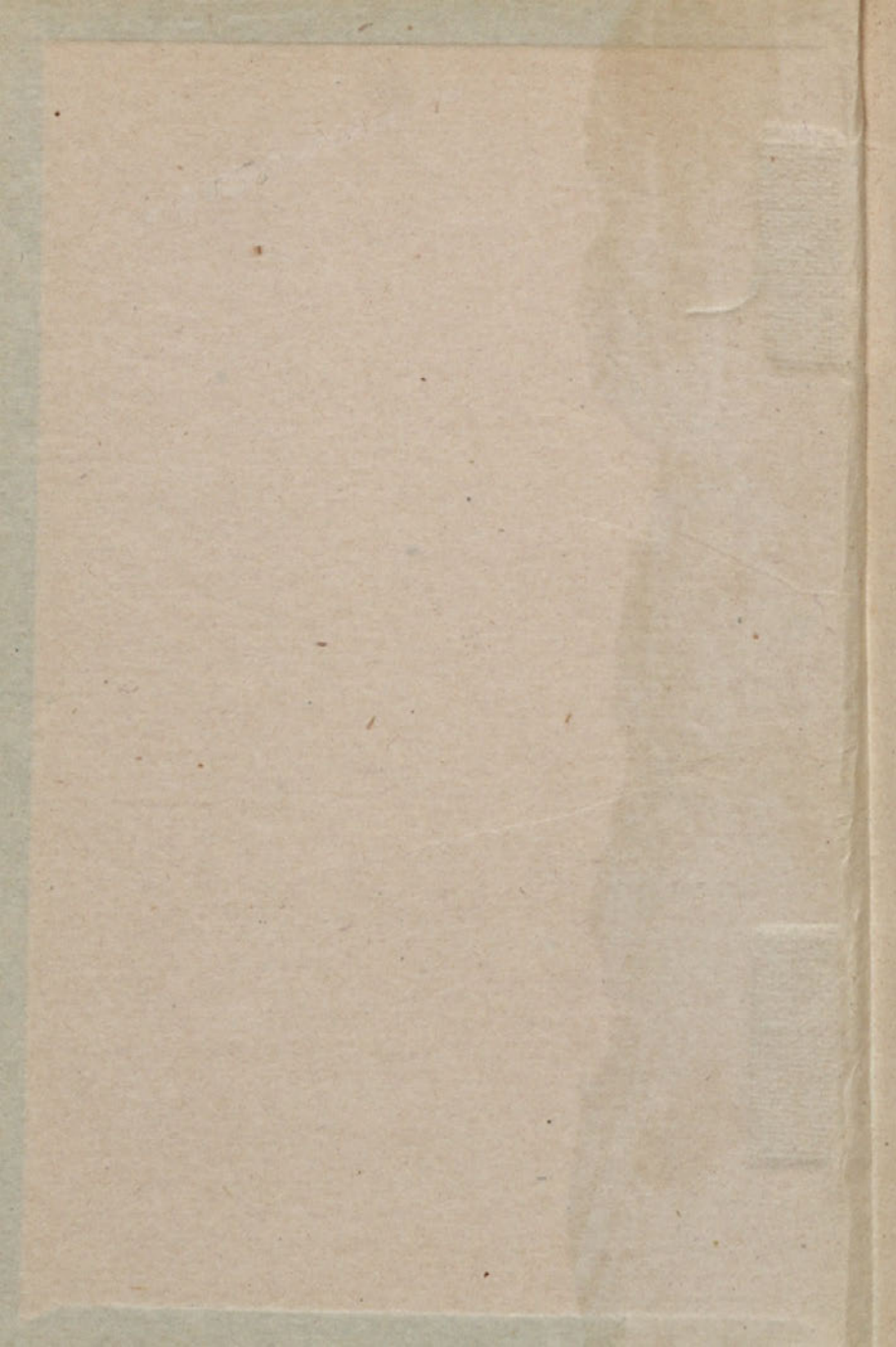
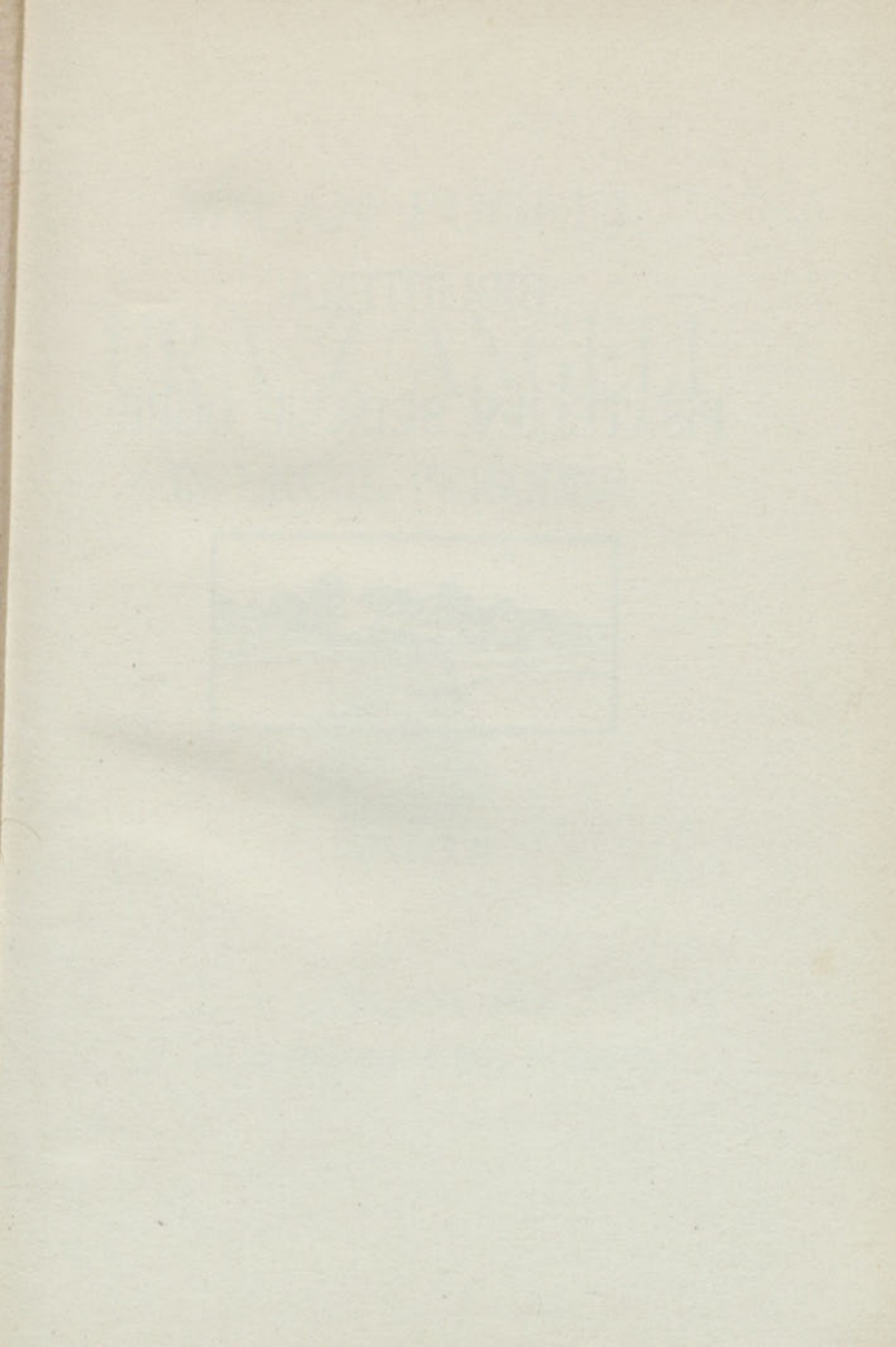

MILAN PUGELJ
URA Z ANGELI
IN DRUGE PRIGODBE

V LJUBLJANI
IG.PL.KLEINMAYR & FED.BAMBERG

BIBLIOTEKA
PISATELJEV SEDANJE DOBE.

II. ZVEZEK.

MILAN PUGELJ

URA Z ANGELI

IN DRUGE PRIGODBE.

V LJUBLJANI 1912.

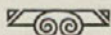
IG. PL. KLEINMAYR & FED. BAMBERG.

D2213/11754

Vsebina.

	Stran
Ura z angeli	7
Lepota	23
Petelinček	35
Lemenatar	55
Rdeči hudiček	69
Božič	83
Neznane muke	91
Spiritus familiaris	153

URA Z ANGELI.

I.

Starinar Tadej je preživel najusodnejši dan svojega življenja tako-le:

Zjutraj je vstal, se umil in oblekel in dva-najstkrat prekrižal, odšel v bližnjo trgovino, kjer so prodajali prav dobro žganje, izpraznil tam dva kozarčka in se napotil v cerkev k polsedmi maši. Molitve je šepetal, in sicer tako, da so se iz njih razločno čula imena kakor: Jezus, Jožef, Marija, Bog itd.

Malo po sedmi uri je prišel domov, vstopil v kuhinjo, kjer se je sukala njegova debela in stara žena, sedel za mizo in pobobnal po njej s prsti.

„Glej, da bo vrela kava pet minut!“ je rekel ženi, razkril svojo sivo glavo in pričel migati velikemu črnemu mačku, ki je sedel na oknu.

„Je že pričel, je že pričel!“ je dejala žena nejevoljno in zaropotala s posodo. „Sitnač stari, drugo si poišči, da ti bo kuhala, drugo!“

Tadej ni nič odgovoril. Popil je kavo, odšel v vežo in stopil malo na prag.

Zunaj je bilo že vroče in soparno. Ljudje, ki so hodili po ulici, so se potili in tudi konji, ki so vozili. Cesta je bila bela in svetla, da je bilo skoro težko vanjo gledati.

Starinar je privlekel odnekod izza pasa šop ključev in izbral med njimi največjega. S tistim v roki je zavil ob steni po treh stopnicah navzgor, odklenil vrata svoje prodajalne in se pričel ogledovati po prostoru. Na vse strani so ležali kupi ponošene obleke, stare knjige, stari potni kovčegi in stari čevlji. Po stenah so visele table in ure. Ena, ki je bila izdelana v stilu švicarskih hiš, se je ravno sprožila. Zgoraj nad kazalci so se odprla vratca, majhna, siva kukavica se je prikazala in zapovrstjo osemkrat zakukala, kar je pomenilo, da je ura osem. Nato so se vratca zaprla in ura je tik-takala enolično dalje.

Tadej je posebno ljubil take starinske ure, ki so se producirale pri oznanjevanju časa. Ura na mestni vojašnici mu je n. pr. silno ugajala. Tam sta stala ob velikem zvoncu dva vojaka s kladivi v rokah, in kadarkoli se je iztekla ura, sta udarila po njem in tako sporočila bližnjim in daljnjim čas, ki ga obhajajo. Nekoč je čul o uri, kjer primaršira točno opoldne dvanajst apostolov na plano, počaka, da bitje odbije dvanajst, pa zopet moško odmaršira. Kakšna ura mora šele biti to, hehe, kakšna ura!

Starinar je poznal tudi pri sosedih zanimivo uro.

Lani je umrl gospod profesor Metelko in ta jo je imel. Zdaj je prešla v last njegove žene,

ki stanuje v sosednji hiši s poniglavo in jezično deklo Ančo.

Ura je prekrasna. Spodaj najprej črna skrinjica, na njej dva prelepa stebrička od alabastra, ki držita drugo predivno izdelano skrinjico, kjer je nameščeno kolesje. Nad kazalci je za steklom ljubek vrtiček, kjer cveto pozimi in poleti enake rdeče rože, ki so tako majhne, da bi jih lahko vtikali za klobuk, v gumbnico ali v lase kvečjemu metuljčki. Kadar je ena, dve ali tri in enako naprej, priletijo v vrtiček nad tiste rože majhni, nežni angelčki v belih srajčicah z zlatimi lasmi in zlatimi trobentami. Iz oblakov, ki vise ob straneh, priplavajo in zatrobentajo: tá, tá, tá. — Ko ti odletijo, zacinglja in zazvončka nekaj spodaj v skrinjici in takoj je čuti pravo angelsko godbo. Glasi se tako-le:

Sve-e-ta noč,
blažena noč,
vse-e že spi, je polnoč — —

Vprašanje je, če bi izvolila vdova Metelkova to uro prodati. Bilo bi zanimivo vedeti, bilo bi jako, jako zanimivo!

Starinar Tadej prekorači dvakrat svojo prodajalno, prestopi tu čevelj, tam staro skledo, zaklene vrata in se napoti prijetno zamišljen naravnost h gospe Metelkovi.

Ona stanuje v prvem nadstropju in staremu človeku, kakor je Tadej, je težko, privzdigo-

vati noge po stopnicah. Vendar počasi pride do vrha, malo pokašlja in pritisne na beli gumb. Znotraj zapoje zvonec in dekla Anča se oglasi: „Kdo pa spet na vse zgodaj rogovili? Da bi ga bolha oklala!“

Pred starinarjem Tadejem se odpro vrata in Anča stoji pred njim.

„Dobro jutro voščim. Blagorodni gospe sporočite moj pozdrav! Recite, da ji želim zdravja, preblagorodni, pa da bi ji želel reči besedo!“

Anča odide brez besede in sama gospa Metelkova se vrne. Prijazna je, pelje gosta v sobo in ga posadi ravnotako, da stoji na omari pred njim prelepa ura z alabastrovimi stebrički. Razvije se pomenek.

„Vročina!“ pravi Tadej in suče po rokah ponošen klobuk. „Vročina, da nikoli tega. Naš petelin doma zijá; da bi vi vedeli, kako zijá! Našega mačka je premagalo solnce. Poiskal je senco in tam leži in moli vse štiri od sebe.“

„Moji kanarčki,“ pravi gospa, „ti so veliki lenuški in nič več ne pojo. Po kletki, po hladnem pesku so počepnili, razprli po tleh rumene perutničice, pa čepe tako in mežikajo v solnce.“

„Hehe!“ se zasmije dobrohotno Tadej. „Tudi človeku se ne ljubi delati. Sedi kje pa premišlja. Evo, kaj sem jaz premišljal: o tisti-le urici tam!“

Gospa Metelkova se smehlja, vstane, stopi k uri, pocuka za črno nitko, ki visi iz gornje skrinjice, in zopet sede. V uri nastane šum, glej, in ni še minilo par trenutkov, ko so že prileteli angelčki v belih srajčicah in zatrobili tá, tá, tá — — Enajstkrat tako. In v spodnji skrinjici je pričelo nalahko zvončkljati:

Sve-e-ta noč,
blažena noč,
vse-e že spi — — —

Starinar Tadej je vesel, kakor ni bil že dolgo časa. „Jej, jej,“ pravi, „kako lepo imate vi, gospa Metelkova, kako vse lepo imate tukaj!“

Pomolči malo, pa nadaljuje: „Ali bi vi meni to urico prodali?“

„Ne bi!“ prijazno odmaja gospa. „Ne bi! Kako bi? Spomin na njega je, na rajnega! Rada jo imam!“

Tadej pokašlja, suče po rokah klobuk, še vedno se zadovoljno smehlja in govori po odmoru: „Te dni sem nastavljal v prodajalni mišim tri pasti. V eno se je ujela velika miška, in ko sem dvignil past od tal, je pričela cviliti. Tega še nikoli ne, da bi miška v pasti cvilila, tega še nikoli ne! Plaha je ponavadi, teka po žicah in voha. Ali ta, joj, kako je cvilila!“

„Revica!“ je rekla gospa. „Kaj ste pa napravili z njo?“

„Mačku sem jo dal, našemu črnemu! To jo je pograbil! Hehe!“

„Jaz bi jo bila izpustila!“

„A miška bi pritekla nazaj in mi glodala obleko! Gotovo bi pritekla nazaj, ta mala preglavica, pa bi škrbala čevlje, slike in ure!“

„Vi imate gotovo tudi lepe ure?“

„Imam, kako bi jih ne imel? Eno imam v prelepi hišici. Zgoraj nad kazalci so vratca, ki se vsako uro odpro. Na pragu se pokaže kukavica, ki zakuka: Kuku, kuku! Jako prijetno, jako prijetno!“

„Česa vi vsega nimate! Kukavico v uri, pogledjmo vas!“

„Da! Kukavico v uri! Ako hočete, zamenjava. Jaz vam kukavico, vi meni angelčke!“

„Ne, ne!“ odmajuje gospa in se izgovarja. Tadej se prijazno poslavlja in med vrati naroča: „Če bi se kaj premislili, obrnite se name, obrnite se!“

Pride domov h kosilu, sede za mizo, hoče razplesti pogovor z ženo, ali ona je še od jutra jezna in se ji nič kaj ne ljubi. Ko pojedla juho, prične Tadej vseeno: „Gospa Metelkova, ona ti ima uro, uro z angeli!“

To reče in čudno prebledeva.

„Ura z angelčki — v belih — srajči—cah —“ Starinarju omahne glava v stran.

Zadela ga je srčna kap.

II.

Na noč tistega dne, ko so pokopali starinarja Tadeja, je bila gospa Metelkova nenavadno čuječa, pozorna in nemirna. Ležala je v drugi sobi v desnem notranjem kotu, neprenehoma se obračala in vlekla na ušesa vsak najmanjši šum in negotov glas, ki je prihajal z mestnih cest in ulic, in ga plašno in važno presojala. Dalje od nje se je nahajal majhen kabinet, kjer je spala služkinja Anča. Vrata vanj so bila na stežaj odprta, enako vrata v prvo sobo in iz prve sobe v kuhinjo. Dekla je globoko in močno dihala in pričenjala vsak čas smrčati. Vdova jo je vselej zbudila.

„Kaj že spiš, Anča? Čakaj no!“ jo je klicala in Anča se je odzivala z dolgim, zategnjenim in zaspanim glasom: „Ho-o-o!“

Od nekod je pritaval zamolkel, polglasen in nerazumljiv zvok. Morda se je izgubil v sobo z ulice, morda iz pritličnega stanovanja. Vdova ga je čula, gledala na široko izpod odeje po sobi, ki jo je razsvetljevala plapolajoča nočna svetilka, presojala v mislih, kaj bi se bilo oglasilo, in takoj pokarala deklo, ki je pričela naenkrat vnovič smrčati.

„Anča, Anča, ali si čula?“

„A-a-a!“ se je odzvala Anča. „Nič nisem čula. Kaj bi pa tudi čula, ko ni nikjer nič. Sanja se vam!“

„Danes so pokopali Tadeja!“ je rekla vdova. „Nocoj je prvo noč v zemlji!“

„Jov!“ je pritrdila dekla. „Naj v miru počiva!“

Zopet je bilo vse tiho; slišalo se je rahlo tiktakanje ure v sosednji sobi, tu in tam je prasketnil plamenček nočne svetilke, iztegnil se in nenadoma zrastel, pa se zopet stisnil in znižal, da je bil še manjši ko prej in da je postal polmrak po sobi skoro gost. Zunaj pod okni je nekdo trdo prestopal, pričel peti z napornim in negotovim glasom, nenadoma utihnil in se oddaljil. Anča je zasmrčala.

„Anča, Anča!“ je zaklicala vdova. „Ali si čula? Pod okni je nekdo pel — kdo je neki bil?“

„Uh,“ se je prebudila in oglasila dekla. „Ste pa vi nocoj sitni! Da bi vas Bog v nebesa vzel! Toliko imate spanca kakor tat vesti! I, kdo je bil, kdo? Kak pijanec se motovili okrog, ali pa kak zmešanec, ki lazi za dekleti!“

V prvi sobi se je sprožila ura, angeli so zabobneli enajstkrat in glasbilo je zaigralo sveto-nočno pesmico. Nočna lučka je pričela zapovrstjo prasketati, mali plamenček je rastel in se nižal trenotkoma, sence so padale in se iztezavale, mačka na peči se je pričela lizati, mlaskala je z jezikom in zapikavala kremplje v svoje ležišče.

„Kaj pa je nocoj naši lučki?“ je vprašala vdova, a dekla je ni prvič razumela. Ko je

čula vprašanje drugič, je hladno odgovorila: „E — kaj ji bo! Štacunar nam daje slabo olje — ta rogač!“

Ura v prvi sobi je pričela vnovič trobiti in to je bilo nekaj nenavadnega. Angeli so prileteli točno ob vsaki končani uri, zdaj pa je preteklo pet minut in že zopet trobijo. Tudi glasbilo igra, kar istotako ni v redu. Nemara se je potrla ura, ali je pocukal kdo za zlato vrvico, ki visi ob strani iz nje, in jo tako sprožil? Saj so vrata zaklenjena in ni nikjer nikogar!

„Anča, Anča!“ je poklicala vdova. „Ali slišiš? Kaj pa je naši uri, kdo pa jo je sprožil? Ravnokar so trobili angeli, a zdaj že zopet!“

„Ka-a-j?“ se je zategnjeno odzivala in budila dekla. „A — ura! No, stara je kakor midve. Saj tudi jaz ponavadi samo zjutraj kašljam, ko vstanem, pa se včasih le pripeti, da moram vso noč prekrehati. Znotraj je vse staro, obrabljeno in narobe!“

„Pametna bodi, Anča!“ kara gospa. „To ni tako! Ura ima kolesje, ti pa pljuča! To ni vseeno!“

„Ravno tako je!“ trdi Anča. „Staro kolesje pa stara pljuča je eno. Eno in drugo peša, se obrabi, zatika se in zapenja, dokler ne obstane. Kako mi pa gode včasih znotraj! Kakor bi medved sedel na srcu in se šopiril in mrmral!“

Ura je zopet umolknila in le rahlo tiktakanje se je slišalo. Vdova je mislila nemirna in

nočni omarici tisto, ki je bila napolnjena z blagoslovljeno vodo od sv. Treh kraljev. Škropila je na levo, škropila na desno in naprej in nazaj in izgovarjala z razsekanimi, trepetajočimi glasovi: „V imenu očeta, v imenu sina, v imenu svetega duha! Bog ti daj večni mir in pokoj. Bog daj, da bi našel pot v nebeško kraljestvo!“

„Zdaj premika stole!“ je javila Anča, vsa brez sape. „Bog te pomiri, kaj smo vam pa storili, oče Tadej, da rogovilite okoli nas? To je pa grdo od vas, veste kaj!“ In v nagli jezi je zakričala: „Boste šli ali ne!“

Ura je prenehala biti in igrati in zavladata je tišina. Vdova je sedela na postelji in strmela brez kretnje v Ančo, Anča je držala kljuko in strmela nazaj vanjo. „Šel je,“ se je oglasila po dolgem času sredi tišine. „Dedec je neroden, kakor je bil. Še po smrti sitnari in dela ljudem napoto!“

„Moli!“ je velela gospa in šepetala sama neumljive molitve. Anča je zaklenila vrata in se od njih oddaljila. Groza jo je do malega minila, vendar ni hotela nazaj v kabinet, marveč je sedla na mehek stol sredi druge sobe, zavijala se v ruto, ki ji je bila prej odpadla, in se stresavala bolj od mraza, kakor pa od straha.

Vdova je molila nepretrgoma do jutra. Takrat je vstala vsa bolna in blede, šla v cerkev k svojemu izpovedniku in se vrnila resna in molčeča. Ura je stala na svojem prostoru,

njena minuta se ni več premikala, angeli niso trobili in glasbilo ni cingljalo, ali ne dekla ne vdova — nobena ni omenila, dasi je vsaka videla in vedela. Šele popoldne, ko se je delal mrak, se je gospa oblekla in velela Anči: „Zavij uro v papir in jo nesi z menoj!“

„Kam?“ je vprašala dekla in vdova je pojasnila: „Staremu Tadeju. Prosil me je zanjo, naj jo ima. Na grob mu jo položi!“

In tako je napravila.

III.

Jesenska tema, sitna starka z meglenimi kostmi v mračnem obrazu, naglo tke s svojimi prosojnimi rokami sivo mračno in mrzlo tkanino hladnega večera. Že so zavite ulice v tenčice mraka, že so gosto zatokane črne veže in tudi zunaj po poljih in njivah se vleče redek in prostran pajčolan.

Pokopališče se mrači, tiho in mirno je in lahko je čuti na Tadejevi ruši uro, ki rahlo tiktaka in ziblje svojo zlato in okroglo minuto med alabastrovimi stebrički. Zdaj — grobovi poslušajo — se je sprožilo bitje, šest angelov je priletelo od vsake strani v belih haljicah in s sklenjenimi rokami in prelepo zapelo in zaigralo:

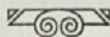
Sve-e-ta noč,
blažena noč . . .

Da bi bilo še malo, samo še drobec življenja v Tadeju, zdaj bi pogledal, zdaj bi dvignil

glavo, zdaj bi se razveselil. Ali duše že od noči ni več na zemlji, ker je šla v nebeške vrtove pred prestol božji na sodbo, in telo spi že od včeraj šest čevljev globoko pod težo črne zemlje v tihi in pokojni rakvi.

Iz sivine neba so se pričeli motati beli kosmi. Počasi, kakor otrpneli metulji, se vihrajo v zraku, počasi, kakor bi se bali za svoje životke, padajo na črne križe, na bele kamene in na vele ruše. Vse je megleno, vse je mračno in tiho, le ura tiktaka in budi Tadeja. Ali namesto njega prikliče črnega moža, ki se je priplazil ob zidu mračen in premrzel, kakor bi zdrsnil iz plašča molčeče noči. Vleče se med križi vedno bliže, vedno bliže.

Z njim odletijo angeli.

LEPOTA.

Oblačilo se je. V ozračju je ležalo nekaj težkega kakor v vročem poletju, kadar se bliža nevihta, a pravzaprav je bila, dasi topla, vendar že pozna jesen. Potegnila je sapa, pozneje piš, ki je zavijal zdaj od leve na desno, a za sam hip prav v nasprotni smeri z enako silo. Popoldansko solnce je zakrvavelo za oblaki, zarumenelo listje je plesalo pred očmi in se lovilo po deblih, vejah in koreninah, smrečje pa je zabučalo. In to bučanje se je čudno skladalo z lajanjem in cviljenjem lovskih psov, ki so se podili po lovišču v jatah za divjačino. Strele lovcev, ki so bili razpostavljeni po posameznih postojankah, je bilo še komaj čuti v splošnem hrumu in šumu.

Mene je bilo minilo že vse veselje do lova, pri mladi grajski gospe pa je bilo ravno narobe. Razvžigala jo je vse večja in večja lovska strast in zlasti kadar se ji je zazdelo, da prihaja lajanje lovskih psov bliže, je naravnost mrzlično oprijemala svojo puško in se obračala vsa vznemirjena v naglici k meni: „Ali so naboji v redu, ali je vse dobro? Stopite nazaj, za deblo, za deblo, gozdar Filip!“

„Vse je v redu!“ sem ji odgovarjal in ji naglo ustrezal. Odhajal sem nazaj v goščo, kjer sta bila privezana najina konja, in gle-

dal od tam s pravim strahom. Graščak me je bil opozoril, naj pazim nanjo, a graščakinja je bila vsa divja in ni hotela poslušati. Zrak se je bil shladil, piš je hladnel, ponudil sem ji mantiljo, a ona, stoječa v lahki, skoro prosojni letni obleki, mi jo je vrgla z ogorčenjem nazaj. Opozoril sem jo na nevihto, na dež, na to, da naju lahko nenadna ploha premoči do kože, kar utegne škodovati njenemu zdravju, a zavrnila me je tako osorno, da sem dobil vtis, kakor bi bila ona moj ded in jaz otrok, ki mu brbljam neumnosti.

Piš je dobival večjo in večjo moč in iznenada je udarilo tudi na uho bližnje cviljenje psov, ki se je naglo in razločno približevalo. Gospa Helena je v lica zardela, dvignila puško in kmalu tudi ustrelila. Skočil sem k njej, videl velikega jelena, kako je padel, a isti trenotek zopet planil na noge in bežal pred psi, ki so se drevili za njim z rdečimi in odprtimi gobci.

„Glejte!“ je kriknila gospa. „Ali vidite? Krvav je, po hrbtu je krvav! Za njim!“

Nisem videl ničesar, pa sem zmajal z glavo in menil, da ga bodo izsledili psi. Ali njej je šinila v glavo drugačna misel.

„Na konje!“ je ukazala, takoj stekla v goščo in čez par hipov je drevila pred menoj za jato psov in za jelenom, ki je kobalil dosti daleč spredaj v ogromnih skokih preko nizkega grmovja in tenkih, belih brez globočje in globočje v dolino. Pričela se je divja gonja. Z brda v nižino, iz grape na holm, skozi vejevje,

ki je smukalo mimo glav in rok, in preko temnih gozdnih luž, odkoder je škropilo po obleki in obrazu črno in sluzasto blato.

„Ustavite, ustavite, milostiva!“ sem prosil. „Oddaljujeva se, vse preveč se oddaljujeva!“

„Za menoj, za menoj!“ je klicala gospa in tepla kobilu s tenko jahaško šibo, da je napol splašena dirjala, kakor bi ne letela z nogami, ampak s perutnicami.

Vse nebo so bili zastrli oblaki, oddaleč je bučalo zamolklo grmenje in takoj nato so padle prve debele kaplje. Zdelo se je, kakor bi se podila ploha za nami in nas bila po hrbtu s poševno letečimi vodenimi šibami. Naliv je postajal hujši in hujši in skoro sem čutil, kako polze hladni curki po mojem golem hrbtu in od kolena dol po mečah v čevlje. Gospe spredaj so se bili stisnili svetli lasje ob vratu in sencih, krajci njenega lovskega klobuka so se povесili in izpremenili zeleno barvo v črno, bluza se je oprijela rok in života kakor tenka, mokra cunja.

„Obrnite, obrnite, rotim vas!“ sem ji klical, ali ona ni čula. Tepla je mlado kobilu in strmela dalje v ogromnega jelena, ki se je zibal v divjem diru daleč pred nami.

Pričelo je grmeti na vso moč, bliskati se in treskati, kakor bi se bližal sodnji dan. Bliski so križali črno nebo, kakor bi se premetavale po njem zlate palice, in bobnenje gromov je udarjalo na uho, kakor bi se žogali nekje blizu

nebeški orjaki z gorami in hribi mokre in v nevihti trepetajoče pokrajine.

Oddaleč sem zagledal gozdni potok in ustrašil sem se, ko sem v hipu po njem razsodil, kako smo se oddaljili od lovišča in grada. In še bolj sem se preplašil, ko sem videl, da je planil vanj jelen, za njim psi in da je že tudi kobila z gospo Heleno stala na bregu in odskakovala.

„Stojte, stojte!“ sem zakričal. „Ali ne veste? Kobile ne spravite preko vode, pazite!“

„Mora!“ je kriknila Helena, zavihtela bič in udarila kobilo z vso silo in jezo po mečicah in se še tisti hip zavihtela v zraku preko stare vrbe in pala ploskoma v rjavo in deročo vodo.

Skočil sem s konja in planil za njo.

Z nekakšnim do takrat še ne občutenim sovraštvom, ki pa ni imelo nikjer svojih ciljev, sem se boril z vrtinci, ki so me obračali zdaj na levo in zdaj na desno, z vejami, ki so ležale po strugi in se mi zapletale med noge in s kalno vodo samo, ki mi je silila vsled teže moje premočene obleke v usta in v nos. V dračju istega brega, kjer sem bil skočil v potok, sem dohitel in prijel gospo Heleno in jo spravil na kopno.

Zunaj je sedela na mokri travi, gledala me spočetka osorno, brezbrizno in široko odpirala pri tem oči, pozneje je postajal njen pogled medel, truden in skoro žalosten. Govorila ni nič.

Meni je bilo v prvi vrsti za konja. Jelen, psi, kobila gospe Helene, vse se je bilo izgubilo

daleč v nevihto in dež. Svojega konja pa sem našel v bližnjem drevju, pripeljal ga bliže in hotel govoriti z gospo. Ali Helena se je opirala z rokami zadaj ob zemljo, povešala glavo na prsi, zapirala oči in dihala težko, kakor bi spala globoko spanje.

Premišljal sem, pa ni bilo drugega storiti. Previdno in počasi sem posadil spečo in zamamljeno gospodarico na konja, pazil, da mi ne pade, in se spravil s težavo še sam na svojega rjavca. Ali kam sedaj?

Konj je pričel prestopati kakor iz navade, sam sem objemal in držal z levico gospo Heleno, z desnico sem oprijemal ohlapno viseče vajeti in razmišljal. Grad je bil daleč, vsekakor predaleč. Konj bi bil pritekel do njega komaj v treh urah. Kje bi bila blizu gorka izba, kje bi bila?

Ploha je bila ponehala, oblaki so se bili raztrgali in razvlekli, ali mrak se je bil zgostil in se prelil v noč. Od drevja so padale kaplje, sicer je vladala tišina.

Spomnil sem se na gozdno kočo ogljarja Sivórja. Konja sem obrnil v tisto smer in tako smo se premikali proti gozdu in po njem med dolgimi šibami obrobnege leščevja in dalje med drobnimi debli mladih bukev in gabrov in med bodečimi vejami, ki so jih molili v temo bori in smreke.

Nisem videl jaz, ni videl konj, tudi pota ni bilo nikjer blizu, zato smo prestopali počasi. Kmalu, ko se je odvlekel zadnji težki oblak in

je pogledal po zemlji mesec, nam je bilo bolje. Umikali smo se lahko deblom in vejam in nadaljevali pot hitreje.

Takrat sem bil mlad, neoženjen, in ko sem pogledal speči gospe Heleni v lice, ki je bilo v mesečini belo in lepo kakor cvet prve spomladanske cvetice in ko sem se v hipni misli zavedal, da tiščim k sebi, da objemam s svojo levico njeno mlado in lepo telo, me je izpreletelo nekaj gorkega in srečnega. Raztresel bi se bil sredi dogodka in sredi nevarnosti, skoro bi bil pridržal konja, da bi tako par hipov dlje objemal lepo gospo Heleno in gledal malo več časa v njeno belo lice.

Prihajali smo do Sivórjeve koče in pred zaprtimi vežnimi vrati sem doklical gospodarja. Starec je bil, samcat, od strahu je križal roke in pomagal jemati graščakinjo s konja. V izbi je pregrnil svojo posteljo s svežimi platnenimi rjuhami, letal s kota v kot, ponujal zdravilno žganje, obetal skuhati rože, ki preprečijo vsak prehlad, in vedno ponavljal z brezzobimi čeljustmi: „Bog nas vari, Bog nas vari!“

Gospa Helena se je zbudila, ko sva jo hotela nesti v sobo. Gledala je najprej enakomerno okoli sebe in izpraševala, kam sem jo zavedel. Popila je čašo vročega mleka, odložila obleko, ki jo je razobesil Sivór po veži okoli ognjišča, legla v posteljo in se še vedno zanimala za jelena. Na kobilo se je jezila: „Kdo bi si bil mislil, da je taka! Vode se boji strahopetka!“ In kmalu nato se je že sama sebi smejala.

„Kako me je otresla!“ se je spominjala. „Kar v krogu sem zletela s sedla naravnost v deročo vodo! In vi, haha, kaj ne, čop! za mano!“

Sivór je prinesel oljevo svetilko in jo postavil na konec črne in stare mize. Izba je bila starinska, zakajena in skrajno preprosta. Strop je bil lesen, ali tudi morda tako črn od dima, da sem zamenjaval. Po stenah so visele slike svetnikov, ki so bili slikani na steklo in so se v svojih kričečih barvah čudno svetili. Vmes so se iztezali rožni venci z debelimi jagodami in velikimi neprimernimi križi. Pogled na gospo Heleno, ki je ležala na belem vzglavju in v svilnatih valovih svojih zlatih las, je izpreminjal izbo in pohištvo v pravljico in sanje.

Jaz sem se bil v veži preoblekel v Sivórjevo nedeljsko obleko, ki je bila napravljena iz trdega domačega platna in mi je bila povsod pretesna. Ogljar je prinesel plahte in kožuhe, jih zazprostrl po klopi ob zeleni peči in mi odkazal tam ležišče in prenočišče. Na mizo je postavil posodo z mlekom in tik nje je položil še nenačet hlebec domačega kruha. Želel je lahko noč, zaprl vrata in hodil še dolgo po veži, predno se je umiril, nekje obtičal in zaspal.

Gospa Helena je bila preveč vznemirjena in zato ni zaspala. Pogovarjala se je z menoj, kakor bi bil njen vrstnik in prijatelj.

„Moj mož,“ je rekla, „kaj mislite, ali me išče?“

„Gotovo, gotovo!“ sem ji pritrjeval, ležal vznal na plahtah ob peči in sklepal roke pod glavo.

„Kaj bi bil počel,“ se je zanimala gospa, „če bi bil videl prizor ob potoku?“

„Otrpnil bi bil od straha visokorodni gospod!“ sem ji odgovoril.

„Ali bi bil tudi skočil za mano, kakor ste vi storili?“ In zasmejala se je: „Haha! Čop! v vodo!“

Po hiši in zunaj nje je bilo vse tiho in mirno. Iz veže se je čulo včasih posmrčavanje Sivórojevo, ki je spal menda v kotu pod ognjiščem. Skozi majhna, nezastarta okenca je sijal mesec in obseval rdečega svetnika, ki je visel nizko na steni in v mesečini žarel, kakor bi gorel.

„Gospod Filip!“ je poklicala gospa Helena. „Ali veste, da jaz ne znam plavati?“ In za hip je zopet klicala: „Filip, Filip!“

„Zahtevajte samo, blagorodna!“ sem se odzval in gospa je takoj dodala: „Stopite bliže!“

Vstal sem in se ustavil ob skrajnici njene postelje.

„Življenje ste mi rešili, ali mi ga niste?“ je vprašala.

„Moja dolžnost je bila!“ sem jo zagotovil.

„Kakšno plačilo zahtevate od mene?“ je hotela vedeti.

„Nikakršnega!“ sem ji po resnici povedal in pri pogledu nanjo sem se ves raztresel in vznemiril.

Bilo je v tisti mesečini, kakor bi gledal živo pravljico.

„Vi ste tako dobri, Filip, krepki ste, močni, nič mehkužnosti ni v vas, nič gosposkega,“ je hvalila, kakor bi se rahlo šalila. „Pridite bliže!“

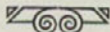
Storil sem tako in — kakor sem gotovo živ! glej! — njene bele in mehke roke so se ovile okoli mojega vrata, mojega obraza so se tiščale njene vroče ustne, njeno živahno srce je utripalo skoro po mojih prsih.

V silnem razkošju so utonile misli in besede, ki jih je šepetala gospa Helena: „Plačam te, plačam!“

*

Nekoč spomladi meseca maja je pravil to zgodbo stari Filip Jug, oskrbnik loškega grada. Solnce je sijalo, tisoč rož je cvetelo po grajskem vrtu in divja trta je bila že okrasila vse grajske stene in strehe s svežim in z bujnim zelenjem svojega listja.

Starec je mežikal v solnce, vlekel dim iz pipe in skoro jokavo zagotavljal: „Vsako življenje ima svojo lepoto, tudi črvičkovo, tudi črvičkovo! Tudi jaz imam svojo mladost... daleč za sabo... vidite...“

PETELINČEK.

I.

Dragotin Javornik je prihajal in odhajal iz svoje pisarne, kadar se mu je ljubilo. Nad steklenimi vrati, ki so vodile v temen hodniček, je stalo sicer napisano: „Uredništvo beletrističnega mesečnika ‚Slovenska duša‘. Uradne ure vsako popoldne od 4.—6.“, ali ker se je izkazalo, da je število posetnikov silno neznatno in da največkrat tudi ob označenih urah nihče ne prestopi uredniškega praga, je gospod urednik tudi to predpisano svojo dolžnost zanemarjal. Prihajal je v pisarno, kakor mu je bilo ugodneje. Včasih dopoldne, včasih popoldne in včasih tudi zvečer.

Na ta dan je bil že vse svoje posle opravil, hodil je gor in dol po sobi in premišljal, kako bi bilo zdaj prijetno in dobro, če bi se ne bil lansko leto oženil. Deklet bi imel n. pr. na izbero. To, ono, starejšo, mlajšo, no, zabave bi mu migale od vseh strani. Tako pa se je sam omejil in zgradil življenje s plankami. Potolažil se je s tem, da je vedno krivo, če človek išče zadovoljnost zunaj sebe. V sebi samem jo mora imeti, vsaj ustvariti si jo mora, če je

nima, pa postane njegovo življenje lepo in zadovoljno. Poleg tega pa je tudi tako: dokler žena ne ve za moževa stranska pota, ni varana in če nikoli ne izve, ni nikoli varana.

Tej svoji misli se je zadovoljno nasmehnil, vzel klobuk in palico, zaklenil pisarno in se odpravil proti domu.

Zunaj je bil že večer, sicer jesenski, vendar ne hladen. Po ulicah so gorele luči in polno lepih žensk je hodilo sem in tja, se smejalo, pogovarjalo in koketiralo. Ko je prišel Javornik do stanovanja, je videl, da so okna temna. Žene torej ni bilo doma. Vzel je ključ, ki je ležal pod pleteno slamo na tleh, odprl vrata in stopil v majhno mračno kuhinjo, iz kuhinje v sobo in iz nje v drugo, v svojo. Tam je vrgel klobuk po mizi, postavil palico v kot, hodil nekaj časa gor in dol in legel končno v mraku po postelji.

Okno je bilo odprto in iz bližnje hiše se je razlegal glas klavirja. Urednik je prekrizal roke pod glavo in se vprašal: Bog ve, koliko denarja ima še ženica? Vselej, kadar jo je vprašal, je zvedel isto: Še par kron! Ta zadrega za denar, da bi nje ne bilo na svetu, kako klasično bi se živelo, kako imenitno! Da bi bilo vsaj še za jutri in pojutrišnjem! Neko noveleto ima v delu, tisto proda pojutrišnjem. Drugi teden bo pa prvega in prejme denar za urejevanje lista. In ti njeni ljudje, da bi bili to ljudje, da bi bili!

Vrata v kuhinjo so se odprla, v prvi sobi je zašumelo žensko krilo in se oglasil ženski glas: „Dragotin, Dragotin, ali si že doma?“

„Tako je!“ se je odzval Javornik in majhna plavolasa ženica je bila takoj pri njem, ga pričela objemati in poljubljati in kazati po svojem razpoloženju, da se ji je pripetilo nekaj ne- navadnega in jako prijetnega.

„Vse je v redu!“ je rekla.

„Kaj?“ je vprašal on.

„Pri nas doma! Oče je rekel: hči je znorela, ker je vzela literata v zakon, pa naj znori še njen oče! Povej mu, da ga slovesno vabim na večerjo. Mati je nekaj mrmrala, nato pa s smehom vprašala: Kaj pa najrajši je? Hahaha!“

„Nič ne bo!“ je rekel Javornik. „Če prej nisem bil dober zanje, zakaj bi bil zdaj? Ne grem, Marica!“

„Oh!“ je rekla ženica. „Povsod nama manjka, saj sam vidiš! Doma pa je bogata trgovina, vsega dosti in ti si tak! Saj sva se vendar tako menila: od kraja ne pojde z domačimi, pozneje se bo pa vse samo od sebe napravilo. Celo ti sam si tako govoril, ne jaz! Zdaj pa hočeš ravno ti vse obrniti in pokvariti! Veš kaj (Marica je napravila odločno kretnjo, udarila s peto ob tla in zamahnila z roko): moraš iti! Kaj nimam jaz nobene besede pri hiši?!“

„Seveda!“ je dejal on suho, pa vendar ne slabovoljno. „To je vse zaradi mamona! Poniževati se moraš, hlapčevati, zatajevati samega sebe in tako naprej! Kakšno razmerje je to,

kakšna primera? Moja duša in duše teh tvojih trgovcev! Ali moraš jim dati prav, kaj hočeš?!"

„Ti kar takega nič ne misli!“ je svetovala ženica in vlekla izza pasa majhno zlato urico. „Zdaj-le je sedem. Čez pol ure pa pojdeva!“

Res sta šla.

Pri ženinih starših je bilo vse starinsko in nekam veličastno. Omare, stare slike po stenah, temnordeče zavese ob oknih in tista zofa za mizo z medenimi levjimi glavami. Oče je bil siv in kuštrav, precej rejen, v obraz rdeč in zarastel. Rekel je: „Dobro došli, gospod uzmovič! Zmešali ste jo, da ni razločila ptiča od mačka. Bravo!“

Mati je bila suha, še ne siva, ali na glavi je imela zelo malo las. Možu svoje hčere je priredila daljši nagovor, kjer so se največkrat ponavljali stavki: „Da bi ne bila Marica polnoletna!“ ali „da bi ne bila Marica taka trmo-glavka“ ali „prej dopoveš kantonu ob cesti kakor njej“. Končalo pa se je vse skupaj dobro in prijazno.

Sedeli so dolgo za mizo, večerjali in pili in kadili. Ko so se poslavljali, sta spremila oče in mati oba gosta prav do vežnih vrat. Tam je potegnil oče zeta za rokav in mu stisnil v roko nekakšen močan papir: „V katero gostilno pa zahajaš ob večerih?“ ga je vprašal.

„V nobeno!“ je rekel zet.

„Zakaj ne?“

„Marico vprašajte!“

„Haha!“ se je zasmel starič. „To bo treba urediti. Jaz hodim k ‚Trem bratcem‘!“

Razšli so se.

Ko sta korakala Javornik in žena po ulici, je bilo že pozno in nikjer nikogar. Marica se ga je držala pod roko in mu zaupavala: „V svoji hiši nama bodo dali stanovanje. Stranki v prvem nadstropju so že odpovedali. Jutri me bo peljala mama k šivilji! Zdaj sva pa na konju! Za silo mi je dala desetak!“

„No!“ je rekel veselo urednik. „Ta dva pa živita v duhu gospodovem. Ne ve levica, kaj dela desnica! Meni je tudi nekaj palo!“

„O — oče je skop! Deset kron ti je dal, ali ne?“

„E — bo več!“ je govoril in tipal v žepu Javornik.

„Dvajset kron mogoče! Več pa res ne verjamem!“

„E — bo tudi več! Nekam velik papir je!“

Pri luči sta se ustavila in oba hkrati pogledala. Marica je zaploskala z rokami, Javornik se je zagrohotal, kakor bi slišal najboljši dovtip. Bilo je sto kron.

„Veš kaj!“ je dejal. „Predlagam, da greva kroat. Če zapraviva tvoj dvajsetak, nama ostane še moj stotak, če poženeva moj stotak, nama ostane še tvoj dvajsetak in povrhu tega še upanje, da se ne bodo tako kmalu posušile tvojim ljudem mošnjice.“

„Jaz bom plačnik!“ je rekla Marica dobrovoljno. „Kam greva najprej? Ali v kavarno?“

„Ne! V vinsko klet!“

Šla sta in naročila ljutomerca. Javornik je bil najboljše volje in razlagal je o nesmrtnosti. Rekel je, da je on s Heinejem enih in istih misli, da mu je namreč bolj všeč zadnji berač v življenju, kakor pa najvišji vitez plemeniti Senca, ki plava onstran groba po megleni večnosti. Sploh, kadar njega ne bo: rasti trava, ali ne!

Tudi Marica je bila dobre volje in se veselo smejala. Okrog polnoči, ko so se bili ljudje razšli in sta sama sedela za oglom, mu je rekla: „Poljubi me!“ in mu nastavila našobane ustne.

„Dober predlog!“ je pokimal on. „Se sprejme v splošno zadovoljstvo!“

Poljubila sta se in smejala naprej. Naročila sta še vina.

„Ali so že tebe kdaj ven vrgli?“ je vprašal on.

„Še ne!“ se je zasmejala ona.

„Zdaj-le te bodo!“ ji je odgovoril in pokazal z glavo izza ogla. „Tam-le je mož, ki gleda čez mesec!“

Star, suh policaj je prišel in naznanjal, da je polnoči in da je treba zapreti. „Hvala za sporočilo!“ je rekel Javornik in mu ponudil kupico vina. „Na vaše slavno zdravje!“

Policaj je odklonil in urednik je deklamiral:

„Trd bodi, neizprosen, mož jeklen,
Kedar upreti se je strupu vina!“

Iz vinske kleti sta odšla v kavarno in kupila šampanjca.

„Veš kaj?“ je svetovala ona. „Pojdiva jutri na izlet!“

„General Lavdon!“ je vzkliknil on. „Pri vseh častnih besedah, kar sem jih že dal in jih še bom, ne morem!“

„Oho! Zakaj pa ne moreš? Veš, za en dan se peljiva kam! Veš, kako je bilo prijetno na svatbenem potovanju?“

„Bilo je! Pri moji veri, tako je! Jutri pa ne morem.“

„Zakaj ne?“

„Ker ne morem! Amen!“

„Ti! Jaz postajam nervozna!“

„Ne delaj si krivice! Uradni posli. Hm!“

„Kakšni?“

„Tako-le je: Neki mlad literat mi je poslal kratko črtico, ne ravno originalno, ali vseeno: dražestno. Ali razumeš to? Dražestno! Haha-ha! Nekaj finega, takorekoč jako pikantnega, haha!“

„No, in?“

„In — jutri pride k meni, da se pogovoriva. Pisal sem mu že! Točno ob deseti uri predpoldne. Misliš, da pojem svoje besede kakor maček svoje mladiče? Haha! Nemogoče! Obljuba dela dolg!“

„Kako pa je naslov tisti stvarci?“

„Naslov? O — jako prijeten naslov!“

„Reci ga!“

„Kako je naslov, haha! Naslov je ‚Petelinček‘!“

Zdaj se je pričela še Marica smejati.

„Petelinček! Prav zares!“

„Petelinček! Hihhi!“

„Ne morem pomagati, ali res je: „Petelinček!“

Okrog druge ure ponoči sta plačala in odšla.

II.

Javornik ni hotel iti domov. Sklenil je, da gresta spat v zeleno poljece.

Jako mirno je bilo po mestnih ulicah, redke luči so svetile po hišnih oglih in obcestnih kandelabrih, tu ali tam je prišel mimo zaspan policaj, gledal dremotno izpod kape in zavil v drugo ulico.

Zunaj mesta je bilo vse še tiše. Nebo je bilo deloma jasno in deloma je viselo in se poni-glavo plazilo po njem par prosojnih in dolgim krpam podobnih oblakov. Skozi eno tako krpo je sijal mesec.

Pred očmi so ležala prazna jesenska polja in urednik je rekel: „Tu je svoboda za take orle, kakor sem jaz! Haha!“

Klobuk je imel zadaj, desno manšeto nad rokavom, z levo roko se je držal Marice, ki je skušala potihó zapeti eno in isto pesem na razne melodije.

Ko sta dospela v sredino širokega polja, je urednik izpustil Marico, raztegnil roke in ji pokazal krog sebe: „Glej, to je najina postelja, to je najina streha, to je najina hiša!“

Marica je sedla na travo in se zasmejala: „Meni se zdi, da pušča streha. Parketi so mokri!“

„Ne!“ je rekel urednik in istotako sedel: „To je nebeška rosa!“

Nadalje je govoril Javornik o najnovejši literarni struji, o futurizmu. Tudi on pojde med futuriste, zakaj ne, kdo mu kaj more? Pisal bo novelo, kjer se bodo ljudje vozili z eroplani kakor dandanes z bicikli. Čevljarski vajenec bo prinesel čevlje v eroplanu, pek žemlje in mlekarica mleko. Nekdo bo izumel tako obušalo, ki se bo z njim lahko hodilo po morju. Veliki ocean bo poln popotnikov. Reven Kranjec bo srečal sredi njega bogatega Amerikanca, ki se bo vračal proti domu s težkim brašnom zlatov in srebrnjakov. „Kam ti?“ bo vprašal prvi in zvedel: „V Ameriko!“ — „A ti?“ bo vprašal Amerikanec in tudi zvedel: „V Ribnico!“ — „Srečno!“ — „Srečno!“ — Pa pojdeteta vsak-sebi — zakaj ne?

Marica se je naslonila na njegovo ramo in skoro zadremala. Urednik jo je vzdramil, skočil na noge in zatrdil, da je vsaj tako močan kakor pokojni mamut.

„Nisi!“ se je smejala Marica.

„Kdo pravi to?“

„Jaz!“

„Dokaži!“

Javornik jo je prijel pod koleno in nad pasom, jo dvignil od tal, jo vrgel vsaj pol metra visoko in zopet prestregel in posadil na tla.

„Ali jaz nisem mamut!“ je rekla Marica.

„Dobro!“ je rekel urednik. „Tisto drevo bom izpulil!“

Pokazal je proti golemu drevesu in tekel naravnost proti njemu. Zakadil se je vanj, se nekaj časa napenjal in se vrnil brez uspeha.

„Ne gane se!“ je dejal. „Korenine ima do pekla in tam visijo na njih slovenski kritiki! Dokažem ti drugje! Evo!“

Tam v dalji se je javljal ropot in kmalu se je pokazalo dvoje majhnih in rdečih oči.

„S tistim-le tam se poizkusim!“ je obljubil Javornik in pričel naglo teči proti oddaljenemu železniškemu nasipu. Marica je hitela za njim in tožila: „Kako sem zaspana, kako sem zaspana!“

„Še te-le moje produkcije ne zamudi!“

„Dobro! Ne bom je!“

Rdeče oči so postajale večje in bližale so se v dolgi, nalahko ukrivljeni črti. Ko so postale velike kakor glave in je že sopla za njimi črna lokomotiva, se je zagnal urednik po nasipu navzgor, ali naenkrat zletel po njem nazaj in padel v nizko travo.

Vlak je odropotal dalje in Marica je zakričala: „Kaj je?“ Stekla je k možu, pokleknila k njemu in pobledela od strahu: „Ali se ti je kaj zgodilo?“

„Ne!“ je rekel Javornik zasopljeno. „Ali hotel me je, ta falot!“

„Pojdiva!“ je prosila ona.

„Da! Spat!“

Javornik se je počasi spravil na noge, se oklenil svoje žene in na levo nogo nekoliko šepal.

„Tebi se je nekaj zgodilo!“ je rekla Marica strahoma.

„Ne!“ je rekel on. „Zdi se mi, da me čevelj žuli, zato šepam! Ali vseeno! To je gotovo, da me je hotel — ta patron!“

„Ko sta prišla do ceste, si je on zaželel izvoščka. „Ves futurizem za enega izvoščka!“ je zaklical.

Prišla sta prav do mesta in še ni bilo nikjer nobenega voza. Šele sredi ulic sta naletela na kočijo, ki je stala pred nočno kavarno. Sedla sta vanjo in se pripeljala kmalu domov.

Javornik ni mogel sam iz voza. Rekel je, da ga je utrudila „težka hoja“. Izvošček in Marica sta ga spravila v sobo in položila na posteljo. Tam je ležal vznak in gledal enakomerno v strop. Marica je odpravila voznika in prižgala svetilko.

„Ti!“ ji je rekel Javornik. „Jaz ne vem: ali se mi je obudila ravnokar vest za vse moje storjene grehe, ali sem tako zaljubljen! Srce me boli!“

„Do jutri bo zdravo!“ ga je potolažila Marica in odložila klobuk in vrhnjo obleko.

„Ti!“ je izpregovoril zopet mož čez nekaj časa. „Meni se zdi, da me je le udaril!“

„Kdo?“

„On! Falot!“

Marica se je prestrašila vnovič, stekla k njemu in mu odpela telovnik in srajco. „Črno liso imaš tukaj, na levi strani! Ah!“

Vsa je pobledela in zletela preko sobe, kakor bi ne vedela, kaj naj v naglici napravi. „Po zdravnika grem!“ je vzkliknila.

„Ne!“ je rekel on. „Saj ni nič! Samo potipal me je, ta kujon! Sedi k meni!“

Marica je sedla k njemu na posteljo in on je prijel njeno desnico. Obraz mu je postal čudno blede, oči nekam velike in svetle.

„O futuristični noveli sem ti povedal!“ je govoril. „V vseh pristaniščih bodo na prodaj takozvani pomorski čevlji. Vsak izseljenec jih bo kupil, obul in se napotil preko valov. Spotoma si bo lahko lovil ribe!“

Zakašljal je ostro in težko.

„Tebi je nekaj!“ se je zopet splašila Marica. „Po zdravnika grem!“

„Ne greš!“ je odgovoril on in jo tako stisnil za roko, da jo je zbolelo. Nadaljeval je: „Torej jutri ne moreva na izlet, oziroma danes. Na vsak način moram biti ob deseti uri v uradu! Ta naša literarna beda — fej! Gnusi se človeku, ali ne?“

Marici se je zdelo, da je njegov obraz še bledejši in njegove oči še svetlejše. Tresla se je.

„Tista stvarca“, je nadaljeval Javornik in se pričel smehljati, „je prekrasna! Prekrasna, pikantna stvarca! No, vederemo!“

Po sobi je bilo zopet tiho, na mizi je gorela luč, a Marice je bilo strah. Zdelo se ji je, kakor

bi bil nekdo v sobi, ki ne spada vanjo. Neki tuj, hudoben človek bi se skril pod posteljo ali v omaro za obleko. Ogledovala se je vedno, sluteč, da utegne zagledati grdo kuštravo glavo, ki pogleda iz omare, izpod postelje ali izpod zofe.

Urednik se je zopet oglasil: „Udaril me je zares! Ta lump!“ Obraz se mu je poostril in v njegovi notrini je nekaj počilo. Na ustnah se mu je pokazala kaplja krvi. Marica je stekla v kuhinjo in se vrnila z vodo in brisačo. Zmedla se je bila popolnoma.

Javornik ni več trepal z očmi. Strmel je v strop, in sicer v eno točko in govoril: „Po smrti rasti trava ali ne!“

Marica mu je močila prsi, pričela ihteti in jokati, da so kapale solze po njegovem obrazu in vratu.

Urednik se je zopet oglasil: „Petelinček — ob deseti uri — —“

Nato so poteze na njegovem obrazu obstale kakor na maski.

Marica je letela na dvorišče in tolkla na vrata sosednjega stanovanja. Kmalu je prišla neka debela ženska v sami spodnji obleki, za njo polgosposki mož, pozneje vsi bližnji stanovalci.

Nekdo je pripeljal zdravnika, ki je odložil v kuhinji cigaro in se kmalu vrnil ponjo. Z njo v ustih je sedel za mizo in si nekaj zapisal.

Maričini starši so prišli zjutraj, ko so pričeli uslužbenci pogrebnega zavoda že svoje delo.

Oče Maričin je večkrat stopil do kakega navzočnega človeka, ki ga ni prej poznal, in mu ponavljal: „Norost in norost, to je dvakrat norost! To ni nič — vidite!“

III.

Marica je poslala enemu izmed moževih prijateljev tole vizitnico: „Pridite. Dragotina ni več!“

Namesto pozvanega samega, je prišlo več njegovih prijateljev. Eden je prinesel s seboj stojalo, platno in paleto, se ustavljal zdaj v levem, zdaj v desnem kotu ob vratih, pazno ogledoval mrliča, stopil naposled k mladi vdovi in ji predlagal: „Šest sveč ugasimo! Svetloba je premočna! Mrtvaški oder premaknimo, da bo stal počez!“

Maričin oče, ki je bil odšel prej domov in se je zdaj vrnil s črno kravato in prekratko črno salonsko suknjo, je zamahnil z roko po zraku, kakor bi hotel prečrtati ravno izrečene besede.

„Kaj pa še!“ je rekel. „Vse skupaj bomo narobe obrnili, zato da boste vi lahko slikali! Ne bo nič! Kar spravite svoje ropotije!“

Pozneje je prišel znan človek, ki se je odlikoval po tej svoji lastnosti, da se je zanimal na vseh koncih in krajih za umetnost. Prinesel je s seboj ogromen fotografski aparat, stopil v drugo sobo med domače ljudi in rekel: „Moje najodkritosrčnejše (držal se je s prosto

roko za srce), najgloblje sožalje! Ali mi dovoli gospoda, da fotografiram dragega pokojnika!“

Odgovorila je Maričina mati: „Da! Fotografirate lahko!“

Malo pozneje je vstopil prav majhen in neznan človek, ki ga je spremljal postrežček z vrečico zdrobljenega mavca. Šel je naravnost proti Marici in se ji poklonil: „Ali imam čast z gospo vdovo?“

„Da — ah!“ je vzdihnila objokana Marica.

„Prosil bi, jako vdano bi prosil, da bi smel posneti po pokojnikovem obrazu masko!“

„Kaj je to?“ je vprašala mati.

„Najprej se namaže s tem-le!“ je dejal kipar in privlekel iz žepa nekakšno tekočino s čopičem.

„Kod se namaže?“

„Po obrazu, prosim. Da se ne odlusči koža! Potem se položi preko obraza mehur! Čakajte, kam sem ga vtaknil?! No, tu je! Evo ga! Potem se namaže vse skupaj z mavcem.“

„Ne bo nič!“ je zamahnil z roko oče. Še tega je treba! Mrlič boste mrcvarili, kako pa! Z Bogom!“

Kipar je odšel zamišljeno iz sobe, prišel čez nekaj časa zopet nazaj, rekel „pardon“ in stopil tesno k Marici. „Milostiva, vi mi gotovo dovolite! To se dela povsod!“

„Ne!“ je rekla Marica. „Tega ne dovolim! On se mi smili! Ta moj revež, revež!“

Kipar je zopet odšel v prvo sobo, kjer sta bila pri delu fotograf in slikar, in sicer vsak v enem kotu. Sveče so bile razpostavljene po vsej sobi, rože razmaknjene in razmetane.

Oče je hodil po sosednji sobi, kjer je vladala grozovita tesnoba vsled pohištva, ki so ga bili nanesli vanjo. Mati je jokala v enem kotu, Marica v drugem. Zdaj se je vsem trem enako smilil mladi in nadarjeni Javornik. Včeraj zdrav in vesel, danes, kaj ne, mrtev na mrtvaškem odru!

Oče je pogledal skozi vrata, se naglo obrnil in skoro zaklical: „Ga že maže!“ — Izginil je naenkrat za vrati in klical: „Boste šli, vi oskranjevalec! Poberite se! Ena, dve, tri!“

Marica se je domislila, da bi moral danes njen mož v pisarno, in sicer ob deseti uri. Celo v zadnjem hipu se je bil spomnil te svoje dolžnosti. Bilo ji je čisto jasno, da mora ona opraviti ta njegov posel, in vse pri tem jo je obdajala zavest, da izvršuje zadnjo voljo svojega dragega pokojnika.

Oblekla se je v črno, vzela iz njegove obleke ključe in odšla na cesto. Zunaj ni skoro videla ne ljudi ne hiš in ne vozov. Vse se je topilo v njenih pogledih v mlečno meglo in tudi govorice, ropotanje voznikov, tramvaja in motorjev — vse to se je mešalo po njeni glavi v turobno in enolično bučanje.

V pisarni je bilo eno okno odprto, in ko je otvorila vrata, je potegnil prepah preko pisalne

mize in raznesel po sobi kopo popisanih papirjev. Dišalo je po cigaretah.

Marica je zaprla vrata, počepnila na tla, da bi pobrala papirje, pokleknila skoro nevede, zakrilila z rokami okoli sebe in se prijela za senca: Moj Bog, to je bila njegova pisarna, to je bilo delo njenega Dragotina, njenega ljubega, zlatega!

Klečala je dolgo, pobrala liste in sedla na stol za pisalno mizo. Vse jo je spominjalo nanj. Popisani listi, mali nožek z belimi platnicami, črni tintnik z zelenimi favni, doza s cigaretami, ki jo je bil včeraj pozabil v pisarni.

Vse je bilo tiho, samo zunaj mimo okna je pošumevala sapa in odnašala listje s polgolih kostanjev.

Marica je pogledala na uro in pričela vnovič ihteti in jokati: Zdaj je hotel biti on tukaj, zdaj je hotel sprejeti literata, a on leži mrtev med svečami!

Zunaj so se začule silno rahle stopinje in vrata na temni hodniček pred pisarno so zaškripala.

Marica je obrisala naglo oči in obraz in stiskala beli robec kakor v krču.

Na hodničku je nekaj pošumevalo.

Marica je vnovič pritiskala robec na oči in si grizla ustnice.

Zunaj je še vedno od časa do časa pošumevalo ali trkanja ni hotelo biti.

Marica se je pričela tresti vsled nervoznosti, vsled čudne plašljivosti in duševne onemoglosti.

Naenkrat se je na hodničku nekaj oglasilo. Marici je bilo, kakor bi ji kdo vlil kropa v možgane. Kri ji je tiščala skozi senca in skozi čelo.

Zunaj se je čulo razločno: „Kikiriki!“

Potem zopet malo šumenja kakor pri svili. „Kikiriki!“

Marica je obstrmela.

„Tvoj petelinček je priletel! — Hihih!“

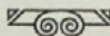
Vrata so se odprla in v sobo se je izmuznila mlada, kakih devetnajst leta stara mladenka. Oblečena je bila v živordečo obleko in vse na njej je bilo pretesno, prepolno, prenapeto, vse je izzivalo. Noge okoli gležnjev, boki, grudi, goli vrat, prosojne rame. Na okrogli črnolasi glavi se je objestno šopiril rdeč in košat klobuk.

Marica je zbledela, oči so se ji čudno raztegnile in ustne so se ji tresle kakor v mrzlici.

Tujka je rekla: „Pardon, ker motim!“, se poklonila v komaj vidni zadregi in se odsmehljala nazaj na hodniček in na ulico.

Marice se je lotil občutek, kakor da ji je kdo zarinil pest pod lobanjo, pa bi jo z njo tiščal in je ne hotel umakniti. Srce ji je skoro prenehalo biti. Šele po preteku ene ure se je dvignila s sedeža, oprijela se za mizo, za steno in odšla z bledimi lici, s suhimi ustnicami in čudnimi, blodnimi očmi.

Pogreba se ni udeležila.

LEMENATAR.

I.

Študent Peter Vehovec, ki je padel letos v sedmi šoli, koraka po dolenski cesti iz Novega Mesta proti Šent Jerneju. Doma mu ni bilo obstanka, pa je šel na popotovanje. Mati in sestra sta se poslovili od njega brez težkoč, oče pa je menil, da mu najbolj postreže, če se sploh več ne pritepe pod domačo streho.

Avgust je, vroči dnevi, žito zori, konji in vozovi raztepajo po cesti cele oblake prahu, ki lega po obcestnem drevesju in travi, da vse v njem zvene in zaduši.

„Slabo!“ se meni Peter, da mu je krajši čas. „Jako slabo! Usmiljenje se je izselilo z Dolenskega menda z ljudmi vred v Ameriko. Tudi ljudi je malo, beračev z lajnami sploh ni več videti, življenje teče vse tiše, kakor njega dni. Včasih so se fantje topli, razposajeni so bili, zdaj pridejo že modri in stari na svet. Narod peša.“

Mrmra tako zase in pride v poletnem popoldnevu do vasice, obstane pri prvem skednju, ki ima na lesenem tramu belo in s črnimi črkami potiskano pločo, in čita: „Vas Cikava, občina: Šmihel-Stopiče, okrajno glavarstvo Rudolfovo.“ Gleda pločo, ozira se po vasic in

zmajuje z glavo: „Cikava, Cikava! Žalostna vas še žalostnejšega imena! Hiše kakor trhleni panji, kozolci visijo na desno in na levo, samo takega ni med njimi, ki bi stal pokonci. Lakota bo danes, lakota!“

Ta trenotek mu resnično zagode po trebuhu in prav do srca mu gre ta nezadovoljnost. Počasi stopa po vasi, ogleduje koče, pa kaj naj bi izbiral, ko ni nič izbrati! Ena bajta je bolj žalostna kakor druga, vse so lesene ali za silo prikrite z goljufivim ometom, mah zeleni po vegastih strehah in suhi psi in mački se pretezajo po ilovnatih in razpokanih potih.

Študent mahne po sredi, prestopi prag in obstoji v polmračni in zakajeni veži. Gleda, da se razgleda, in ogovori postarno kmetico, ki stoji v dimu tik ognjišča: „Bog daj zdravje, mati gospodinja! Ali bi se dobilo malo prenočišča ali malo večerje?“

„Ja!“ zastavi kmetica. „Tisto morate pa z gospodarjem govoriti, o prenočišču mislim! Kdo pa ste?“

Vpraša, stopi na sredo veže in ga ogleduje. „Škric ali kali? Obleka bo že mestna!“

Pod streho nekdo kašlja in kmalu prične lesti po lojtri ob zakajeni vežni steni suh kmet s pipo v ustih, približa se kmetici in gleda študenta: „Na skednju boste lahko prenočili, samo žveplenke boste prej oddali. Pred petimi leti — ravno vdovec sem bil — je prišel nekakšen pritepenec, pa mi je zasmodil kozolec!“

„Jaz nisem škric“, se zagovarja študent, „še manj pa pritepenec. Božji človek sem, osmo šolo imam že za sabo, zdaj se pa odpravljam na duhovno pot. Štiri leta bo treba presedeti za debelimi zidovi v pokori, molitvi in učenju. Vesta, oče in mati, zdaj hodim po naših krajih, da si utrdim telo, ki mora biti močno in zdravo, da bo preneslo post in pokoro in molitev in da bo bralo in pelo božjo besedo pred oltarjem in v procesiji.“

Kmet molči, nekaj misli in reče ženi: „Zdaj-le sem bil v podstrešju in sem videl še nekaj suhih klobas; dvoje jih prinesi, pa kruha dodeni!“ In študentu pravi: „Vsakemu človek dandanes ne verjame, kam bi pa tudi prišel! Ti si pa res bledega lica in slabega života in tudi oči imaš velike in poštene.“

Kmet gre naprej v sobo, študent stopa za njim, sede na visoko klop za mizo in privleče iz žepa potno in obtrgano zadnje šolsko izpričevalo, kjer je zapisanih med drugim tudi troje dvojk. „Čitati tako ne znate!“ pravi in razgrinja papir. Kmet odkima in gleda v papir, in sicer na tisto mesto, kamor kaže študent s prstom in kjer je zapisano: Latinski jezik: nezadostno. „To-le“, pravi gost, „je tisti jezik, v katerem so spisane bukve sv. maše in vse višje in važne cerkvene molitve. Po latinsko — se reče.“

„Latinsko — ja, ja!“ kima kmet, kakor bi dobro vedel in razumel. „Ali so v tem jeziku tudi take besede kakor v našem, ali samo take,

ki govorijo o svetih stvareh. Miza na priliko, ali je tudi za mizo latinska beseda?"

„Kako ne?“ reče študent. „Mensa — se pravi, mensa.“

„To pa ne bi razumel, vidiš!“ zmajuje kmet z glavo. „Kaj pa stol?“

„Stolula,“ pravi študent.

„No, no, to bi človeku pa že prej padlo v glavo.“ In takoj potrka z debelim in črnim prstom ob mizo. „Nekaj je pa le podobnega med tem jezikom, ki se mi v njem pomenkujemo, in med latinskim.“

Študent se domisli na stol in dodaja. „Stolula — ta latinska beseda za stol se je rabila šele v novejših časih, to se pravi: že več let po Kristusovem trpljenju. Veste, oče, stari Rimljani niso imeli stolov in tudi sedeli niso, ampak ležali. Okrog mize so imeli posteljam podobne naprave, pa so polegli po njih in obedovali.“

Kmetu se zdi nerodno in smešno, da se zasmeje. Gospodinja prinese na krožniku dvojce debelih suhih klobas, korenino ostrganega hrena, hleb kruha in velik kuhinjski nož. „Le prigriznite“, pravi, „le prigriznite!“ — Sede k možu in pričinja takoj pomenek. „Glejte“, hiti, „sosed je hudoben, naš svinjak je navrtal, pa vtaknil v tram čudno čarodijo. Svinja je zbolela, tista lepa svinja, ki ima devet mladčkov. Jaz sem kar v strahu zanj!“

„E“, hoče biti kmet moški, „é — to so vraže, pa nič drugega. Če je imel sosod kaj roke vmes, je vrgel svinji kaj strupenega v svinjak, da je

požrla.“ To pove, a vidi se mu, da je negotov v svojem mnenju.

„Za tako stvar je najboljša molitev,“ razlaga študent. „Čim hujša je bolezen, tem več rožnih vencev je treba. Če je srednja, jih bo dovolj trideset.“

Kmet in kmetica se zamislita nad obširno molitvijo, študent Peter se razkrije, pogladi razkuštrane in črnikave lase po čelu, prekriza se, premika ustne, kakor bi molil, in v tem hipu je res videti kakor kak bled, pobožen in nedolžen semenišnik. Vnovič se prekriza, vzame nož, napravi križ tudi po hlebcu in si izreže iz njega trioglat in izdaten grižljaj. Kar je v sobi muh, vse so se zakadile v klobase in lazijo in brenčijo po njih, kakor bi bojevale mušjo vojsko. Študent jih vznemiri še bolj, ko poseže po klobasi in jo prične lupiti. Cel črn roj se zapraši v njegove roke in njegovo glavo.

„Ti“, pravi kmet kmetici, „stara Urša bi nemara odmolila trideset rožnih vencev.“

„Ja“, stavi pomislek kmetica, „zase že moli stara Urša, zase! Ali za druge pa Bog ve, če bi, ali ne bi! In to-le je tudi: trideset rožnih vencev je dolga molitev!“

„Se ji pa kaj da!“ konča kmet, zamahne z levico in gleda bledega gosta tako, kakor ne bi on izkazoval dobrote, ampak jo samo prejemal. Tudi kmetica molči, sloni ob možu, ki mu je popolnoma slična. Oba sta koščena, v obraz rjava, gubasta, sivogleda in v telo dolga in sloka.

Zunaj nenadoma nekdo zapoje, spoznati je vesel ženski glas, ki se razteče po hiši kot živo srebro po vseh skritih kotih.

„Naša edinka je,“ pravi kmetica. „Marička!“

„Mlada je, pa še neumna!“ dostavi kmet. „Samo posvetne stvari se ji pletejo po glavi!“

„Vesele ljudi ima Bog rad,“ pravi študent in upre glavo ob mizo, in ko se odpro vrata in pogleda po sobi upehana in razgreta Marička, se posmeje in pokima.

„Lemenatar potuje po naših krajih,“ ji pove mati. „Vidiš ga?“

Marička je v zadregi, ali je jako lepa. Visoka, vitka, zdravega lica, živih oči in nekam polnih nedrij.

„Blíže stopi, deklica“, vabi študent, „pa nam zapoj še eno izmed svojih pesmi!“

II.

Peter ni pričakoval, da se mu bo na ta večer tako dobro godilo. Jedel je in pil, užival najlepšo gostoljubnost in zdaj, ko se je storila noč, ga je odpeljala gospodinja v deviško sobico svoje edinke, ki mu je prepustila svojo belo in visoko posteljo.

Ravnokar je pihnil svečo, v sami srajci, ki sega do polovice beder, stopa proti postelji in zleze zadovoljno vanjo, kakor bi legel v samo perje. Mesečna noč je, žarek mesečine trepeta po izbi in jo dela sanjavo in nekako toplo. Tam v kotu se svetlika zelena lončena peč, v polu-

mraku se zdi slična veliki glavi, ki ima zelene oči, pa včasih z njimi pomežikne. Po hiši je vse mirno in tudi zunaj: od nikoder ni glasu.

Postelja stoji ob oknu — vse postelje kmetiških deklet stoje ob oknih — in sicer tako, da se okno odpira ravno nad glavo. Majhno je to okence, znotraj ni trdno zaprto, ampak samo priprto in tudi zunaj bo tako. Zaradi nočnega hlada je menda to. Zunaj se hladi zemlja, pa prihaja iznad nje v izbo svež nočni zrak, ki dobro dene razgretim pljučem in razgretemu životu.

Študent postane v svojih mislih naenkrat pošten in odkritosrčen. Na svojega mestnega dekleta se domisli, na hčerko svoje gospodinje, šivankarico Mileno. Droben životek vidi pred sabo, dvojne skritih grudi, kakor pregrnjeno popje, modre oči, plave lase in obrazek nič večji kakor srednja moška dlan. Zdaj ji je napravil sramoto, ko je propadel v šoli, ali on ima pred sabo cilje, ideale in še take čarobne zagonetke bodočnosti, za katere ni človeški jezik dovolj bogat. Popravlil bo vse, vse uredil, dobro bo zopet vse, dobro.

Zunaj, pod oknom menda, je nekaj zaškrtnilo. A — nič ni. Sprožil se je nemara kamenček iz hišnega ometa in padel na tla. Ali je sedel na pesek netopir, ali je šla mimo mačka in se je pod njeno mehko šapo izpodmaknilo dvojne kamenčkov.

Marička, ta domača edinka, je lepa. Rdeča, je zdrava v lica, vse drugačna kakor Milena in

druge njene mestne vrstnice. Bog ve, koliko čuvstva imajo v prsih ti kmetiški fantje, ki žive v tem kraju, in ta zdrava in zastavna dekleta. V družbi njegovega očeta je rekel o teh ljudeh napihnjen meščan: „Sam inštinkt — povem vam, sam inštinkt!“ Oče mu je rekel: tepec! Pravzaprav je vse skupaj malenkost. Oče je star organist, godba mu je nakopala nervoznost, zato se hitro razburi.

Zunaj se zdi, kakor bi se nekaj plazilo. Ali je pes, ali kak zloben človek, ali, ali — vrag vedi.

Študent Peter se domisli, da tod fantje fantujejo. To se pravi: ko vse zaspi in je vse mirno, pride kmetiški fant, pa potrka na okno, kjer ve, da spi njegova izvoljenka. Nemara bo tukaj ravno tako. Luna je nocoj zgodaj zašla, tema je kakor v rogu, za fantovanje je to kakor nalašč.

Študent poklekne v postelji, pa spet leže nazaj in se pomakne na skrajni notranji ogel.

Zunaj je pričela prav nalahko trkati neznana roka. Tik, tik, titik. Temno je, da ni razločiti predmeta, samo v oknu je videti, kakor bi stala senca pred njim. Glej, zdaj se ti naenkrat razleze okno in skozi odprtino se pomika velika krogla, vasovalčeva glava.

„Marička!“ vpraša ponižen in šepetajoč glas. „Marička, ali spiš?“

„Ka-aj?“ odšepeta študent enako oprezno in ljudomilo.

„Vprašam te, Marička, če že spiš, golobička?“

„O — ne!“ dahne študent in se previdno odmika.

„Prišel je tvoj Martinek, ki si mu ti najlepši cekinek!“

„Ja-a,“ zategne v šepetu študent, da se pozna v izgovoru nekoliko razkav „h“.

„Kakor večnost dan mi teče, ker le k tebi srce me vleče!“

„Oh!“ vzdihne zopet študent z enako razkavim „h“.

„Prišel sem čez tri goré, čez tri zelene travnike!“

Študent posluša, goljufivo diha, kakor v kdo ve kakšni zadregi in vleče odejo do ušes.

„Ker tebe le moje srce želi, nobena pot zame predolga ni!“

Glava leze vedno dalje in šepetanje postaja presrčnejše in presrčnejše.

„Pri tebi rad nocoj bi bil in v tvoje laske se zavil!“

„Ha-a!“ zašepeče in zahrče študent in prične šepetaje odgovarjati. Tako hinavski je, da se lovi s sapo in da je slišati, kakor bi ga premagovala jako vroča čuvstva. „Mati“, dahne nesrečno, „mati spijo na peči. Lahko noč, Bog ti daj pomoč!“

„Dalje, le dalje naj spijo mati, meni pa pusti rožice brati! Saj je že enkrat nesrečno bilo, pa se je vendar lepo zgodilo!“

„Kako?“ šepne željno študent.

„Stric iz Amerike so v hiši spali, tebe so pa v podstrešno čumnato spat poslali.“

Zdaj prileze skozi okno moška roka in se plazi počasi po belem vzglavju. Študent skoči na tla, zablebeta z ženskim glasom, udari od strani ploskoma in zelo izdatno po glavi in v tistem hipu je okno prazno. Zunaj zašumi po pesku, kakor da bi stekel mimo nagel veter, in vse je tiho in gluho.

Študent stoji v sami srajci sredi sobe, strmi v malo odprtino in se premišlja. Kamor mu krenejo misli, je vse jasno, mlado in veselo. Nočni vasovalec Martinek je ljubljeneč domače hčerke, ki spi nocoj v podstrešni čumnati, kakor je spala takrat, ko se je pripeljal iz Amerike z zlatom otovorjeni stric. Tisto pot je spoznal njen ljubimec zaobrnjeni položaj in je pogodil pravo. Tudi nocojšnjo noč je padla navada iz tira, pa bi bilo nemara dobro, da se stopi zavitemu slučaju na glavo. Zakaj ne bi potrkal nocoj Martinek na podstrešno čumnato?!

Študent poišče hlače, jih obleče in prične polagoma odpirati vrata. Ali do vraga! Cvilijo kakor mučenik v stiskalnici. Kdo jim hoče kaj hudega?

Študent stoji v veži in posluša. Zunaj zalaja pes; to nič ne pomeni! V hiši hrči dvoje glasov kakor za stavo; to je izvrstno znamenje!

Peter dotiplje ob steni lestev in pleza počasi kvišku. Ko štirikrat prestopi, zadene z glavo v tram, da se mu zakreše pred očmi, kakor bi ugledal trumo čarovnic. Še parkrat privzdigne nogi, pa je v podstrešju. Ali tema je gosta in

tipati treba z rokami in nogami. Nekaj ga zbode v peto, da bi skoro vzkriknil, ali ne stori tega. Tiho prenese hipno bolečino, otipava nadalje in najde kljuko. Potrka najprej, počasi odpre in za seboj zapre. Temno je, nič ne razloči okoli sebe, samo dihanje čuje v kotu in dobra slutnja ga navdaja.

„Jaz sem Martinek“, šepeče, „tvoj najlepši cekinek!“

„O-oh!“ vzdahne dekletce zaljubljeno in požljivo. „Saj ne spim! V noč gledam in mislim.“ In čez nekaj časa dostavi nekje blizu v tisti neprodorni temoti: „Če bi šla na drugi konec sveta, še tam bi me našel!“

Zopet laja spodaj pred hišo pes. Za vasjo, kje v polju ali na križpotju pojo vaški fantje zategnjeno, prav na dolgo, a prijetno sanjavo in mehko. Pesem pravi o dekletu, ki bo nožek vzela in srček načela in fantu poslala tri kaplje krvi. To pa zavaljo tega, da bo vedel, kako hudo se ji godi.

III.

Solnce že sije v vežo, gospodinja se suče okoli ognjišča, gospodar otipava svetlo koso in Marička zajema v škafu s korcem vodo in jo naliva v lonec, ko stopi študent Peter iz desne izbe.

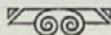
„Bog daj dobro jutro!“ pravi in vsi se mu prijazno odzovejo. Zajutrka mu dajo, vsak ima zanj dobro besedo in ob slovesu se razstajajo kakor sorodniki. „Bog daj, da bi se skoro pred

oltarjem sukal in mašo bral!“ želi kmet in kmetica dostavlja: „Pa v mašnih molitvah se nas spominjajte!“

Tudi Marička mu seže v roko, gleda za njim, nenadoma obstane v delu in se zamisli. Morda je gotovo in morda tudi ni gotovo — ji gre po glavi — da bi bil vasovalec minule noči Martinek. Kdo drugi naj bi bil, vprašam lepo, kdo drugi? ji šine v misli in v lica je vsa rdeča! Voda se ji razlije po krilu in srce ji je plaho. Sklene tako, da ne bo povedala svojemu fantu o mladem popotniku.

In če bo sam vprašal?

„Hihihi. — Z Bogom, popotnik!“

RDEČI HUDIČEK.

Eden izmed štirih pomočnikov, ki so bili v službi pri pobožnem brivskem mojstru Čeponu in so stanovali v treh tesnih izbah pod streho, je dobil za Božič poleg slaščič, orehov, pogače in pomaranč tudi majhnega hudička z dolgo iglo zadaj, ki je bila zapičena v lepo in debelo oranžo. Ko je razmotal pošiljatev, so se vsi nenkrat zazrli v prijaznega hudobčka. Bil je droben kakor velik metulj, ves je bil živordec in svetel, iz hrbta mu je rastlo dvoje ostrih peruti in v desni roki je držal srebrne vile. Iz glave sta mu štrlela dolga in ravna roga, oči je imel okrogle in bele kakor sneg, spodnji del obraza pa je molel naprej in bil podoben krtu ali miški rovki.

„He, he, he!“ se je zasmel pomočnik Koštomaj. „Hehehe! Kaj takega pa še ne! Primi ga malo za dolgi rep, ki ga moli nazaj, morda se bo pa obrnil!“

Koštomaj ga je sam prijel za rep, a hudiček se ni obrnil. Pomajal se je večkrat semintja z vsem rdečim životkom, glava je pa še povrh sama zase pomigala, in zdelo se je prav tako, kakor bi bil hudobček vsem štirim pokimal in pomežiknil.

Tisti brivec, ki je bil lastnik pošiljatve, je vzel oranžo, kamor je bil zapičen hudiček, iz

pletene košarice in jo postavil na mizo. Drug za drugim so iztezali roke proti njemu in ga potegovali za špičasti gobček, za roke, za noge in za rep. Škratek je bil na vsak migljaj pozoren. Zdaj je brcnil z nogo, zdaj je zamahnil z vilami, zdaj je pomajal dolgi in ravni repek in vselej je še poredno pokimal z glavo in vsem štirim pomežiknil.

„He, he!“ je rekel manjši pomočnik. „Živeli, bratci, živeli!“ In večji, ki je imel dolge in črne zalizce po licih, se je veselo namuznil: „Kaj si ti tako rekel, ali se je oglasil hudiček?“

Manjši se je smejal in kazal na hudobčka: „Nisem ne jaz rekel, ta-le se je oglasil, ta-le! Ti preklicani škratek, čakaj me!“

Pomočnik, ki je prejel pošiljatev, je hotel spraviti hudička v kovčeg, a ostali trije so se uprli. „Ho, ho! Ho, ho!“ so se sklicevali. „To pa ne pojde kar tako! Ti lahko spraviš svoje pomaranče, svoja jabolka, svoje kolače, lahko poješ vse sam in ne deliš z nami, ali z vragcem je druga stvar. On je nekaj širšega, nekaj večjega kakor taka-le oranža, jabolko ali kolač. Do njega ima vsak pravico — ali ne čutiš tega? Zakaj, ne gre se samo za rdeči kožušček, ampak tudi za dušico presneto, ki se skriva za belimi očmi!“

„Da, da, tako je!“ sta rekla ostala dva in važno pokimala z glavami. „Kakor je povedal, ravno tako je!“

Lastnik je premišljal semintja in uganil sam zase tole: Ta hudiček je sicer jako lep in pri-

kupen, vendar pa je le hudiček. In za človeka, ki hodi ob nedeljah k maši in ki misli, da vera tudi ni tako-le hokus-pokus, ni bogve kako dobro, če hrani med svojimi stvarmi samega peklenščka. Ej, če so ti-le trije bratci takega mnenja, da jim bo dobro v bližini satančkovi, pa ga naj imajo, pa naj uživajo njegove darove!

Tako je premislil lastnik, izpulil iglo s hudičkom iz oranže in jo zapičil v mizo samo. Dolgi Koštomaj je takoj pomajal mizo in se na ves glas zasmel, zakaj skratek je brcal na levo in desno, vihtel dolgi repek in tako po redno kimal in pomežikoval, kakor človek tega še ni videl.

„Imejte ga!“ je rekel lastnik. „Kar imejte ga!“

„Midva ga vzameva!“ je dejal veselo najmanjši pomočnik in pogledal tistega, ki je nosil zalisce. „V svoji sobi ga bova imela na mizi, bravo!“

Tisti z zalizci pa je pričel iskati nečesa po obrazu, vratu in čelu, ker je tudi on hodil k nedeljski službi božji in se izpovedaval za Božič in za Veliko noč svojih grehov. Malega soseda je pocukal za rokav, ga vlekel s seboj v kot in mu tam bolj šepetal kakor govoril to-le: „Božič bo, treba bo oprati dušo in ti sam veš, kako nerodno je, obtoževati neznanemu duhovniku sebe samega. Ti rečeš po pravici to-le in to-le, a on se križa: Torej tako-le — a — Bog se te usmili — pri ženski si bil — studi se, studi se — —!“

Pomočnik z zalisci se je čudno zmedel, dvignil desnico in pričel zopet z njo iskati po vratu, licih in čelu. Nadaljeval je čez nekaj časa tako-le: „No, dobro je! Duša je polna grehov, kakor bi zalil brento z vinom. Sodnikova sobarica — — in tako-le. A zdaj pride še to-le: Duhovni oče, rdečega hudička smo imeli na mizi in smejali smo se mu in ga cukali: zdaj za noge, zdaj za repek, zdaj za rilček. In duhovnik vzdihne: Oh, oh, izgubljena ovca, pastir Jezus! — — Studi se, studi se — —!“

„E“, je odšepetaval manjši pomočnik, „e, kakšno zlo je to, imeti hudička! Prijazen je in za kratek čas!“

„A-a“, je pošumel s sapo tisti z zalizci in šepetaje dostavil. „V duši imaš satančka, v duši — dovolj je, dovolj je!“

„Pa ne pojdi k izpovedi!“ se je zmislil mali fant. „Kdo te sili! Enostavno: ne pojdi!“

„A po smrti?“ je vprašal večji prijatelj. „Škripanje z zobmi, brezdno peklensko, repi vragov se te opletejo — pusti to, pusti to —“

Oba sta majala z glavami in se oba vrnila nazaj k mizi. Koštomaj je slonel še vedno tam, ogledaval rdečega vraga in mu s kazalcem lahko prožil špičasti rilček, da je nepretrgoma kimal z rogato glavo in pomežikaval s svojimi belimi in okroglimi očmi.

„No“, je vprašal lastnik, „ali ga vzameta vidva v svojo sobo?“

Manjši brivec se je nasmehnil in pogledal v tovariša z zalizci in tisti z zalizci je skomizgnil

z ramami, dvignil obe skoro do ušes, potisnil roke v hlačne žepe, cmoknil z ustnicami in rekel: „A — kar ti ga imej, ko ga imaš gotovo rad!“

„Meni pa se zdi, kakor bi bil že moj!“ se je namuznil Boštjan Koštomaj in pocukal hudička za repek.

„Pa naj bo njegov!“ je rekel prejšnji govornik in lastnik je dodal: „Zdaj vidiš, Boštjanček, da te imam rad! Dam ti ga, kar tvoj naj bo! Ti pa me brani in rešuj tistega človeka, ki sem mu zadnjič narezal uho. Gleda me, kakor bi mu brenčali sršeni iz oči.“

„Bom, bom!“ je obetal Koštomaj in ponavljal: „Niti videl ga ne boš več, vse za tvojim hrbtom mu postrežem!“

Tako je govoril, ko se je obenem po njegovih mislih razlivalo prijetno zadovoljstvo in ko so se dobrodušno smehljali prijaznemu hudičku vsi njegovi možgani z lobanjo vred. Potegnil je iz mize iglo in nesel na njej frfotajočega škrate v svojo tesno izbo.

Preko majhnega okna, ki je slabotno gledalo po jesenskovlažni strehi, je visela tam še od jutra povaljana in prekratka zavesa, postelja še ni bila pregrnjena in čakala je taka, kakršna je izročila zjutraj svojega gosta dnevnemu gibanju in delovanju.

Koštomaj je pristavil k visokemu oknu stol, stopil nanj, se iztegnil do zaves in jo odstranil. Odprl je okno, zapičil iglo z vragcem v leseno vznožje, a zunaj je pihala taka burja, da bi

ga bila skoro odnesla po strehah. Zaprl je okno nazaj, stopil s škratom na tla, izbral ob železni peči gladko poleno, zapičil vanj iglo in položil vse skupaj na nezakurjeno in mrzlo železno pečico.

„Ne, ne!“ je odmajeval. „Ne pride do veljave. Pretemno je, treba bi bilo drugačne svetlobe!“ In ko je to govoril, mu je planila preko možganov prava misel.

Nad posteljo je visela podoba njegovega patrona, sv. Boštjana, in na okvir, ki je gledal iz njega nebeški državljani, bo zapičil Koštomaj iglo in hudiček bo plaval ob steni pa gledal po opravi in po ljudeh in kimal in mežikal.

Pokleknil je na posteljo in zapičil hudobčka v gornji rob starega okvira. Vstal je s postelje, stopil na tla in ogledoval z zadovoljstvom svoje delo.

Spodaj je stal sveti Boštjan, s silnimi vrvmi privezan na debelo hrastovo deblo in čisto nag bi bil, če bi mu ne tekale te divje vrvi preko doljnega dela života. Glavo je imel trpeče nagnjeno in vendar so bežale njegove oči pobožno in vdano v kraljestvo večnega Jehove. Tri puščice so bile že zapičene v njegovo telo: ena nad levim kolenom (rdeča kri se je cedila izpod nje), druga na levi strani pod srcem in tretja na desni strani tik ledij. Dve sta bili izgrešili cilj in se zapičili v deblo drevesa, dve sta še leteli po zraku proti svetniku, a tistih razbojnikov in nevernikov, ki so jih iz-

strelili, ni bilo več na sliki in si jih je bilo treba misliti na levi strani na prazni steni.

Zgoraj nad okvirom in nad tem žalostnim in krvoločnim prizorom pa se je gugal rdeči hudiček. Razposajeno je molel od sebe kosmate roke in noge, navihano so gledale njegove bele in okrogle oči in rilček se je iztezal v zrak, kakor bi nepretrgoma vohal po grehu in porodnosti.

Sobotno popoldne je bilo in v delavnici je letelo delo preko glave. Vsi štirje pomočniki so drveli drug preko drugega in med njimi se je mešal plešasti in pobožni gospodar in izpodbujal k naglejšemu in marljivejšemu poslovanju. Zdaj je stopil k manjšemu pomočniku, zdaj je stekel za onim, ki je nosil črne zalizce, in zdaj za Koštomajem in pošepetaval: „Da bi te Marija v nebesa vzela, suči se, suči se!“

Nepretrgoma so prihajali obrastli, kosmati in zanemarjeni ljudje, a odhajali so gladki, beli in pomlajeni. Trajalo je to do enajste ure zvečer in vse do takrat je letal mojster za pomočniki in jih opominjal: „Da bi te Bog poklical v nebeško kraljestvo, pleši, pleši!“

Po Koštomajeви glavi je plesal rdeči hudiček. Ko je odšel pred polnočjo v svojo podstrešno spalnico, je najprej pogledal po njem. Zunaj je bila jasna noč, skozi okno je sijala luna in v njenem žarku se je svetlikal rdeči hudičkov kožušček. Koštomaj se je naglo sle-

kel in legel je, ker je bil truden. Zadel se je do vratu in tako zavarovan proti mrazu je prijazno in dobrodušno gledal na drobnega in svetlikajočega se hudobčka.

Ko so mu pričele lesti oči skupaj, se mu je zdelo obenem, da pričanja vragec izpreminjati barve. Nekakšne svetle pasove dobiva, kakor bi igrale po njem mavrice. Ena proga je višnjeva, druga je rumena, tretja zelenkasta in ena tako zelena, da se kar smeje očem. In satanček sam se je pričel gibati. Najprej se je ozrl na levo in takoj nato na desno. Njegov rilček je pričel naglo in nepretrgoma vohljati po zraku in se kriviti zdaj na to in zdaj na ono stran. Roke in noge so se oprijele igle in rdeče telesce je splezalo po njej na okvir. Vragec je odložil vile na leseni rob in pričel tekati po vrhnji deščici semintja. Pri tem je mahal z rokami, švrkal z repom, poskakoval in bodel z rogovi v zid. Delal je tak nemir, kakor bi skakljala miška.

Naenkrat se je usedel sredi okvira in pričel radovedno in hudomušno gledati v podobo, a sveti Boštjan se ni zdramil iz svojega trpljenja in zamaknjenja. Rdečkar se je nenadoma ulegel po dolgem po okviru, se držal z eno roko in z eno nogo za rob kakor majhna opica in prijel z drugo roko svetnika za nos.

Zdaj se je sveti Boštjan zdrznil, prestrašil se je malo in nekoliko stresel, pogledal je proti okviru in tako se je začudil, da je samo zinil, a besede ni mogel spraviti iz grla.

„Sluga!“ je veselo pokimal hudiček. „Da si mi zdrav!“

Sveti Boštjan je prišel počasi do glasu in še takrat se mu je posrečilo povedati samo to-le: „Ali kdo ... za pet ran božjih ...“

„Ta-le tukaj!“ je pokazal skratek veseló in živahno na Koštomaja. „Še rajši me ima kakor tebe, svojega patrona!“

Koštomaj je to slišal in se je takoj prav zadovoljno nasmehnil. Satanček pa je to priliko nemudoma izrabil, iztegnil desnico in pokazal nanj: „Ali vidiš, kako je z menoj zadovoljen?“

Sveti Boštjan še od prej ni bil dobro zaprl ust, ko je pričel govoriti tako-le: „Hudoba, ti lažeš! Midva ne moreva živeti pod eno streho, zato — v imenu Krista — poberi se!“

Svetemu Boštjanu se je razlilo pri teh besedah po obrazu nekaj osornega in divjaškega, hudiček pa je takrat, ko je začul božje ime, visoko odskočil, kakor bi se spekel. Ali ko je priletel nazaj na okvir, je bil zopet ravno tak kakor prej. Pajku, ki je lezel mimo, je izpulil taco, iztegnil se je do svetnika in ga pošegetal z njo pod nosom.

Boštjan je zganil rame in vrvi so takoj popustile. Puščice je pobral iz sebe in stopil iz okvira na posteljo. Koštomaj, ki je vedel, kako je slaba in stara, se je zbal, da se ne podere, ali sveti Boštjan je bil za čudo lahak in znotraj menda ves šupelj.

Svetnik se je sklonil do pomočnika, poprijel njegovo vrhno odejo in se zavil vanjo. Njegov

obraz je postal resen in važen, z roko je zamahnil in rekel: „Od rojstva pa do danes sem bil vedno v isti sobi kakor ti, Koštomaj, vedno sem te varoval in branil, zdaj pa si mi pripeljal za družbo škrata. Ne maram biti z njim, pa rajši zapustim tebe! Zdrav ostani!“

Svetnik je naenkrat dosegel velikost navadnega človeka, stopil je s postelje na tla in se bližal vratom. Koštomaju je bilo takoj žal, naglo je skočil za njim in ga prijel za roke. „He, Boštjan“, je rekel, „tako dolgo sva že skupaj, navadila sva se drug drugega, pa bi se zdaj-le ločila! Kaj boš hodil, kar ostani rajši!“

Sveti Boštjan ni tiste vrste svetnik, da bi bežal od človeka in buhal skozi vrata. Obrnil se je h Koštomaju, dvignil važno roko in rekel tako-le: „Dobro premisli! Ravno kar sem te že mislil zagovarjati pred Bogom, ker preveč gledaš natakario Lenko in jo stiskaš k sebi, ko odhajaš iz gostilne. A zdaj greš in mi pripelješ samega peklenščka!“

„Hihihi!“ se je zasmel škratek na okviru in veselo poskočil. „Saj to ni nič, če jo pogleda, ali pa samo malo stisne — —“

„Ho!“ je zaklical svetnik. „Kaj pa njegove misli, kje so pa te? Kakor bi ustrelil, pa so v smrtnem grehu. Letijo vanj kakor vrabci v proso! Hudo nagnjenje ga napade in pri Bogu je takoj velika zamera.“

Koštomaj je zlezel nazaj v posteljo in se skrivil vsled sramu pod odejo, a hudobček je govoril s svetnikom dalje. „Hihi“, je dejal, „če

je že to taka zamera, kaj pa je šele takrat, ko koraka gospod Srobotnjak naravnost v Lenkino sobo: copot — copot — copot —“

Koštomaj je planil pokonci, se zgrabil za lase in zakričal v steno: „Kdo, kdo?“

„No, tisti“, je odgovoril mirno vragec, „tisti, ki ga je vrezal tvoj prijatelj v uho!“

Koštomaj je skočil na noge, pričel tekati po sobi in se jeziti in rotiti. Škrat pa je hodil po robu okvira in oponašal: „Copot — copot — copot —“

Sveti Boštjan se je pričel tresti, kakor bi ga zeblo, a to je bilo le varanje oči. Njega ni zeblo, ali grehi njegovega varovanja so se mu zdeli tako grozni, da ga je izpreletaval po životu mraz in da se je tresel kakor trepetlika.

„Tebi prisega zvestobo“, je pletel hudiček, „in ti obeta sveti zakon, a gospod Srobotnjak roma vsak večer: copot, copot —“

Koštomaj je bil že ves besen, ko je stopil k njemu njegov patron, ga prijel pod pazduho in mu pričel razkladati tako-le: „Temu ne verjemi, ker je laž prva njegova lastnost, mene pa poslušaj, ker ti bom povedal vse po vesti in po resnici. V tihi noči razgrnem njeno dušo pred teboj in ti vso razkažem. Črne pike na njej so grehi, rdeče rože dobrote in beli golobje so molitve, ki hite pred božji tron!“

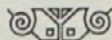
Pomočnik se je pomiril, vragec pa je še vedno plesal po okviru in nepretrgoma brbljal: „Srobotnjak zaviha brke — in k njej: copot,

copot — Koštomaj pa moli k svetemu Boštjanu —“

Zdaj se je škrat nenadoma spustil z okvira, pričel frčati po sobi kakor velik nočen metulj in se pri tem zaletaval v svetnikova ušesa. Koštomaj je stal v čudni zadregi sredi sobe, skakal od tal in lovil z rokami po zraku frččega hudobčka. Oba — on in njegov patron — sta se razsrdila nad njim in sveti Boštjan je pokleknil na posteljo, pobral iz slike otrovane razbojniške puščice in jih pričel metati za škratom. Že druga ga je zadela in prebodla. Padel je postrani na črviva tla, Koštomaj je stopil nanj in ga razhodil, svetnik pa se je zmanjšal, pobral puščice in stopil nazaj v okvir na steni. In ravno v tistem hipu je zapel na strehi velik in pisan petelin.

Drugo noč je gledal Koštomaj dušo svojega dekleta. Velika rožnata ruta se je razprostirala pred njim, a na njej ni bilo ne rdečih rož in ne belih golobov. Same črne pike so čepele po njej in toliko jih je bilo, da so skoro vso zakrile.

In ko je to videl, se je z žalostjo spomnil hudička, ki ga je zadela težka usoda: razhojen in razdejan je ležal na dvorišču in sneg je nalletaval po njem.

BOŽIČ.

Ančka in Janček sta bila zaspana. Zdaj, kar je bil triletni Tonček bolan, sta spala na nizki in stari zofi v kuhinji. Mali Tonček je jokal ponoči, prosil mater, da ga je nosila na rokah gor in dol po sobi, jako težko dihal in kašljal. Oče je hotel včasih materi pomagati, ali za nežno in vsled bolezni še nežnejše in slabotnejše otrokovo telesce so bile njegove koščene, izdelane in suhe roke pretrde.

Okoli polnoči je bilo in na sveti večer. V kuhinji je gorela na mizi privita petrolejka, tik nje je stal hleb belega pekovskega kruha in na mizni rob se je naslanjal oče. V obraz ni bil obrit, ampak obrastel z dolgimi bodečimi kocinami, brke, ki so bile črne in zelo košate, so visele navzdol, čelo se je nekako gubilo v vegastih gubah in enako črne in močne oči. Naslanjal se je ob desnico, ki je bila silno močna in koščena, do komolca razgaljena, rjava, skoro črna in obrastla s temno dolgo dlako.

Ančka in Janček sta spala tam dalje na stari zofi tik ognjišča. Izpod revne in razdrapane odeje je gledalo dvoje kuštravih zlatih glavnic z rdečimi in zdravimi obrazki. Vrata v sobo so bila priprta in skozi ozko špranjo so prihajali

glasovi tihih, skoro plahih korakov materinih, ki je hodila po izbi gor in dol in nosila bolnega Tončka.

Temno je bilo tam. Od ene strani je ležala po tleh in po steni zlomljena črta svetlobe, ki je prihajala skozi špranjo iz kuhinje, a skozi nezastrito okno se je razlivala motnobela in hladna noč predmestja.

Mati je rahlo tolažila bolnega otroka in po sobi in kuhinji je plaval njen pridržani in topli glas:

„... zdaj, ko bo polnoči, Tonček, zdaj, ko bo polnoči! Odpro se nebesa, jasna luč zažari po snegu, zvezde zlete na kup in se razvrste okoli božjih vrat! Kakšna svetloba je to, kakšna svetloba! In angeli, od vseh strani angeli! Toliko jih je, kakor marjetic na spomladanskem travniku! Kamorkoli pogledaš, sama marjetica, sama marjetica! In tukaj! Kamor obrneš oči, sam angelček, sam angelček!

„A kdo prihaja, Tonček, kdo prihaja? Ti ne veš tega, ali jaz vem in ti bom povedala. Meni je povedala moja mama, moji mami njena in zdaj jaz tebi. Moja mati in moja stara mati, obe spita že v grobu in zato ne moreta več povedati. Mi vsi bomo spali nekoč tako, tudi jaz, tvoja mama, in ti, moj sinček. In tudi tisti, ki so bogati in imajo na svetu vsega dovolj. O mi vsi pademo v jame!

„... odprla so se vrata, nebeška vrata in sinek božji je stopil na svet. V beli obleki, z zlatimi razpletenimi lasmi in z očmi, kakor dve žlahtni.

in veliki modri mačehi. V rokah nese smrečico, a na smrečici gore lučice. Bele svečke, rdeče, zelene, modre, rumene, vse križem pomežikuje druga drugi in ziblje svoj žareči plamenček na desno in levo. In vmes, med svečicami, med plamenčki vise same nebeške igračke. Angelčki s perutnicami, zvezdice z zlatimi roglji, in lepe, tihe punčke z dolgimi in zlatimi laski! Nobena vejica ni prazna, toliko jih je! In tam spodaj na zeleni deščici stoje konjički, oj, prebeli, presirasti konjički z repi-dopetniki in s koleščki pod nogami. Kako bo vozil tisti fantek, ki jih bo dobil, kako bo klical: hi-jo, hi-jo!

„Sinek božji teče po snegu v beli haljici in z belimi nogami, v rokah drži smrečico, a gori nad njegovo glavo visoko tik meseca teče z njim lepa zlata zvezda in ga varuje. Če bi mu prišel nasproti hudoben človek in bi iztegnil roko po njegovi smrečici ali proti beli haljici, tresk, tresk: že se je zabliskala zvezda, priletela in udarila v čelo. Čop — je padel po snegu hudobnež in takoj omedlel.“

V kuhinji se je prebudila Ančka, dvignila glavo in pogledala v očeta: „Oče, oče“, ga je zaklicala s hripavim spanskim glasom, „ali je bil že tukaj tisti mož, ki prinaša smrečice?“

„Ni še bil, ni še bil!“ odgovarja oče. „Saj še ni polnoči! Zaspi še malo, zaspi še!“

Ančka leže nazaj, kmalu zapre oči in zaspi.

Zopet je vse tiho in skozi tišino šume materini koraki in njeno rahlo pripovedovanje.

„... Sinek božji pa je šel k tisti mamici, ki je v srenji najstarejša in najbolj pridna. Joj, da bi ti vedel, Tonček, kako jo je našel! Zvezdo je poklical in poprašal in zvezda je tekla po oblakih in sedla na nizko in revno slamnato hišo zunaj vasi. Še vas je bila daleč, a mesta ni bilo nikjer, v vsej daljini in bližini nikjer. In tudi ne bi šla nikoli zvezda v mesto, ker v mestu na teh visokih in bahatih hišah ni takih streh, da bi sedala nanje zvezda. Samo zunaj, daleč zunaj v revščini in bedi bijejo in trepečejo usmiljena srca siromakov.

„Siva mamica je sedela za pečjo, rožni venec je držala v roki, prebirala črne jagode, a pod njimi je ležala v njenem krilu velika in črna muca. Muca, beloglava in črna je predla, a siva mamica molila. A kako sta se obe prestrašili, ko se je posvetilo v sobi in je stopil na črna tla božji sinek z bleščečo smrečico! Muca je skočila pod klop, a siva mamica se je zmešala v molitvi.

„In sinek božji je rekel: „Ali ti veš, ljuba mamica, kateri otrok je v tvoji srenji najpridnejši?“ In mamica se je spomnila in rekla: „Kako bi še tega ne vedela! Tonček, bolni Tonček je najpridnejši in kar naglo, naglo teci k njemu in mu nesi zdravja!“

„Mali nebeški romarček je segel v nedrije in prinesel od tam nekaj majhnega zelenega in sočnega in obesil tisto na drevesce. Rekel je, da je tisto zdravje in da mora naglo na pot,

ker se mu zelo, zelo mudi k pridnemu in bolnemu Tončku.

„Zdaj, Tonček, je že tam za voglom, že teče po belem snegu proti naši hiši in nese na smrečici zdravje. Teče, teče, oh, da bi ti vedel, kako teče, teče, ker on ve, da si ti majhen revček, ki si ne moreš pomagati. In skoro in skoro potrka na vrata: trk, trk — in tvoja mama steče in mu odpre: daj s smrečice zdravje, da ga dam Tončku, daj, daj... Poslušaj, sinček moj, poslušaj: trk... trk...“

Bolni otrok se je vzpel na materinih rokah, iztegnil drobno ročico proti njenemu obrazu, razprl svoje sinje ustnice in se ozrl z dolgim in pričakujočim pogledom po sobi k vratom. Težko je dihal, drobne prsi so mu hropele, a mati je hodila hitreje po sobi in pripovedovala:

„Le ti počakaj, Tonček, le ti počakaj! Za voglom... po belem snegu... z bleščečimi nožicami... s smrečico in na smrečici zdravje! Zdaj, zdaj potrka in povpraša: Ali je tukaj tisti Tonček? Vi, dobri ljudje, recite po pravici, če je med vami? Nesem mu zeleno smrečico in na smrečici zdravje... ah...“

Zunaj v kuhinji se je zopet zbudila Ančka, podprla svojo zlato glavo z drobno roko in se zagledala v očeta, ki je slonel nepremično pri mizi.

„Ali je bil že tukaj tisti mož z drevescem?“

Oče je stresnil glavo, vstal in stopil k njej.

„Ne, ne!“ je govoril. „Pomiri se, zaspi, hčerka! Morda so mu naše vežne duri pre-

stare, morda naša kuhinjska vrata preumazana. On prijemlje samo svetle kljuke, stopa samo v visoke in čiste veže ... Pomiri se, hčerka, zaspi, zaspi!“

Ančka je vzdihnila in legla nazaj, a zunaj je zazvenelo od vseh plati zvočno božično zvonjenje. In bela luč se je razlila po krajini, ki se je zdela, kakor bi prihajala bolj iz sneženih tal daljin in ravnin, kakor od neba.

V sobi so utihnili koraki in besede. Na pragu se je pojavila mati. Njen obraz je bil trd, čelo stisnjeno, a iz oči je sijala čudna in motna luč.

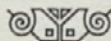
„Mrtev je!“ je rekla.

„Kdo?“ je zakričal mož, kakor bi začul nekaj, česar ni vse svoje življenje pričakoval.

„Tonček!“ je povedala žena in sedla na nizek stol v kotu. A on je vstal, zaril obe dlani v svoje razmršene sivkaste lase in si čudno dopovedoval: „On je mrtev ... Tonček ... on ...“

Otroka na stari zofi sta se zbudila.

Zunaj se je še vedno razlivalo po zraku polnočno zvonjenje.

NEZNANE²⁰²⁷₂₀₂₈ MUKE.

I.

Kmalu potem, ko je bil nastavljen Janez Orel za župnega organista v Naklem, je napočil veseli dan župnikovega godu. Povabljeni so bili kaplanje in župniki iz bližnjih far, nekaj meščanov je prišlo iz mesta, ki je bilo od tam oddaljeno kakih deset ur hoda, par žensk iz župnikovega sorodstva in na izrecno župnikovo vabilo tudi novi organist.

Kosilo je bilo cesarsko. Po sredi dolge mize je stalo zapovrstjo osem velikih vaz iz pisanega stekla in iz vsake je kipel bogat šop košato razcvelih raznobarvnih gartrož in drugih vrtnih cvetic. Tik vsakega krožnika je stala četa posod za pijačo in sredi njih bahati farovski polič, napolnjen s cekinastim vinom, ki je bilo videti, kakor bi lovilo širom sobe raztepeno in raztrošeno solnčno luč, pa žarelo z njo v svojega gledalca.

Vrstile so se napitnice. Zdaj je vstal duhoven, zdaj posveten gospod, dvignil čašo, napival in trkal s prijatelji, pa zopet sedel in poslušal drugega, ki je pričenojal z drugimi besedami isti posel. Tudi domači kaplan Ciril, ki je vedno tih, zamišljen in redkobeseden, se je na ta dan razvnel, zamahnil z belo in gosposko dlanjo

nad mizo in govoril gladko in zaokroženo kakor pravi pridigar. V bleda ozka lica mu je stopila kri, črne oči so se mu razvnele in organistu se je zdelo, da spominja vsa njegova figura na sliko svetega Alojzija. Velik je bil, droben, bel in rožnatordeč in črnih zdravih oči, na koga naj bi bil spominjal?

Kosilo je bilo končano okrog četrte ure popoldne.

Organist je čakal, da so odšli vsi pred njim iz sobe, s prijaznim smehljajem na obrazu se je hotel pomikati za družbo, ki je odhajala v živahnih pomenkih v pritličje in na vozove, ali iznenada se je pojavil tik njega župnik, potrepal ga po rami in rekel. „Kako ti je, Janez?“

„Kako bi mi bilo?“ je vprašal nekoliko iznenaden. „Izvrstno! Pa kako naj bi mi bilo, moj prečastiti?“

„Prav tako!“ je dejal župnik in dostavil tiše: „Po odhodu gotovo pridi v mojo sobo!“

Ne da bi odgovoril, je obtičal organist na vrhu stopnic, se vznemiril v hipni zadregi in se poglobljal v izredno župnikovo zahtevo. Najprej je zardel in se vprašal: Ali sem napravil kako nerodnost? Pri kosilu zdaj-le, morda kdaj prej v cerkvi, ali sem narobe odpeval pri črni maši ali pri pogrebu? To mu ni šlo v glavo. Bil je vedno pazen, naučil se je dobro vseh latinskih odpevov in bil trdno prepričan, da bi tudi o polnoči, če bi kdo zaklical vanj: Dominus vobiscum! v trdem snu z vso veličastnostjo odpel in odgovoril: Et cum spiritu tuo!

Izključeno je, da bi bilo kaj takega, kaka službena nerodnost. Moralo je torej biti nekaj povsem drugega, nekaj neslužbenega, necerkvenega, privatnega.

Orel se je v svoji duši pomiril. Spomnil se je, da bi stopil za odhajajočimi gosti, pomagal temu ali onemu gospodu v voz in izkazoval svojo vljudnost in spoštovanje z globokimi pokloni, ali spodaj je bilo čuti le še malo glasov, kar je pomenilo, da se je bila družba že večinoma razkropila in razpeljala.

Zadnji voz je odropotal izpred župnišča, župnik je prišel po stopnicah nazaj v nadstropje, zagledal organista in se domislil, kakor bi bil že na prejšnje svoje besede pozabil: „A — ti si še tu! To je zaradi — no, da! Stopi z mano!“

Orel je šel s klobukom v roki za župnikom v starinsko sprejemnico. Pohištvo je izražalo nekakšen veličasten in hladen molk, rumene levje glave, ki so gledale s predalov visokih omar, so se zdele kakor žive.

Župnik je vtaknil prst v posodico ob vratih in se prekrižal in tudi organist je storil tako. Na oknu v kletki se je oglasila čudna inozemska ptica z razkavim in nejevoljnim glasom.

Orel je obstal ob vratih, župnik je pričel prestopati v dolgem črnem talarju preko sobe in rekel: „Koliko si zdaj star, Janez?“

„V devetindvajsetem letu sem, prečastiti!“ je odgovoril organist negotov in radoveden na tisto, kar bo še prišlo.

„Čas je torej!“ je dejal župnik. „Vidiš, rečem ti odkrito, da nimam rad v svoji službi ne-oženjenih mladih ljudi. Pravijo, da je mladost norost, jaz pa pravim, da je tudi grehost in zato ne sodi k cerkvi in njenim služabnikom.“

Organist je zardel v svoj mladi in gladki obraz, nekoliko razprl zdrave ustne in gledal svojega gospodarja debelo in razvneto.

„Ženske povprašujejo našo kuharico po tebi!“ se je nasmehnil župnik.

„Katere so to?“ se je naglo zanimal Orel in se sam ustrašil svoje radovednosti. Po odmoru je rekel: „Moje roke so čiste, velečastiti!“

Župnik se je ustavil pred njim, mu gledal prijazno v obraz in govoril: „Ne očitam ti ničesar, Janez, in tudi prepričan sem o tvojem poštenju. Ali ker te imam rad in ker se bojim zate, zato sem odločil, da govorim s tabo. Oženi se, Janez!“

Orel je nad temi besedami zopet zardel kakor rak. Oči je obrnil v tla, z rokami je pričel mečkati klobuk, po ušesih mu je šumelo, kakor bi pihala sapa v košato drevje.

„Kako?“ je vprašal čez dolgo časa in dvignil oči. „Nimam znanja!“

„Haha!“ se je zasmel župnik. „Ljudje tvojih let imajo za take zadeve dober nos! Glej malo okoli sebe, premišljaj in preudarjaj! In povprašuj, pa ne verjemi vsega. Ljudska govorica je kakor oreh: ob kraju je lupina in v sredi zrno. In včasih je več lupine kakor zrna!“

Orel je še vedno stal ves rdeč tik vrat in se nikakor ni mogel prilagoditi položaju.

„No“, ga je odpravil župnik, „pojdi zdaj! Kadar boš kaj izbral, pa pridi zopet in mi povej, kako si ukrenil. Pravijo, da je izbirati nevesto in staviti v loterijo popolnoma enako. Stavi se tisočkrat, zadene pa enkrat! Bog s teboj!“

Organist je odšel kakor v sanjah. Bil je že na prašni cesti, pa še ni posadil klobuka na glavo. Šele žgoče poletno solnce ga je opozorilo na to in nekoliko prebodrilo.

Čutil je, kakor bi bil postal popolnoma drug človek. Vsa notranjost bi se bila izpremenila, vse mišljenje bi palo na druga, do takrat neznan pota.

Z vso silo so se vrgle vse njegove misli v bodočnost, brskale tam, iskale, podile se križema, zaganjale se v notranji nemir in povzročale popolno zmedenost in otroško negotovost.

Ali pri vsem tem mu ni bilo zoprno. Nekaj prijetnega je bilo v tistem novem stanju.

II.

Ko je pričel v svojih mislih izbirati nevesto, mu je prišla najprej na um Streletova Ana. To ni bilo nič čudnega, ker se je spomnil vsak ženin najprej nanjo. Bila je velika, čudnolepega in ravnega života, v lica zagorela in zdrava in v očeh je imela nekaj močnega, samosvojega, kar je povzročalo vsakomur, kdor se je pehal

za njeno naklonjenost, razne zadrege, sitne negotovosti in velikokrat obupanje. Ne, ni vredno, da bi govoril, da bi se trudil. Po njenih pogledih sodeč: ona ga nima rada!

Orel se je spomnil na tega dekleta takoj prvo noč svojega razmišljanja. Gotovo je bilo, da bi se živelo tik tako lepe ženske najlepše življenje. Vse misli bi ostajale doma, želje bi ne odhajale preko sten in praga in zadovoljnost, ki je na svetu največjega pomena, ne bi nikoli zapustila hiše. Gostilna bi odpadla. Kje bi kdo sedel ob čaši kislega vina ali grenkega piva in med jato polpijanih in pijanih znancev, če bi ga čakala doma taka žena, kakor je Ana? Ni misliti! Ne da bi odšel samo iz gostilne, ampak sploh vanjo nebi nikoli zašel!

Ali pri tej misli so igrale veliko ulogo druge zadeve, ki jih ni bilo nikakor mogoče potlačiti ali prezreti. Anin oče je bil trden kmet in dasi je imel poleg Ane še tri hčere in dva sina, vendar ni nihče dvomil, da bo deležen vsak izmed njegovih otrok velike dote. In kjer je dosti denarja pri hiši, tam ni, da bi se ponujal za zeta tak možak, ki mu ne rožlja posebno mnogo cvenka v žepu. Šege so pač take, da se ženi bogataš na bogatijo, a berač na beračijo.

Orel je to uvaževal in se odrekel nadaljnjim mislim na Ano. Da bi on imel posestvo, kmetijo, stalno cesarsko službo, potem bi se dalo upati. Ali tako ni kazalo. In poleg vsega tega je mamila njega zlasti okolnost, da bi dobil k

sebi žensko sploh. Mlad je bil, do zdaj plah, ali zdrav kakor jeklo.

Ob sobotnih popoldnevih so hodile k njemu cerkvene pevke. Igral je z njimi na harmonij Marijine pesmi in, če je bilo treba, tudi pel. Vsega skupaj jih je prihajalo po osem in večkrat se jim je pridružil kolar Andraž, ki je bil že postaren in je imel silen in globok bas. O njem pripovedujejo, da se je srečal nekoč pozimi z lačnim medvedom. Zver se je vzpela na zadnje noge in zarenčala in tudi Andraž je obstal, zinil in tako grozovito zarenčal, da je popadel kosmatinca strah in da je planil in jo pobrisal, kakor bi ga podil živ ogenj.

Orel je premišljal o svojih pevkah in se dalje časa pomudil pri Strojarkini Tini, ki je pela sopran. Svetlolasa, krepka mladenka je bila in posebno zdravje in privlačnost so oznanjali njeni močni in snežnobeli zobje. Če se je zasmejala, so se zasvetili, kakor bi zasijala iz njenih ust prava luč. Tisti, ki je z njo govoril, je moral nehote pogledati vanje in pri tem se ni mogel ubraniti misli, da bi bila ta mlada zdrava ženska zanj.

Pri neki pevski vaji so prepevali to-le pesem:

Marija, mati milostna,
katere prošnja vse velja,
izprosi nam od Jezusa,
s teboj v nebesih hvalit' ga!

Ko so se toliko navadili, da so se glasovi pravilno ujemali in je basist Andraž dobro za-

del figuro, ki jo je imel njegov bas pri besedah „od Jezusa“, je zaprl organist harmonij, kar je pomenilo toliko, kakor bi bil rekel: dovolj je! Pričeli so se razhajati. Zunaj v veži je obetal Andraž: „Tako bom zahreščal, da bodo v oknih šipe popokale!“

Dekleta so se mu smejala in ena je rekla: „Andraž, ali je res, da vselej poješ, kadar te hoče žena tepsti? Da ne ogлуši, mora tiščati ušesa, in ker se drži za glavo, te ne more pretepati!“

Vse so že bile v veži, ko je iznenada odprl organist vrata in poklical Strojarkino Tino.

„Tina!“ je rekel. „Eno tako bi te rad navadil, ki bi jo pričenjala ti sama, drugi bi pa šele pozneje povzeli. Če imaš čas, pa pridi!“

Tina se je vrnila, basist in druge pevke pa so se odsmejali po vasi.

Orel je vnovič odprl harmonij in iskal note. Med dolgim iskanjem je zardel kakor rak in kakor bi ga kdo stisnil za vrat. Tina je stala blizu harmonija in čakala.

„Satan te vščipnil!“ je siknil Orel in dekle je vprašalo: „Koga?“

„I!“ je dodal organist. „Note, ki jih iščem in ne najdem!“

„Greh je ali ne?“ se je zasmejala Tina. „Marijina pesem, pa ji reči: satan te vščipnil!“

Organist se je ozrl vanjo, videl njene svetle zobe in se še bolj zmedel. „Nič!“ je sklenil. „Več ne bom iskal. Bova pa na pamet!“

Sedel je za harmonij in pričel pritiskati meh. Ubral je par akordov, pri tem je nagibal glavo zdaj na levo in zdaj na desno, videti je bil spreten in ta hip prav v ognju svojega posla. „Tako-le!“ je rekel in pričel peti:

Marija, tebe v črni noči
poklical je mornarja glas!

„Zdaj poprimejo vsi. Ali ni lepa pesem?“
„Lepa!“ je rekla Tina.

Organist je zapel še enkrat, ob koncu zopet zardel, naenkrat nehal in prekrižal roke v naročju. „Ne morem danes!“ je dejal. „Misli mi brodijo po glavi — zavoljo tega ne! Župnik me je poklical oni dan k sebi — tudi zavoljo tega ne.“

Tina se je igrala s predpasnikom in vprašala izpod čela: „Zakaj te je poklical?“

„Poklical me je,“ je ponovil Orel. „Kaj misliš, kaj je rekel?“

Tina je zganila rami.

„Rekel je“, je povedal organist, se nasmehnil in takoj zopet zresnil, „oženi se!“

„Kdo?“ se je začudilo dekle.

„Jaz.“

„Pa daj! Dobro, oženi se!“

„A“, se je začudil organist, „kar tako, ne da bi te vprašal?“

„Mene?“ je vzkliknila in Orel je pritrdil. „Tebe, da!“

Tina se je na ves glas zasmejala, dvignila predpasnik, skrila vanj svoje lice, se smejala dalje, se zasukala in zbežala skozi vrata.

Orlu je ostal od tega pomenka ugoden in zadovoljiv vtis. Drugi dan, v nedeljo, je šel nalašč mimo Strojarkine hiše in se pomenil z njenim najmlajšim sinom, ki je grabil z umazanimi rokami prah sredi vroče in suhe ceste.

„Čigav pa si ti?“ je vprašal.

„Stro-strojarkin!“ je zajeceljal otrok, pogledal kvišku in prestrašeno smrknul.

„Kaj pa delaš?“

„Gra-grad bom napravil!“

„Kako?“

„Bo-bom z vodo polil!“

V isti mah se je pojavila na pragu sama mati Strojarka, ki je bila vdova že dve leti. Mož ji je bil zapustil še dosti premoženja ali tudi toliko otrok, da so rekli vaščanje, naj bi si izmislili novo pratiko z novimi svetniki in svetnicami nebeškimi, ker je v stari izbera imen premajhna. Vdova ga je pozdravila in povabila v hišo kakor starega znanca in prijatelja in ravno to in še zraven besede, ki jih je čul iz Strojarkinih in Tininih ust, so ga uverile o tem, da prav lahko stopi pred župnika in mu poroča o svoji izberi.

In v par dnevih je stopil.

„Izbral sem si!“ je rekel, se priklonil in dodal: „Velečastiti!“

„Ali si pa tudi vsestransko premislil?“ je vprašal prijazno župnik, potegnil z belo roko

po okroglem, rdečem obrazu in se prijel za visečo spodnjo ustnico, kakor bi jo hotel spraviti v red in potisniti kvišku.

„Sem!“ je zagotovil organist. „Strojarkino Tino, cerkveno pevko — za to sem se odločil!“

Župnik je zopet dvignil roko in se prijel za ustnico. Pričel je hoditi po sobi, nekaj zmišljal, pa odmajal z glavo. „Ne, ne!“ je rekel nazadnje. „Po pravici povedano: meni to ne ugaja!“

Organist se je prestrašil in pobledel, župnik je nadaljeval: „Ali ne bi ti rajši poročil Streletove Ane, kaj?“

„Kako ne, kako ne?“ se je zavzel naglo Orel. „Noben ženin bi se je ne branil, ga ni pod solncem, tako je, velečastiti! Ali pravijo: na kamelo je hotel, pa je na mačka zlezal! Bogata je — zato sem se preplašil.“

Župnik je še hodil po sobi, zmišljal in rekel: „Torej ti bi jo rad vzel, rajši kakor to, ki si jo sam izbral.“

„Tako je!“ je odgovoril zopet naglo organist. „Kako bi ne bilo tako? Če bi mi sijalo sto zvezd, pa še solnce med njimi, kako bi ne videl najprej solnca? Ali zavoljo bogastva, zato sem tako izbiral!“

„Tam torej povprašaj!“ je ukazal župnik. „In sicer očeta. Ženske pusti pri miru.“

Organist je omočil dva prsta v blagoslovljeni vodi, ki je visela v beli posodici ob vratih, se priklonil s pobožnim pozdravom in odšel.

III.

Župnikovega ukaza ni bilo mogoče gladko izvesti.

Streletov oče je bil dolg, suh kmet in na levo nogo šepav. Po gostilniški sobi je hodil golorok in se opiral na palico. Če je bil doma, je obiskal vsakega gosta, naj bo domačin ali tujec, prisedel je k njemu in se z njim pogovoril. Navadno je modroval o življenju. Govoril je tako-le: „Življenje je delo. Kdor ne dela, ta ne živi, temveč raste in trati čas kakor kokalj v pšenici. Kdor pa živi, naj gleda, da dobro živi, to se pravi, da dosti dela. Mene pogledjte! Vse v trudu sem se posušil kakor izpodkopano drevo in nogo sem si pohabil. To pa je bilo tako: Imel sem mladega konja, ki ga je bilo treba učiti voziti. Nikogar ni bilo, da bi mu ga bil zaupal, pa sem pričel sam. Nerodno delo, to vam rečem! Plašil se je in plašil in me zvrnil v dva sežnja globoko grapo. Tam sem se pokvaril.“

To je rad povedal, dvignil od tal kakor drog ravno nogo in jo ogledoval prijazno in zadovoljno. Bila mu je dokaz njegove skrbi in marnosti.

Ko je prišel v hišo Janez Orel, je pripovedoval še druge stvari. O Ameriki n. pr., da je bil tudi tam in da je hodil „iz noči v noč“, kar je pomenilo: zjutraj, še predno se je zdanilo, v rov in zvečer, ko se je že dobro zmračilo, iz rova. Mnogo lepega je tam, takega, česar

človek nikjer drugod ne vidi. Ali on ni videl ničesar. Podnevi je delal, ponoči je spal.

Zunaj nasproti odprtemu oknu je sedela Ana in trebila solato. Orel je pogledoval tja in se skoro vselej zdrznil. Nekaj je v njem vedno izgovarjalo in ponavljalo: Ni mogoče. Ne bo in ne bo!

Naposled je izpregovoril s silo, kakor bi držal kdo nad njim zamahnjeno pest in izražal z očmi: Zdajle! Sicer —!

Pogledoval je res nekam gor proti zakajenemu stropu, kjer je bil naslikan ogromen Kristus v rdeči halji in z rdečim srcem v roki.

„Streletov oče!“ je skoro zaklical. „Saj mi ne boste zamerili, če povem, zakaj sem prišel!“

„Ne!“ je rekel Strele. „Vidiš ga, povej!“

„Oženil bi se!“ je povedal organist. „Ano bi rad!“

„A,“ je zinil Strele. „To, ki pri nas pomaga. S Praprotnega je, s kmetije. No, Bog ti jo blagoslovi!“

„Ne!“ je zardel Orel, sklonil se skoro tik do mize in izrekel sramežljivo: „Vašo hčer!“

„Glej ga!“ se je zasmel Strele. „To sta pa že za mojim hrbtom kaj splela s preklicano deklino!“

„Ne!“ je odmajal zardeli organist. „Prisežem vam pri živem Bogu! Moje roke so čiste! S ceste jo poznam in iz cerkve!“

„Kaj pa imaš ti? Ali si premožnih ljudi, ali boš kaj podedoval?“ se je po odmoru pozanimal oče, vendar malomarno, kar je kazal s tem,

da je bobnal z dolgimi črnimi prsti po mizi in gledal v drugo stran proti vratom.

„Nič, nič!“ je dejal Orel preplašeno. „Ali službo imam. Štiristo kron na leto, biro, prosto stanovanje in postranske dohodke. Črne maše n. pr., boljši pogrebi —“

„Bog ve, če je dal kdo živini vode! Pogledati moram!“ je izpregovoril po novem odmoru Strele in odšepal na dvorišče.

Orel je obsedel sam in prav nerodno mu je bilo. Tam zunaj na klopi pod jablano je trebila Ana solato in dasi se ni ozrla v sobo, se je vendar zdelo organistu, da vse ve in se mu v srcu smeje. Ko je govoril o tem svojem pohodu z župnikom, mu je bilo pri spominu in pripovedovanju še vedno nerodno. Ob koncu svoje razlage je dostavil: „Bog me varuj, da bi bil še kdaj v takih škripcih! Nisem vedel, ali bi sedel naprej, ali bi se izmuznil skozi vrata. Kar pot me je oblival.“

„No!“ je razsodil župnik. „Če je pa tako, bom jaz vse uredil. Le pojdi!“

Župnikova beseda je izdala v vsej vasi največ in Orel je vedel, da bo zdaj vse v redu. Največ je hodil gor in dol po svoji sobi ali v mraku zadaj za vasjo po mehki poti med travniki in mislil o ženitvi. Napočil bo dan, ko bosta ostala z Ano sama v hiši — mlad mož in še mlajša žena. Ali do takrat se je je skoro bal. Zvečer, ko so hodila dekleta na studenec mimo njegovega stanovanja, je zaprl polkne, klečal na klopi in škilil skozi špranjo na cesto.

Če je šla ona mimo, je ves zardel in se vznemiril. Pokazal bi se ji ne bil za nobeno ceno.

Oče njen ga je nekoč pozneje na neki praznik potrepal po rami, ko je prihajal s pevkami s kora. Zada je šel basist Andraž in rekel Tini: „Le poglej! Presneto ti slaba kaže!“

„Molči!“ je siknila Tina in dodala psovko: „Gobec!“

„Gobec gor, gobec dol!“ je skomizgnil Andraž. „Prej bom jaz kranjski cesar kakor ti organistova žena!“

Orel se je silno vznemiril, ko je videl, da sloni na njegovi rami Streletova roka. „A,“ je jecnil, ne da bi kaj povedal.

„Premislil sem se!“ je dejal Strele. „Naj bo! Svojo hčer ti bom dal za ženo! Pridi popoldne k nam!“

Orel je prišel in takrat je prvič govoril z Ano. Zdela se mu je tako lepa, da bi skoro ne verjel, da je živa, ampak naslikana. V mraku je bilo pod sadnim drevjem na vrtu. Med vejami je pošumevala sapa in skozi odprto gostilniško okno se je razlegala bučna govorica pivec. Dekle je lupilo krompir in organist se je približal počasi in nerodno. „Ana!“ je poluglasno zaklical in pri tem se mu je čudno spatil obraz, zlasti še poteze okoli ust. „Ti si mojega polja mak, ti si mojih večerov slak!“

Ana je pogledala nazaj, vrgla v pehar načeti krompir in nož, pograbila vse skupaj in zbežala v kuhinjo. Za njo je šel dosti hitro Orel,

in ko je to videla v mrak skrita Streletova mati, se je zasmejala: „Le lovita se, le lovita, se bosta že ujela! Hohoho!“

Po tem dogodku je izpregovoril organist z Ano samo parkrat po tri do štiri vsakdanje besede. Razlagal si je to za dekliško plahost in sramežljivost, kar ga je še bolj podžigalo in dražilo. Rekli so, da bo svatba pred pustom, zdaj pa se je šele pričenjala jesen in kje je še zima, bela dolga zima?

Počasi so se vlekli dnevi in tedni, kmetje so pospravljali poljske pridelke v svoje shrambe, organist in kaplan sta poiskala tri nosače in se napotila po vaseh, da pobereta biro za cerkev, za župnika in kaplana in za organista. Ljudje so radi dajali, samo taki kakor Andraž, ki niso dosti imeli, pa bi bili še tisto, kar so imeli, najrajši zapili, so se ustavljali. Andraž se je začudil: „A — k meni po biro? Kdo je pa basiral? Vsako nedeljo, vsak praznik, na Telovo pri procesiji, kdo je basiral, kaj? Jaz pridem k vama po biro, tako bo!“ In odšel je nekam za hišo, ne da bi kaj dal. Žena njegova se je bila že prej skrila, troje nagih otrok je pa ječalo v zakajeni veži, kakor bi gledalo pred sabo biriče ali razbojnike.

O kaplanu je imel človek vtis, kakor bi vedno pripovedoval nekaj drugega in nekaj drugega mislil. V vsako hišo je šel, samo k Streletovim ni maral iti. Ostal je zunaj na cesti in gledal v tla. Ko je prišel prvi nosač iz hiše, je šel tik njega dalje in ga vprašal: „Ali je Ana doma?“

„Doma!“ je rekel nosač brezbrizno in oprtil do tretjine polno vrečo preko rame na hrbet. „Šiva.“

„Ali je ona dajala?“ je vprašal kaplan.

„Ne!“ je odvrnil nosač in pljunil v prašno cesto. „Mati.“

Hodili so in nabirali do večera in še drugi dan. Solnčni dnevi so se vrstili, nepremočne sape so pihale in šumele po drevesnem listju, ki se je svetilo v solncu v pisanih jesenskih barvah.

Drugo popoldne, ko so sedeli v župnišču spodaj nosači pri kaplji vina, je prišla kuharica in poklicala organista, ki je bil tudi med njimi. „Janez!“ je rekla. „Kaplan so rekli, da pridi v njihovo sobo!“

Orel je šel. Kaplan je sedel dolg, bled in suh pri mizi in brskal po nekakšnih papirjih. Njegova soba je imela dvoje oken na vrt, ki sta bili vsi obrasli z divjo trto. Malo dalje so se širili že močno goli vrhovi starih orehov in onstran njihovih debel je šumela nekakšna temna voda, ki so ji rekli Mračnica. Njena struga je bila polna kamenja in skal in od tod je izviralo šumenje in penenje nerodno se zaganjajoče in spotikajoče vode. Tam onstran orehovitih debel je bilo padca nad en meter. Zato je nastal tekom let na tistem kraju tolmun, ki je bil črn in globok, se sukal v širokem vrtincu in včasih bolj, včasih manj pogrčaval.

Kaplan se je obrnil k organistu in rekel: „Ti se boš oženil!“

Organist je stal tik vrat, gledal vanj in pri-trdil: „Tako je!“

Kaplan je podprl z levo roko glavo, vzel v desnico svinčnik in pričel čečkati po papirju. Mimo njega in vanj je sijalo solnce, skozi okno je prihajal šum Mračnice in včasih je sapa upognila rdeče listje divje trte, da se je sklonilo naprej in pogledalo v sobo.

„In“, je povzel kaplan, „izbral si si nevesto!“

„Pravzaprav —“ je dejal Orel, obstal z glasom, premislil in vendar povedal. „Tudi je bila župnikova volja, prečastitega!“

„Župnikova, da!“ je rekel tiho kaplan, odložil svinčnik, podprl z desnico glavo, iztegnil levico z dolgimi, belimi prsti predse po mizi in pričel enakomerno strmeti skozi okno.

Zunaj je zahajalo solnce, zapad je žarel, kakor bi gorel in da je bilo skoro težko vanj gledati. Spodaj je padala čez skalo in šumela Mračnica in v jesenski sapi se je pozibavala ob oknih rdeča divja trta in pogledovala v sobo. V žarkih zahajajočega solnca se je svetilo njeno listje, kakor bi imelo luč v sebi. Živordeče se je blestelo, kakor bi bilo razbeljeno na ognju.

Tako je preteklo pol ure.

Kaplan se je ozrl, zagledal organista še vedno ob vratih in se začudil. „Čemu si še tukaj?“ ga je vprašal.

Orel je čudno pogledal, ker se je tudi on čudil.

„Pojdi!“ je rekel kaplan in počasi dvigal izza mize svoj dolgi, ozki život, ki je tičal tisti dan

v dolgi črni suknji. Njegove roke so se zdele vsled svoje beline in nežnosti nekako svete.

Organist je odšel tiho na cesto, hitel domov in legel tam na svojo skromno posteljo. Nekaj mučnega je bilo leglo nanj, pa sam ni vedel, kaj bi bilo. Šele pozno v noč se je pomiril in zaspal.

IV.

Zimskega večera blizu Božiča je sedel Orel v krčmi na doljnem koncu vasi pri Guštinu. V hiši ni bilo razen krčmarice, ki je listala po pratiki, nikogar. Izpod stropa je svetila nekoliko zakajena luč in vanjo se je zaletavala zakasnela večča. Pozneje je vstopil Andraž, prisedel k organistu in rekel: „Ven pojdi. Nekdo te čaka!“

Ko je Orel odšel, je Andraž poprijel njegovo steklenico, napolnil kozarec z vinom in ga izpil. Organist pa je gledal po jasni noči okoli hiše, stopil na levo in na desno in zapazil nazadnje zadaj za vrtno ograjo žensko postavo.

„Kdo si?“ je vprašal in deklinški glas je odgovoril: „Oh, niti ne poznaš me več! Tina!“

Orel se je je malo ustrašil, ker mu je bilo nerodno. Rekel je prav prijazno: „Ali ti ni mraz, Tinica!“

„Ne!“ je odvrnila žalostno. „Ne mislim na to! Tudi strah me ni! Ponoči vstanem in hodim po vrtu!“

„Zakaj?“ je vprašal on.

„Spati ne morem!“ je vzdihnilo dekle. „Kdo bi spal na mojem mestu?“

Stala sta molče in okoli je sijala jasna zimska noč. Mesec je plaval po nebu in vse nebo je bilo preplavljeno z milijoni in milijoni zvezd. Krajino je pokrival sneg in tišina, ki jo je zmotilo redkokdaj lajanje priklenjenega psa.

„Povedal ti bom“, je dejal naenkrat Orel, „o, vse ti bom povedal! Ni se zgodilo, kakor sem mislil, ni se! Ne morem jaz za to!“

„Ne!“ se je branilo dekle. „Ne! Saj ni treba, da bi se morala jaz omožiti! Čemu? A, da ne boš ti srečen, to sem ti hotela povedati!“

„Kako?“ se je začudil in padel takoj v druge misli. „Premoženja dosti, ženska lepa — kako bi ne bilo prav?“

„Pusti jo!“

„Ne! Saj ne morem!“

„Videl boš! Spomnil se boš nekoč in se vprašal: Kako je rekla Tina? Ali ni prav dejala?“

Organist je umolknil in se čez nekaj časa zavzel: „Ali kdo te razume? Govori po človeško!“

„Greh je!“ je šepnila Tina. „Lahko noč!“

Odtekla je po stezi med sneženimi vrta in hišami in Orel je še dolgo stal sredi noči in zmišljal. Če hočeš, da bodo ljudje o tebi govorili, se na čuden način ubij ali pa oženi, tako pravi pregovor. Ali se ne uresničuje tudi pri tej ženitvi? In ali ni Ana lepa in bogata in vredna, da se govori o njej in mogoče in nemogoče zmišljuje?

Organist je šel nazaj v hišo, kjer je bil izpil Andraž že vso njegovo pijačo. Molčal je, Andraž pa je govoril: „Tej-le Tini bodo napravili iz slame fanta, pa ga ji bodo posadili na pepelnico na hišno sleme. Sramota je to! Kako sta se pa dogovorila?“

„Nič!“ je priznal organist in molčal. Andraž je hotel govoriti o vsem mogočem in ga je jezilo, ker se sosedu ni ljubilo pomenkovati. Zato je rekel po premisleku: „Pa vsaj za vino plačaj, če si že mutast kakor riba!“

Orel je porinil prazno steklenico proti krčmarici, ki je takoj vstala in jo vnovič napolnila. Andraž je pil in se kmalu prijetno oveselil. „Veš, kaj je mladi ženi najbolj všeč?“ je vprašal in sam odgovarjal: „Če jo mrcvariš! Kadar vidiš, da se grdo drži, da je zlovoljna, jo mrcvari! Kadar nimaš denarja, da bi ji kupil obleko, novo ruto, plave nogavice, kaj si boš zmišljal, mrcvari jo! Kakor mlado mačko: po hiši, po naročju, po postelji, po peči! Vselej boš zadel pravo!“

Krčmarica je pogledala iznad pratike in se zasmejala. Organist je vrtil kozarec med prsti, ga nosil do ust in bolj pokušal kakor pil. Andraž je razlagal dalje: „Pozneje jo moraš včasih pretepti. Mislila bi sicer, da nisi mož, da te ni Bog prav ustvaril! Da! Ne preostaja ti drugega: pretepi jo! In tudi to je: ženska govori, ti odgovarjaš, ona zopet odgovori in tako ni konca. Pa je Bog ustvaril pest — slava mu

na višavah! —, ki zapre usta kakor ključal-nica! Hahaha!“

In ko sta pila tretjo steklenico, je pričel Andraž peti, in sicer cesarsko pesem. Vstal je, iztegnil roke od sebe in hreščal, da je šlo skozi ušesa. Pel je samo basov part, in sicer popolnoma svojega, ki bi obsegal zapisan samo troje not. Zahteval je, da bi tudi organist in krčmarica vstala, in ko je bil pri koncu, so se odprla vrata in v sobo je stopila dolga, postarna kmetica z metlo v roki: „Tukaj si, pijanec, ha!“

Krčmarica se je na ves glas zasmejala, Andraž je pogledal nazaj v vrata in rekel organistu: „Moja žena je! Nič se ne boj, takoj bo šla, ker si ti tukaj!“ In ženski je dejal: „Ná, pij, Jera! Kaj pa strašiš okoli? Poberi se!“

Ženska je izpila in odšla. Ko sta odhajala tudi Andraž in Orel, je prijel zadnji prvega za rokav in ga potegnil k sebi, kakor bi mu hotel povedati nekaj prav na uho: „Ali se ne plete tukaj zadaj nekaj, za kar mi ne vemo?“

„Če se plete skrivaj, se bo že tudi skrivaj odpletlo!“ je zarežal Andraž in se opotekel.

„In jaz?“ je vprašal Orel in obstal v snegu.

„Zaradi ženske, kaj?“ je kimal jezno Andraž. „Kaj se boš zavoljo babe obesil? Kaj te briga, ali ne?!“

Andraž je silil naprej, organist pa je še vedno stal in majal z glavo: „Ne razumem te, pri moji veri, ne razumem te! Razloži mi!“

Andraž se je obrnil, porinil roke v hlačne žepe, šel nazaj proti Orlu in čudno mrdal z

usti in brado: „Kaj misliš, da se jaz razumem? Ne! Nikakor! Blede se mi, kakor gotovo živim! Mislim pa, da sem pijan!“

Takoj nato je iztegnil roke od sebe, mahal z njimi po mraznem zraku in bolj bučal kakor pel. Orel je odšel v svoje stanovanje in še od tam je slišal Andražev hreščeči bas.

Zdaj ni več stanoval v kolibi pri starem cerkveniku, temveč v Streletovi novi hiši, ki je stala sredi vasi in bila zdaj že prepisana nanj kot na bodočega zeta. Stanoval je popolnoma sam v sobi na desno. Izba na levo stran veže je bila že polna novega pohištva in je čakala na novi zakonski par.

Orel je prižgal luč in pričel hoditi po sobi. Vse ga je vznemirjalo, kar je slišal o svoji ženitvi, pa vendar ni resnično v srcu ničesar verjel. Ali ni lepo, če je nevesta sramežljiva, je vprašal sebe samega in si na glas odgovarjal: Da, lepo je! Ali ni prav, da se ženska ne pajdaši prej z moškim, dokler se ne poročita? In Orel si je moral zopet pritrditi: Da, tako je prav!

Vzel je luč in novi ključ, ki je ležal tik nje na mizi, odprl vrata in stopil v kuhinjo. Tam je stalo še nedotaknjeno ognjišče, takorekoč deviško. Po steni okoli njega so viseli pokrovcí za piskre, korci in žličnjak, iz katerega se je svetila kopa novih žlic. Tam dalje na polici so stali piskri, urejeni po velikosti in širokosti, in še dalje krožniki in sklede. In sredi krožnikov je stal porcelanast možic, držal se za trebuh in

se smejal, kakor bi ga že vse bodlo po trebuhu. Orel ga je gledal in tudi on se je nasmešnil. Iztegnil je roko, dvignil porcelanasti klobuk, pogledal v notrino in se še sam zasmel: „A — slamo imaš v glavi! To je tisto!“

Iz kuhinje je odšel nazaj v vežo, vtaknil ključ v vrata na levi in stopil v nezakurjeno sobo. Dvignil je luč više in se ogledal. Na vsako stran vrat je stala po ena visoka omara za obleko, med obema oknoma miza, okoli nje stoli, ob steni nasproti vratom dve nizki omari za perilo. Dišalo je prijetno po barvi in po svežem lesu. Nasproti oknoma sta stali postelji, belo pregrnjeni, sveži, visoki in druga tik druge. Orel je postavil luč na mizo, sezul čevlje in na eno legel. Misli so mu bile vroče in razburjene, premikal je ustne, kakor bi govoril, čudno obračal oči, obrnil se na desno stran proti drugi postelji in pričel iztezati roke predse po belem pregrinjalu.

„Da bi bilo srečno!“ je šepetal in dalje napol mislil in napol izgovarjal: „Ljuba, zlata, kako bi bil brez tebe, reci mi? Kako bi minile te dolge zimske noči, kako bi minile? In kakšni bi bili moji dnevi, povej mi?“

V luči je zmanjkalo petroleja, pričela je medleti in naposled je ugasnila. Organist ni čutil zoprnega in dušljivega vonja, ki se je širil od ugašanja po sobi, mislil in pošepetaval je dalje, dokler ni v mrazu in smradu zaspal.

Drugo jutro je skoro zamudil nedeljsko službo božjo. Ko je priletel na kor, je bil žup-

nik že pred oltarjem, ljudje so se spogledavali in pevke so si pošepetavale hudomušne stvari. No, orgle so skoro zapele, in to z vsemi registri, da so se potresle šipe.

V.

Ob lepih zimskih dnevih sta ogrnila po kosilu župnik in kaplan ponošene plašče, ki sta jih nosila samo po mrzlih hodnikih in do cerkve, prižgala cigare in odšla na balkon, ki se je držal skonca župnišča. Ta balkon je bil nad navadno mero velik in obdan od treh strani s steklenimi in lesenimi stenami. Na njem se je zdravil in presedal zadnje dni svojega življenja sedanjega župnika prednik, ki je bil jetičen. Dal ga je napraviti in na njem je neke davne poletne noči tudi umrl.

Župnik je sedel v naslanjač na levi, kaplan na stol, ki je stal ob desni steni. Kadila sta in govorila tako-le:

„Poslušajte!“ je rekel kaplan. „Nekdo se zave sredi svojega poklica, da to ni njegov poklic, da je on svoj poklic izgrešil. Recimo: Neki profesor spozna, da bi on moral biti duhovnik, ali narobe: neki duhovnik se prepriča, da bi moral biti prost in svoboden človek. O tem sem hotel govoriti!“

„Kaj je tu napraviti? Potrpeti, moj dragi, nič drugega kakor potrpeti, pa živeti dalje. Poznam ljudi, ki so zamenjali svoj stan. Starega so odložili, novega niso nikoli več našli iz eno-

stavnega vzroka, ker je bilo za iskanje prekasno. Večina takih je propadala vedno globlje in globlje in vse tako naprej do berača. Drugi zopet so viseli nekje v nekakšni družbi, ki niso pravzaprav spadali vanjo, kakor suhe in nalomljene veje. Prve sapice so jih podrle.“

„Vendar!“ je rekel kaplan. „Zdi se mi, da ne ravna pošteno, kdor uvidi, da je pri napačnem delu in na napačnem mestu, da bi kdo drugi ravnotam družbi koristil, dočim ji on samo škoduje, pa ne zapusti tega mesta, pač pa vztraja na njem iz vsakdanjega vzroka, da si zasluži svoj kruh!“

„Prav ima!“ je dejal župnik. „Ako je že nesrečen radi svojega poklica, ali naj bi si nakopal še drugo in večjo nesrečo s tem, da bi vrgel od sebe edino redilno skorjo? Premislite to!“

„Zadeva, ki o njej govoriva, pride zlasti v poštev pri nas duhovnikih,“ je nadaljeval kaplan. „Eden od nas, recimo, spozna, da je nemara mnogo neresnice v tem, kar razklada ljudem s prižnice v cerkvi in otrokom s katedra v šoli. N. pr.: Govori o Samsonu, ki je imel samo takrat nadzemsko moč, kadar so mu zrastli dolgi lasje. Hahaha!“

„Sam s seboj naj odpravi!“ je rekel župnik. „Predvsem naj veruje! Zato je vera tukaj, da verujemo vanjo!“

„Ali“, je dodal kaplan, „vzemimo slučaj, da je nekdo od nas duhovnikov spoznal to-le: Bog nas je vse ustvaril, kaj ne, dal nam je življenje, toliko in toliko stvari, ki so nam v korist in

naslado, mi pa si sami odvzamemo od vsega tega tisto, kar nam je najbližje in najljubše, to je, tovarišico, žensko. Če bi bil Bog tako ukazal, potem bi bil storil tako, kakor bi n. pr. jaz napravil, če bi prišel k meni lačen otrok, pa bi mu privezal na vrat hleb kruha in zraven važno dostavil: Ali ne vgrizni ga! Zakaj če se ga ne dotakneš, te čaka v poznejših časih velika sreča! Saj je strast tudi lakota!“

Župnik je na vse to zamahnil z roko in dodal malomarno: „Poznam jaz to! To je čudna sorta ljudi in ne želel bi, da bi vi spadali vanjo. Ti ljudje se mi zde, kakor bi hodili po ogromnem in bogatem templju, kjer bi stalo zlata in diamantov toliko, da bi jemalo vid. Ali oni ne bi videli zlata in dragocenosti, pač pa bi obračali pogled v tla, če bi morda ne našli tam kupčka blata, ki je padel od romarjevega čevlja ali trohico madeža, ki se je izgubil v svetišče. Tisto bi pobrali, triumfirali in kričali: To smo našli! Tako je! Vse je goljufija, vse laž! Poglejte, to smo našli!“

Kaplan je hotel reči najprej, da se menda nista dobro razumela, pozneje, da sta zašla predaletč, a nazadnje ga je prehitel z besedo župnik, ki je dodal: „In tudi to je! Izobrazbe manjka ljudem! Ni hujšega od polovične izobrazbe, ni hujšega!“

Kaplan je dolgo molčal in se oglasil že v čisto drugih mislih: „Tudi meni manjka izobrazbe, tiste popolne, velike izobrazbe, ki dela človeka, da vidi vsaki stvari do dna in po vsem

svetu. Neko morenje, ki ga imam v zadnjem času sam s seboj, to, mislim, bi v takem slučaju odpadlo. Da! Jaz si bom naročil knjig, filozofov, pisateljev, znanstvenikov, sploh vsega mogočega!“

„Preobvladajte se!“ je svetoval župnik. „Vsi smo se morali v mladih letih preobvladati.“ In naprej se je smehljaj: „No, meni je bilo na priliko lahko! Napadlo, kaj ne, me je tako-le kaj posvetnega, a ti, beži v klet, haha! Tam sem napolnil eno čašo, dve, no, tudi tri čaše, prav kakršen je bil napad! Vidite, zdaj je vse tako-rekoč igraje minilo!“

„Ne!“ je dejal nenadoma kaplan jako odločno. „To ni tako lahko. Moje misli so hudo nesrečne in silno težke. Vidim sebe samega kakor kvarčtopirca, ki je vse zaigral!“

Vstal je in njegov obraz, zlasti oči so bile res take. Velike, prestrašene in ležeče globoko pod čelom.

„In,“ je pričel praviti tajinstveno in zaupljivo. „In — moje misli so bolne. Zlasti polsni. Napol prebujen, včasih vidim, kako zagrne vse okno nasproti postelje siva, ogromna brada in nad njo gleda od okna do stropa velika glava. Siva, stara! Z ozkimi očmi, z brki do sten na levi in na desni in z brado, ki zagrinja vse okno in sega do tal.“

Župnik je gledal, kakor bi ne verjel svojim ušesom, okrog kaplanovih ust pa je zaigral čudno oster in zvit nasmeh.

„Čudne stvari pripovedujete!“ je rekel župnik in kaplan je dodal: „Da boste natančno vedeli: tudi strašne so!“

Razšla sta se.

Zvečer, ko je legel župnik k pokoju, ni mogel dolgo zaspati. Zunaj se je bila pojavila burja, ki je glasno žvižgala okoli oglov in loputala v podstrešju z odprtim oknom. U-u-u je zavijala vedno iznova, razsula podstrešno okno in žvenket koscev stekla, ki so padli na cesto, se je zarezal ostro in razločno v mrzlo noč.

Pozneje se je zdelo župniku, da hodi nekdo po hodniku, prestrašil se je, vstal in poizkusil, če so vrata njegove sobe zaklenjena. Zdelo se mu je, da so se odprla vrata kaplanove sobe; sedel je na stol tik vrat in poslušal.

U-u-u je tulila zunaj burja, prevrnila nekaj v podstrešju in upognila drevesne veje, da so prasnile po šipah župnikovega okna.

Po veži je pričel zopet nekdo hoditi, in sicer počasi, kakor bi se ob vsakem tretjem koraku ustavil in zmišljal. Nekdo je prišel bos do župnikove sobe in potrkal.

„Kdo je?“ je vprašal župnik in prestrašil se je, da se je tresel.

„Jaz,“ je odgovoril glas. „Vaš kaplan Ciril!“

„Kaj hočeš?“ je prosil župnik.

„Tisti človek je pri meni, tista glava!“ je povedal glas. „Brada se maje v burji kakor bel oblak!“

„Pomiri se, pomiri se!“ je prosil župnik. „Pojdi in moli! Tudi jaz bom molil!“

Zunaj so se zopet oddaljili koraki in vrata v kaplanovo sobo so se odprla in zaprla. Župnik je šel v beli nočni obleki do klečalnika, tam pokleknil, zaril prste v svoje sive in goste lase in pričel bolj vzdihovati kakor šepetati nekakšne dolge molitve, iz katerih je bilo umeti eno samo večkrat se ponavljajočo besedo „domine, domine“. Klečal je dolgo in trepetal od mraza po vsem životu. Ko je hotel nazaj v posteljo, je zopet nekdo hodil po veži in malo pozneje potrkal na njegova vrata. Odzval se je že ves izmučen: „Kaj je, kaj je?“

„Tisti človek, tista glava, brada v burji, to je!“ je odgovoril glas v veži.

„Pomiri se, pomiri se!“ je prosil župnik, glas zunaj pa je odgovoril: „Glava hoče vedeti, zakaj ste to napravili?“

„Kaj, kaj?“ je drgetal župnik.

„Haha!“ se je začul smeh. „Ali čujete? To se ne smejem jaz, to se smeje glava!“

„Pojdi, moli!“ je velel župnik z visokim nenavadnim glasom.

„Vi ste ukrenili tako, o, vemo, vemo, vemo!“

Koraki so se oddaljili in vrata v kaplanovo sobo so se zopet odprla in zaprla.

U-u-u je tulila zunaj burja in v župnem stolpu je udarjala ura dolgo in enakomerno: dren, dren, dren, dren —

Drugi dan ni kaplan nič vedel o svojih nočnih potih.

VI.

Poroka Orlova in Anina se je vršila pred pustom.

Pozneje, po preteku dveh mesecev je prihajala Ana na svoj dom, sedala navadno v kuhinji na stol, ki je stal za vrati, in govorila pikro in zbadljivo. Če je stopil v kuhinjo njen oče z znancem, ki se je začudil poročeni hčeri, češ, čemu se skriva, se je posmehovala ostro in glasno, kazala nase in na očeta in govorila: „O — na prestol naj bi sedla, na zlat stol, ko so mi izbrali tako slavnega moža. On je glasbenik, umetnik, hahaha!“

Mati jo je tolažila, ali brez uspeha. „Zdaj je prepozno!“ ji je govorila. „Zdaj se ne da nič predrugčiti! Privadi se!“

„To je ravno!“ je pritrjevala hči. „Zdaj se ne da nič izpremniti! To mi ravno najbolj ugaja! Da bi vi vedeli, kako! Hahaha! V bukve bi zapisala: prekrasno mi je!“

Po takih pogovorih je prišlo tako daleč, da je pričela mati na glas jokati in klicati moža, naj pride in naj razsodi.

In če je prišel, je slišal nove in vedno bridkejše očitke. Ana je začela n. pr. praviti: „Danes je čital časopis, namreč moj ‚cenjeni‘ mož. On ne zna čitati. Zdi se mi, kakor bi imel polna usta črk, pa bi se njegov jezik boril z njimi, lovil jih semintja in ne bi nikoli dobro vedel, katero naj pravzaprav izpusti na plano. Saj je

usmiljenja vreden! Povsod se trudi in poti, pa nikjer nič ne razume.“

„Kaj je vse to zanj?“ je vprašal oče. „Kaj je vse to za našega zeta? Če ne zna čitati, naj ne čita, če ne zna orglati, naj ne orgla! Ali vama nisem dal polja in njiv in travnikov? Tam delajta, pa bodo tudi tebi prešle muhe!“

„Motiko na rami, pa koso, pa sekiro, tako nekako si me predstavljate kot srečno organistovo ženo! Kako ste vi vsi blagi, kako ste dobri in mili, kako skrbite in kako ste tudi vse potrebno že preskrbeli!“

Obraz ji je podplula rdečica in zbežala je iz kuhinje, tekla za hišami v svoj novi dom, hodila tam po sobi in če je prišla njena dekla in jo hotela vprašati, kako naj stori s tem, kako z onim, jo je sirovo odganjala in se ji je v obraz smejala: „O krompirju vprašaj? Kaj? Stori po svoji glavi! Kaj mene vse skupaj briga, pustite me v miru, poberi se!“

Včasih je naletel na tako Orel in se ji bližal s svojo plaho okornostjo in zaljubljenostjo.

„Ne dotikaj se me!“ ga je prosila. „Kje se predrzneš... ti moj dragi!“

In mahoma bi stopila preko praga in zaloputnila vrata, da bi se vsa hiša pomajala.

Njena mati je prihajala k njej in jo pogovarjala. Govorili sta in govorili in se nazadnje sporazumeli v žalosti in solzah.

„Jaz bi vse to razbila, to hišo, to zemljo, ta svet!“ se je rotila Ana vsa v solzah in stiskala bele ženske pesti.

„Človek ni nikoli srečen!“ je ihtela mati. „Zemlja je solzna dolina, naše življenje je solzno življenje! Kako naj bi bili napravili s teboj, kako!“

„Pustili naj bi me bili!“ je kričala hči v solzah. „Kaj nisem rekla: zame ni ženina na svetu! Tisti, ki bi bil, ne more biti nikoli ženin!“

„Kako govoriš? Bodi človeška! Kdo te razume!“

„Saj me ni treba razumeti! Samo mir bi mi bili lahko dali, pustili bi me bili, da živim sama zase, vi okrutneži, mučitelji in ne roditelji!“

Za materjo je prihajal k hčeri še oče in se včasih čudno in nemoško razmehčal. Iztegnil je roko do Ane, potegnil jo k sebi in jo stiskal v naročju kakor bolnega, razvajanega otroka. In s hripavim glasom je silil vanjo: „Kaj bi rada, reci, Anica, kaj bi želela? Ali si videla mojo njivo, posejano z nemško deteljo, ki je zdaj v rdečem cvetju, ali si videla? Ali hočeš tisto njivo? Kaj si videla moj novi čebelnjak s pisanimi panji, ali bi tega hotela? Kaj se spominjaš naše rdečke, naše najboljše kravice? Njo ti bom dal, čakaj me, da boš pila njeno mleko, njo ti bom dal!“

Izpustil jo je za trenutek, odšepal v vežo, naročil nekaj zunaj dekli in se naglo vrnil. In ko so se začuli na dvorišču koraki, je dvignil Ano s svojimi močnimi koščenimi rokami kakor otroka in ji kazal skozi okno. „Glej, rdečko ti peljejo, našo najboljšo kravico, da boš pila njeno mleko! Ali jo vidiš, ali?“

Pozneje je Ana zbolela, in sicer za vročinsko boleznijo. Nekako poleti je bilo to in vsa vas je bila v strahu. Mlada žena je ležala v sobi na desno, kamor so bili prenesli njeno posteljo in se zdaj tresla v silni mrzlici, zdaj se zopet kuhala v grozni vročini. Skoro se ji je pričelo blesti, s široko razprtimi očmi je gledala v okno nasproti postelje in govorila vsem neumljivo in nezaslišano.

Ob večerih in letnih nočeh so se zbrali okoli njene postelje mati, oče, mož in bolničine sestre in ona jim je govorila: „Ali vi veste, da jaz nisem poročena? Kaj ne, vi vsi to veste! Moj ženin se šele pripravlja! Ogrnil bo zlat mašni plašč, obul bo zlate čevlje, ko pride pome!“

Če je bil zunaj piš in je šumela sapa v drevesnem vrhovju, je dvignila potno glavo nad vzglavjem, kazala z roko na enega od navzočih in govorila: „Pojdi in poglej, ali ni to on? Ali ne šumi to njegov plašč?“

„Ne!“ je zatrjeval žalostno organist. „Vihar je zunaj, vihar šumi!“

„Ali si pogledal, ali si natanko videl?“ je izpraševala neutolažljivo. „Kaj se je posvetilo? Ali ni to zlato, ki je našito po njegovi obleki? In ta ropot, ali ni njegov voz, ali ne rezgečejo njegovi konji?“

„Ne!“ so ji odgovarjali. „Zunaj grmi in se bliska!“

Ko je okrevala, je bila bleda, sloka in skoro brez las. Kakor bi se življenje iz nje norčevalo in jo osmešilo, tako jo je bilo vso preobrazilo.

Če jo je poznal prej tujec, pa se je vrnil zdaj v vas, je ni več spoznal. In tudi njeno vedenje je postalo drugačno. Zdaj ni več hodila na dom, da bi tožila in zbadala radi svoje nesreče in tudi v svojem novem domu ni več govorila o sebi. A ta njen večni molk je bil vsem, ki so živeli okoli nje, še mučnejši. Mati je jokala okrog nje in brez uspeha prosila, šepavi oče je govoril, ves hripav od ginjenosti, da ji da Sirko, t. j. tisto kobilico, ki je njemu najbolj pri srcu, samo naj bo zopet taka, kakor je bila. Naj govori, naj se krega, naj zbada, kolikor hoče, samo naj ne molči, ker je to nekaj najtežjega in takega, kar se ne da dalje prenašati.

Organist je prišel nekoč pozno v noč domov, sezul pred spalnico čevlje, tiho odprl vrata in prišel v mesečini, ki je sijala skozi belo zastarta okna, hoditi po sobi. Hodil je dolgo, stopil k ženini postelji, prekrizal na prsih roke in naenkrat skoro zakričal, kakor bi doživel nekaj groznega: „Več ne morem prenašati, več ne! Ali je to dom?“

Nenadoma je pokleknil in gledal po postelji: „Prosim te, lepo te prosim, govori z mano! Bij me, tepi me, psuj me, samo ne molči!“

Ana se je obrnila v stran in ni nič odgovorila. Organist je še dolgo klečal, se nekam zamislil in naposled vzdihovaje in tiho odšel v podstrešno izbo, kjer je samoval že dolge mesece.

Neko mučno in moreče razpoloženje je leglo po vsej hiši. Stanovalci so hodili tiho drug mimo drugega, spogledovali se z zamišljenimi

in čudnimi pogledi in se med seboj umikali, kakor bi se bali. Ne v hiši, ne zunaj nje ni nihče govoril. Šele tam daleč onstran kozolca je stikala služinčad glave, si pošepetavala in ugibala o čudnih vzrokih.

VII.

Nekoč ponoči je začutil organist, da je v pritličju nekaj zaškripalo. Prebudil se je takoj, planil k odprtemu oknu, pogledal na cesto in videl v mesečini svojo ženo, ki je bosa in zavita v črno ruto hitela nekam naprej po cesti. Naglo je obul hlače, pograbil suknjič, tekkel po stopnicah na plano in ga spotoma oblačil. Ko je prišel na cesto, je bila žena že daleč spodaj v vasi in videti je bilo, da hodi vedno hitreje. Orel se je umaknil s ceste k hišam in vrtovom, tekkel strahoma in bos po rosni travi, koprivah in kamenju in hipoma se mu je rodila tudi misel, da bi zdaj spoznal skrite namene svoje žene. Prišla sta bila že daleč izven vasi. Ana se je ustavila na tratini, obrnila se nazaj proti vasi in sedla v rosno travo. Orel je obstal daleč od nje za hrastom in od tam motril, kolikor se je dalo v polnočni mesečini razbrati. Žena je sedela dolgo sključena, pozneje vstala, vrgla od sebe črno ruto in hodila počasi semintja. Na sebi je imela samo nočno obleko, njena glava je bila skoro brez las, njene roke so bile tako suhe in tenke kakor obeljene palice. Menda je nekaj premišljala. Obstala je, držala se z rokami za golo glavo, šla proti gabru, ki je sa-

meval na tratini, in se pripravlja, kakor bi hotela splezati nanj. Počasi je zopet odšla, pobrala ruto in se vrnila nazaj proti vasi. Tam je zavila za župnišče, ustavila se ob Mračnici, ki je delala tam slap in padala z enakomernim šumom v tolmun, vrgla zopet ruto od sebe in se ogledovala na desno in levo. Orel je bil prišel za njo in je čepel za bezgovim grmom. Tresel se je, vznemirjen je bil in oči so se mu čudno meglile, da je komaj mogel slediti kretanjem svoje žene. Glej jo, naenkrat se je pripravljala, kakor bi hotela skočiti v vodo. Zamahovala je z rokami, stopila nazaj in pričela nenadoma teči proti tolmunu.

Organist je zakričal, ali od strahu se je zaplел v vejevje in padel po travi. Ana je obstala, kakor bi jo zadel s težkim kamenom. Strmela je nekaj časa v tisto smer, od koder je priplaval glas, nato je pograbila ruto, zavila v njo gornji del života in glavo in tekla domov.

Orel je vstal, hitel skrivoma za njo in videl, kako je planila preko praga in zaklenila za seboj vežna vrata. Splazil se je do hiše in počakal zore pod ženinim oknom.

Drugo jutro se je zgodila v Ani velika izprememba. Po dolgem času je šla sama k svoji materi, peljala jo na samoto in ji pričela s strahom in z jokom pripovedovati o sebi.

„V meni“, je rekla, „je neki glas in ta glas mi pravi: ubij se! Če grem mimo žeblja, ki je zabit v steno, mi vелеva: obesi se! Če grem mimo vodnjaka, me uči: skoči vanj! Če vidim

nož, mi prigovarja: primi ga, obrni proti sebi, samo en trenutek! Vode ne smem videti. Meni je tako sladkogrozno, v meni vse giblje, vre, vse bolj in bolj me miče, da bi se vrgla v valove in odplavala z njimi!“

Mati je trepetala in se zgražala.

„Ponoči nimam miru. Vstati moram tiho, oditi na polje, do gabra ali do vode, kjer bi se bilo mogoče končati. Meni je treba nekoga, ki bi me branil same sebe!“

Na mater je vplivala že zunanja izprememba njene hčere. Prej močna, lepa in stasita, je stala zdaj pred njo dolga, koščena, blede in brez las. Njen obraz se je bil nenadoma postaral. Ustne so obledele, oči upadle in izgubile blesk, kosti so izstopile, koža se je po njih napela, voščeno obledela in se pričela nabirati v drobne zaporedne gube. Prsi ni bilo več in život se je potegnil brez oblike. Zdaj pa je prišla še nad njo nekakšna dozdej neznana duševna bolezen: boji se sama sebe.

Mati se je preselila k njej in zasledovala vsak njen korak. Večkrat ponoči je dvignila hči glavo in oprezno poslušala materino dihanje: ali spi, ali ne spi? Če se ji je zdelo, da spi, je tiho odgrnila odejo, spolznila z nogami na tla, šla po prstih do okna in ga pričela nalahko odpirati.

Ali mati ni spala in jo je poklicala: „Ana, kaj delaš?“

Hči se je obrnila od okna, zakrila z rokami obraz in zajokala: „Jaz moram, jaz moram! Meni ni več pomagati!“

„Kaj, kaj?“ je hitela skrbno mati in sedla v postelji.

Hči je ihtela in odgovarjala med prsti: „V vodo moram, vse je zaman!“

Po dolgem utrudljivem oporekanju je legla zopet v posteljo in se tam nemirno premetavala.

Meseca septembra sta šli z materjo na božjo pot, in sicer k daljnji in čudodelni Materi Božji. Na Ano so napravljale čuden vtis razne palice, ki so visele v košatih snopih po stenah ob oltarju romarske cerkve in so bile gotovo nekdanj last revnih in pohabljenih beračev. Kako je bilo s temi ljudmi, ko so prišli hromi na ta kraj, pa so klečali tu in molili in se vračali nenadoma zdravi nazaj v svet, ki jih je nekoč bruhnul iz sebe nadložne in bedne? Ali so jim tu pred oltarjem pričele pokati in se ravnati krive in izvite kosti, ali so tu mahoma zaškripali gležnji nazaj obrnjenih stopal, ki so se pričela sukati naprej?

Plahota je bila v vzduhu kapelice, po obrazih tistih ponižnih trpečih ljudi, ki so klečali okoli oltarja in v šepetanju zaupnih molitev, ki jih je izgovarjalo sto in sto ustnic.

Ana se je pričela tresti. V njej je živelo nekaj drugega, nekaj nasprotnega vsem tem božjim molitvam, tem čudežnim prostorom, temu cerkvenemu vzduhu in obrazom, ki so

klečali okoli nje. Vse misli so se ji uprle, klečala je tik svoje matere, ali obrnila se je stran od oltarja in ustnice je stisnila, kakor bi se bala, da ne zajde vanjo pobožen šepet ali hladni mirni duh, ki plava po mračnem svetišču.

Mimo so prišli ljudje — možje in žene — in prinesli drobnega, hromega otroka, ki je imel glavo kakor starec. Z rokami je tepel okoli sebe, kričal je nerazumljive besede, v žaru stoterih sveč se je zamotil in pomiril, pa pričel zopet tepsti okoli sebe in kričati s svojim nečloveškim glasom.

Ana je hotela oditi, ali mati jo je pridržala. „Ne, ne!“ se je branila. „Meni je grozno! Pustite me!“

„Moli, moli!“ jo je pogovarjala mati in se oklenila njene roke.

Ljudje z drobnim, hromim otrokom so odšli in prišli so drugi, ki so pripeljali norca. To je bil dolg, suh mož, na videz kmet, ki je gledal porednoživahno po romarjih, obstal sredi svojih ljudi, se pričel biti po kolenih in na ves glas grohotati: „Hahaha! Kaj pa ti delajo, hahaha, kaj pa ti delajo?“

Ta njegov glas in še zlasti njegov smeh je zvenel po kapeli divje in neskladno.

Ana se je pričela naslanjati na mater, povešala je glavo, odpirala počasi oči in po obrazu so se ji pojavile drobne, prahu podobne potne kapljice. Odšli sta iz cerkve in sedli zunaj na klop.

Ko sta se pripeljali drugi dan domov, je legel zopet po vseh prostorih isti molk. K Streletu, k očetu Ane, pa so prihajali kmetje in kmetice, ki so zvedeli o hčerini bolezni, in mu svetovali najrazličnejša zdravila. Eni so pravili o čudnih gorskih rožah, ki so zadnja pomoč za vsakega bolnika, drugi so razkladali o starki, ki živi pet ur od tistega kraja, in sicer visoko v hribih in je zagovorila dekleta, ki ga je pičil gad v roke, tako spretno, da je ostal strup brez posledic, da se je dekle omožilo in ima zdaj že pet zdravih sinov.

Neka suha, stara ženska je prišla, prosila vina in kruha in rekla: „Mlad mož naj izpuli bolnici pet las. Tistih pet las naj stisne v kepico, zvrta koruzno zrno in jih vtakne vanje. Poišče naj mladega petelina, ki še ni bil nikoli med kokošmi, in če petelin pozoblje zrno, bo vaša hči še zdrava, če pa noče, jo spravite z Bogom in z ljudmi!“

Konjederka je bila takega mnenja: „Žena je bolna na živcih. Natrgajte kopriv, slecite jo in jo z njimi tepite! To bo pomagalo!“

Padar je rekel: „To je duševna bolezen! Ali kaj vam pripovedujem? Vi ste tepci in poberite se!“

Vse križem je šlo, mnenje preko mnenja. Nekaj vaščanov — med njimi Andraž — pa se je za hrbtom smejalo.

„Kdo pa je še bolan kaj?“

„Ona, no, in — hahaha!“

„Mi vemo, mi vemo!“

„Ne pregrešite se, bratci, ne pregrešite se, hahaha!“

„Pst!“

VIII.

Kmetje so pravili Orlu, da živi deset ur hoda proti jugu sredi gozdov starec, ki žge oglje in tudi prorokuje o bodočnosti ali pa ugame take stvari, ki bi ostale človeku skrite do sodnjega dneva. Organist, ki je iskal pomoči na desni in levi, se je skoro odpravil na pot, navezal v culo brašna, poprijel palico in pričel v zgodnjem jutru deseturno hojo proti jugu. Držal se je znamenj, ki so mu jih opisali, vod in potokov in gozdov in jas, dokler ni proti večeru zagledal pred sabo stolpca dima, ki se je dvigal nad zelenimi bukovimi vrhovi. Krenil je v tisto stran in stopil kmalu na zeleno gozdno planoto, kjer je stala zakajena in nizka koča.

Joj, kako je bil star tisti starec, ki se je oglašil v črni veži! Z nogami je šaral po tleh, roke so mu bile kakor izjedene in tudi obraz — prav kakor izglodan. V čeljustih ni bilo davno več zob in kako globoko pod čelom so ležale drobne in zelene oči!

„Kaj bi rad?“ je vprašal starec, zakašljal in se pošaral bliže.

„Prinesel sem vam žganja, pravega domačega tropinca, prinesel sem klobas in tudi kruha za prigrizek,“ je rekel organist. „Bog daj dober večer!“

Orel je odlagal po klopi ob steni in starec je mrmral: „Ta hoče kaj doseči, božja milost se pa ne doseže z žganjem in klobasami! Nič ne bo, nič ne bo!“

„Nisem prinesel za plačilo, za pozdrav sem prinesel!“ je dejal Orel, a starec je mrmral naprej: „Ta ima grdo, ta ima jako črno vest in nekaj hudega je storil! Plah je in boji se, kar se pozna po govoru!“

Organist je stal med vrati, starec se je šaral do klopi, si vlil na jezik kapljo žganja, cmokal in poizkušal, segel dalje po klobasah in jih ogledal in podišal nazadnje še kruh. Nato je vprašal: „Kaj si napravil, kar po pravici povej!“

„Jaz nič!“ je odgovoril organist. „Tako-le je: žena mi je zbolela, pa ji nobena zdravila ne pomagajo! Zaradi nje sem prišel!“

Starec ga je peljal v nizko zakajeno in zaprašeno izbo, vso zametano s starinsko ropotijo. V kotu med dvema oknom je stala velika gajba in v njej je zaskovikala črna sova. Skozi majhna okna je prihajal gozdni zrak, ki je bil tako hladen, da je človeka zeblo.

Organist je pripovedoval o ženi in starec je poslušal. Ko je bilo pripovedovanja konec, je starec še nekaj časa premišljal in rekel to-le: „Nocoj ne boš hodil naprej! Jutri pa, ko se zdani, se boš vrnil proti domu.“

Ko se je storila noč, je prižgal starec oljnato svetiljko in jo pozneje, ko se je pokazala luna, takoj pihnil. Za večerjo je prinesel od nekod

izza hiše kozjega mleka in kozjega sira, jedel sam in dal organistu, po jedi je molil rožni venec in zlezel na peč.

Orlu je bila za prenočišče na razpolago gola klop, po kateri se je sicer iztegnil, vendar ni vso noč zatisnil očesa. Čakal je, da bi kaj izpregovoril starec, ali ta je legel in obenem zasmrčal v trdo in zdravo spanje. Po gajbi je frfotala sova in od časa do časa skovikala. Ker so bila mala okna odprta, so jo čule druge slobodne sove, kričale na ves glas okoli bajte in frfotale med okni.

Zjutraj je prinesel starec zopet kozjega mleka in rekel: „Tvoja žena ima nekaj na duši, česar ti ne bo sama nikoli povedala. Sam boš pa izvedel od nje tako-le.“

Starec je pripovedoval tiho in hripavo, spremljal organista do prvega debla zunaj bajte, mu ponudil svojo izjedeno roko in odkašljaj nazaj v svoje črno domovanje.

Orel je nadaljeval naglo svojo pot in premišljal o čudnem nasvetu samotarskega starca. Zopet je hodil do večera in prišel domov zaprašen in truden.

Pri ženi ni bilo njene matere, pač pa dekla. To je Orel kmalu odslovil in ko se mu je zdelo, da žena trdno spi, se je splazil po prstih v svojo podstrešno izbo, vzel tam svojo petrolejsko svetilko, zvil okoli nje iz mehke žice nekakšno ogrodje, napel po njem rdeč papir na ta način, da je svetila luč znotraj in sijala skozenj kričeče in živordeče. Vse to je nesel počasi

v pritličje, postavil v veži na tla in se stihotapil v sobo, kjer je ležala žena. Poslušal je najprej pri vratih, potem je stopil po prstih bliže, pridržaval sapo, se sklonil popolnoma k njenemu obrazu in zopet poslušal. Prepričan je bil, da spi, ali iz previdnosti je stal še dolgo ob vratih. Nazadnje je odšel in se vrnil z rdečo lučjo. Nesel jo je k postelji, držal jo nad ženo tako, da ji je sijala naravnost v obraz, in sicer dolgo časa, in naposled bolj zapovedal, kakor zaprosil: „V imenu Boga očeta in sina in svetega duha! Rečem ti, žena, povej tisto, kar ti leži na duši!“

Ana je vzdihnila, nagnila glavo vznak, a se ni prebudila.

Organist je gledal huje in tudi strože govoril: „Zaklinjam te pri svetosti križa svetega, žena, reci mi, kaj ti leži na duši!“

Ana je jecnila v sanjah in pričela polagoma odpirati oči. Organist je prebledel, pihnil luč, strgal z nje papir in jo postavil v kot ob peči.

„Kdo je bil tukaj?“ je vprašala žena, se dvignila v postelji in se ogledovala po sobi.

„Jaz — tvoj mož!“ je rekel organist.

„Kaj je sijalo po sobi?“

„Luč! Slačil sem se!“

„Ali ni matere?“

„Ne!“

Legla je nazaj in tudi organist se je razpravil in legel. Drugi dan je šel k župniku, da

mu pove vse po srcu: Poizkusili so vse. Moli-tev, božja pot, zdravila, vraže — kaj je to po-magalo?

Dan je bil čemereren in pust, kmetje so se bili vrnili s polja, ker je bilo pričakovati vsak hip dežja. Hodili so okoli hiš, pogovarjali se na daleč in prenašali seno, nasteljo, prazne koše in poljsko orodje.

Na hodniku v župnišču, kamor je bil prišel Orel, je bilo prijetno hladno. Vrata v žup-nikovo sobo so bila nalahko priprta in dobro je bilo čuti pogovor, ki se je razpredal v sobi med župnikom in kaplanom. Organist se je bal, da bi ne motil, in zato je sklenil počakati zunaj. Sedel je na klop.

„Gospod župnik, kako se vam zdi n. pr. to-le: Neki človek je gledal vse življenje samo na to, kako bi si poglobil in ukrepil moč svojega mišljenja. Takorekoč telovadil je s svojimi mi-slimi kakor telovadec s telesom. Znal jih je strniti, znal jih je razbiti, njegova volja je postala brušena, rekel bi, pravo orodje!“

„Ne razumem, ne razumem!“

„Zakaj ne? Kaj je tu nerazumljivega? Ali ste premislili kdaj daljno in neznatno zvezdo, ki izžarja svojo svetlobo, svojo energijo na milijone in milijone nebeških milj? Ali ste pri-spodobili z njo kdaj našo glavo? Glejte, kakšna energija misli je v njej, kakšna moč volje! Kaj čudnega torej, če izžarja to energijo in moč na sobitja, če ta višek sile deluje nevidno na katerikoli predmet v našem vidiku?“

„Ali čemu vse to, čemu?“

„Ali še niste nikoli k sebi želeli človeka, ki mu je bilo to nemogoče? Glejte, vse to lahko dosežete z voljo in s silo, ki sem vam jo ravno opisoval. Zberite svoje misli, strnite jih, napnite svojo voljo — in zaželjena oseba je pred vami! Zašumi pred vrati, vstopi v beli halji, sede nasproti vam v naslanjač in se z vami pogovarja!“

„Nehajte, pojdite v svojo sobo in umirite se!“

Izza priprtih vrat je prišel kaplan, prestopal dolg in bled po hodniku in izginil za vrati svoje sobe. Organist je vstal, potrkal in stopil pred župnika.

„Še ti?“ se mu je župnik izmučeno začudil, sedel za svojo mizo in vzdihnil.

Orel je ostal tik vrat, pričel govoriti o bolni ženi, o nesreči, ki ga je zadela in ki noče od njegove hiše, razlagal vedno hitreje, zašel v nekak visok diskant in se čudno lovil in podil z besedami, kakor bi več ne mogel nehati.

Župnik je zbledel, stresel se je, skočil pokonci in se divje razljutil:

„Kaj hodite nadme? Poberite se vsi skupaj, izginite, zlodeji!“

IX.

V noči od enajstega na dvanajstega oktobra je vstal v organistovi hiši nenaden vrišč, loputanje z vrati in copotanje bosih nog po veži in stopnicah.

Orel se je prebudil, dvignil in podprl glavo in naglo pomislil: Pri ženi je spala mati. Kaj bi bilo?

Planil je na noge, hitel po temnih stopnicah v pritličje in tam zadel ob ženino mater, da ga je zbolelo.

„Kaj se je zgodilo?“

„Ane ni!“ je zakričala. „Zadremala sem malo, pa je v tistih trenutkih izginila!“

Orel je prižgal luč in se ogledal spodaj po spalnici.

„Okno je odprto!“ je videl in se vznemiril.

„Torej skozi okno je ušla!“ je zahripala mati in tekla klicat služinčad. Prišli so vsi, hlapci in dekle in pastir in odpravili so se po vasi in okolici, da najdejo gospodinjo. Tudi Orel je šel, ali zunaj se je nagibala proti jutru jesenska noč, vsa napolnjena z gosto meglo, ki je obtežavala človeku celo dihanje, nikar še gledanje. Poleg tega je bila tema kakor v rogu. Nebo je bilo že več dni zapovrstjo oblačno in ljudje so pričakovali sneg. Pred sabo je človek dalje segel kakor videl.

Iskali so vsi skupaj do poznega jutra, vračali so se mokri od megle domov, se zanašali drug na drugega in čakali, kdo poreče, da jo je našel ali vsaj videl. Vest o begu Aninem je romala po vasi od hiše do hiše in kmalu jo je iskala vsa vas.

Okoli poldne je pritekel na vaško cesto župnikov pastir, se ustavljal, dopovedoval ljudem in zopet hitel dalje. Pravil pa je to-le: „Jo že

imamo! Našli smo jo! Jaz in hlapec Tone sva jo potegnili iz Mračnice, iz tolmunca. O-ja! Pod orehom leži za župniščem.“

Ljudje so drli skupaj, župan je prišel, občinski pisar in neki orožnik, ki je držal puško v rokah in gledal okoli sebe, kakor bi se bal ali sramoval množice.

Ana je ležala blede, skoro siva pod orehom. Trepalnice je imela napol povešene, a oči same kalne in zvrnjene vznak. Gornje zobe je tiščala v spodnjo ustnico in izraz obraza in rok je bil tak, kakor bi oprijemala in držala nekaj težkega, njeni moči neprimerne.

Streletova mati je priletela z izbuljenimi očmi, dihalo na kratko in se čudno zadevala in opotekala ob kmete in kmetice, ki so stali v gručah okoli in okoli. Ko je prišla do hčere, je zakričala, iztegnila roke in padla preko mrtvega trupla, kakor bi jo vrgli zviška. Takih prizorov se je bilo nabralo več in navzočne ženske so pričele splošno jokati. Tudi otroci so povzeli za materami in čuden, nenavaden vrišč se je dvigal iz za župnišča in se širil po vasi in po praznih njivah, senožetih in gozdih, ki so ležali pod sivo haljo puste in hladne jesenske megle.

Orel je prišel do ogla, zagledal množico, postal za nekaj trenutkov in se vrnil pobit in upognjen nazaj v vas. Šel je v svojo podstrešno izbo, se vanjo zaklenil, hodil nekaj časa iz kota v kot, sedel na nepostlano posteljo, zopet vstal in hodil in zopet sedel. Opoldne je zvedel, da

so prenesli Ano v mrtvašnico in jo tam preoblekli v suho črno obleko. Tudi zdaj še ni odšel iz hiše, pač pa se je napravil na pot zvečer, ko je po vasi vse utihnilo.

Temno je bilo ravno tako kakor prejšnjo noč. Med hišami, po poljih in njivah je ležala vlažna jesenska megla in redkokje jo je prodirala bledordeča luč vaškega okna ali svetiljka vaščana, ki je svetil in pregledoval okoli hleva ali shrambe.

Orel je šel za hišami in kmalu prišel do cerkve, ki je stala na gornjem koncu vasi in sredi pokopališča. Mrtvašnica je bila zadaj in se tiščala bele in visoke zidane ograje. Prostor v njej je bil nizek, vlažen in mrzel, stene vsled vlage črne, sicer starinske in debele kakor v staroveški trdnjavi.

Ana je ležala vznak na podolgovati in klopi podobni mizi. Pod glavo je imela blazino, v rokah križ in po čelu in temenu ji je bil nekdo položil črno ruto. Pri nogah je stala posoda z blagoslovljeno vodo in oljkino vejico in na vsako stran je gorela po ena visoka cerkvena sveča. Za vrati je sedel vaški revež, ki je povsod stražil mrliča. Rekli so mu Čoč in star je bil kakor zemlja.

Organist je pokropil, stal dolgo ob nogah in strmел nekam v vlažni in črni strop, potem sedel na klop, oprl komolce ob kolena, podprl s pestmi obraz in strmел nepremično v umašana in kamenita tla. Domislil se je, da je ležalo na tej dolgi mizi že mnogo mrličev, ali

samih takih, ki niso imeli doma, da bi jih prenočil zadnjo noč. In ob tej misli se mu je skrčilo srce, zbolelo ga je v glavi in prsih in obšla ga je globoka in resnična bolest. Ko je odšel starec iz mrtvašnice in pričel hoditi zunaj za steno gor in dol, je rekel organist: „Ako me čuješ, ako je še kje tukaj tvoja duša, odpusti mi! Saj vidiš: mi smo vsi nori! O-o! Mi vsi, mi vsi, mi smo te imeli radi!“

Tiho je bilo vse; plameni sveč so se pripogibali in dvigali, zunaj so polglasno odmevali koraki čuvarja mrličev, v bližnjem zvoniku se je oglasila od časa do časa ura in sekala v meglo in noč, kakor da bi ji bila zoprna, da bi jo hotela razbiti in razpoditi.

Okoli enajste ure so se pojavili poleg starčevih korakov še drugi redkejši in glasnejši. Nekdo je prihajal in kmalu se je upognila na pragu predolga in v črno suknjo zavita moška postava. Bil je kaplan.

Organist ga je spoznal, zravnal se je na klopi in ga pozdravil. Kaplan je pokimal, pokropil mrliča, pokleknil na umazani kamen, prekrižal roke na prsih, sklanjal glavo in dolgo in nepretrgoma molil. Nato je vstal in se obrnil k Orlu:

„Ah“, je rekel, „morda je bilo vse to zaman, morda vse brez pomena.“

„Kaj?“ je vprašal organist.

„Molitev!“ je dejal kaplan. „Morda je njena duša tukaj, poglej, tukaj na moji dlani (kaplan je iztegnil golo dlan proti Orlu), morda sedi

na moji rami, morda se drži mojega lica ali tvojih las! Kdo to ve? In morda ni nikjer te duše, sploh nobene duše! Nemara konča smrt naše življenje tako kakor bilko na polju: pade, segnije. Kdo to ve? Kdo pride iz krajev in časov onstran življenja in nam bo to povedal? In če ni tam ničesar več, kdo naj pride?"

Organist je gledal in izkušal razumeti; kaplan je govoril mehko kakor ženska.

Zunaj so odmevali še vedno čuvarjevi koraki in v zvoniku je udarjala ura polnoči.

Kaplan je sedel tik organista in govoril: „Glej, ako bi zdaj ena od teh duš, katerih telesa so bila pokopana tekom stoletij na tem pokopališču, ako bi ena stopila do naju, lahko bi bilo nama. Vedela bi in povedala bi vsem ljudem vsega sveta: to sva čula, tako je! Ali tako?"

Kaplan se je zamislil. Gledal je v Anin sivi obraz in se čez dolgo časa oglasil.

„Ali si jo ti ljubil?" je vprašal.

Organist je zakril z rokami obraz in se zopet naslonil na kolena. Odgovoril je: „Kako bi je ne? Ljubil sem jo!"

„Ali ni potem hudo?" je stavil novo vprašanje kaplan in organist je čudno zajokal in zahrpal: „Peče, peče, kako to peče!"

Kaplan ga je naenkrat objel in ga poljubil v zdravo in rjavo lice: „Dober človek si, ne sovražim te... Kako to peče, peče! In kdo je kriv, kriv? O — mi vsi trpimo, mi vsi se mučimo, da!"

Vstal je, se nenadoma zresnil in odšel v noč. Kaj je Orlu ostalo od njegovih besed, kakšni vtiski, kakšne misli, kakšni spomini? Mimo njega je bežalo vse kakor sapa in jasno pred njim je stala le ozka miza, kjer so ležala do zdaj trupla vaških ubožcev, zdaj pa je počivala zadnjo noč svojega zemskega bivanja njegova žena, pred njim so gorele visoke cerkvene sveče in s še hujšim plamenom je žgala vanj zavest, da je Ana mrtva, da je to, kar gleda pred sabo, pravo njeno truplo in da je vse to resnica, sama resnica.

„Čuvar se je vrnil, sedel za vrata, pričel rožljati z rožnim vencem in rekel: „Zunaj je pričelo snežiti!“

Organist je vstal, pokropil Ano in se pričel od nje šepetaje poslavlјati: „Zbogom za vselej... ali po smrti se zopet vidimo, snidemo se... Bog ti daj mir, Anica, naj ti ne bo težka zemlja... Anica...“

Odšel je med grobovi kakor pijan. Spotikal se je, prijemal za lesene in železne križe, gledal topo in rosno predse, kakor bi ničesar ne videl.

Ceste se je bil že prijel sneg in čudno se je vtisnil vijugasti sled organistovih stopinj.

X.

Poleti nekoč je šel Orel po opravkih na nekoliko oddaljeno železniško postajo in došel Andraža, ki je hodil isto pot. V pomenku sta kmalu dospela na svoj cilj in opravila svoje

posle. Počakati sta hotela iz vsakdanje rado-vednosti tudi na vlak, ki je imel vsak čas pri-puhati na postajo, stopila sta k ograji iz smre-kovih količkov, se nanjo naslonila in gledala po železnih tirih, koder so hodili železničarji in delavci. Zadaž za njima se je začul ropot voza, ki je drdral naravnost proti postaji in bil zavrt v ogromen oblak belega prahu. Ko se je voz ustavil in se oblak razkadil, se je organist naglo zasukal, snel z glave klobuk in se obenem priklonil. Tudi Andraž je storil tako.

Iz koleslja je stopil župnik, se iztegnil do voznika, mu nekaj pošepnil in odšel v postajne prostore. Zadaž na vozu je sedel sam kaplan, podpiral z desno roko glavo in gledal v drugo stran. Bil je suh in bled in človek bi mislil, da ima jetiko. Vsa njegova zunanost, njegovo vedenje, izraz njegovega obraza — vse to je delalo na opazovalca vtis, da se on za nikogar več ne meni, da ne opaža tik sebe ne župnika, ne voznika, ne organista, ne Andraža in nemara tudi te postaje ne in vse njene okolice.

Župnik se je vrnil, prišel do voza in rekel kaplanu posebno vljudno: „Prosim, pojdiva!“

Kaplanov obraz se je izpremenil. Počasi je vstal, zlezel z voza in se oprijel župnikove roke. Zdaj se je ogledal in kakšen je bil nje-gov izraz! Brada se je nekoliko povescila, ustne napol razprle, oči so se raztegnile in čudno bodle in iskale okoli sebe. Tudi s prosto roko je pričel zamahovati, noge so se ohlapno majale v kolenih, tilnik je bil tako nerodno

upognjen, da se ni videl za suknjo samo beli ovratnik, temveč tudi velik kos srajce.

„Poglej!“ je rekel Andraž in bušil soseda. „Le dobro poglej!“

„Žalostno, žalostno!“ je kimal Orel. „Kako je to žalostno! Bolan je, jako bolan!“

„Le dobro poglej, pa tudi malo premisli zraven!“ je pomembno pripomnil Andraž.

Od desne strani se je prikazala lokomotiva, puhala in ropotala in se naposled med rezkim šumenjem ustavila. Župnik je tiščal in rinil kaplana po stopnicah v kupé in kmalu sta oba izginila za črnimi in ozkimi vrati. Vlak je zažvižgal in se odpeljal.

Na poti proti vasi je rekel Andraž Orlu: „Zdaj si menda že vse skupaj pozabil — tiste svoje homatije. No, stvar se je pa šele danes pravzaprav končala. Vsaj meni se tako zdi! Ta (Andraž je pokazal s palcem nazaj v smer, kamor je bil odpeljal vlak) je piskal tudi zraven na svojo piščalko!“

Orel je šel dolgo molče dalje, potem pridržal nekoliko korak in uprl oči v Andraža. Vprašal ga je: „Ali ti veruješ v Boga?“

„Kako ne!“ je dejal Andraž. „Vse tako, kakor me je mati naučila: v Boga očeta, Boga sina in Boga sv. duha! Kadar me baba ne razjezi, tudi molim. Pa kako bi ne! Vsak pametni človek dela tako, ker nihče ne ve, kaj bo z njim po smrti!“

„Pa kako moreš potem govoriti, da je ‚on‘ piskal na piščalko?“ se je čudil organist.

„Pa ‚on‘ ni Bog, on je človek, kakor vsi drugi, kakor ti in jaz! O Bogu ne bi rekel jaz, da piska v ljudskih stvareh tudi zraven na piščalko, niti sumil ne bi! Pa jaz sem veren človek in se bojim Boga. Če me zbudi ponoči grom in tresk, se prekrižam. No, vidiš!“

„Ali“, je še vedno oporekal organist, „vendar ni tako! Veš, kaj je duhovnik?“

„Človek, ki pripravlja našo dušo za boljše življenje na drugem svetu!“

„Vsak duhovnik je posvečen. Na njem so nevidni ali težki blagoslovi, ki ga povzdigujejo nad nas navadneže. On je namestnik božji!“

„Ali vseeno človek: rojen je iz ženske kakor ti. Kri mu teče po žilah kakor nama, tako je!“

Molče sta nadaljevala pot in že skoro v vasi je rekel organist: „Ti, sosed in vaščanje sploh mislite in govorite neumnosti. Saj to ni tako, prisežem ti, če hočeš! Misel, bolezen, nesreča — to pade na človeka kakor senca. Kdo se more braniti, kaj? Ali ni tako?“

„Haha!“ se je zasmel Andraž. „Torej taka je ta stvar! Ti ne verjameš!“

„In ne bom nikoli verjel, niti mislil. Če so bili vzroki, so bili drugi, daljni, ki ne veš zanje ne ti, ne jaz. Ali če so bili, se bodo nekoč razjasnili, ker pride vse na svetu enkrat na dan!“

„Samo prave oči je treba imeti!“ je rekel Andraž, pomežiknil in se nasmehnil. „Zdiš se mi pa tak, kakor Ribničan, ki so mu povedali, da je njegov izgubljeni konj v levi dolini, pa ga je šel vseeno iskat v desno! Haha! Sicer pa: kaj

se meni vse zdi! Vročina me peče in kuha in tukaj-le je tista hišica, kjer se pravi pri Guštinu. Ali bi ne stopila na kozarček?"

„Petek je!“ je rekel organist v drugih mislih.

„Ravno zato! Ne veš, kam bi se dal! Dolgčas, vročina in tako-le! Kar stopiva!“

Stopila sta in sedla na vrtiču za črno in izprano mizo pod košato jablano.

Guštinka je prinesla pijače in pila sta.

„Kaj boš pa zdaj napravil?“ je vprašal Andraž. „Oženil se, kaj pa hočeš!“

„Ne!“ je dejal organist. „Kaj bi rekla pokojnica!“

„Nič! Nima časa, haha! Ti si se je dobro ubranil, da bi se je jaz tako! Ali moja, to je žila! Da! Nič drugega ne, kakor žila! Zanj o ni bolezn i!“

„A!“ se je ogorčil organist. „Ne govori tako!“

„No!“ se je pomiril Andraž. „Kaj sem mislil? To so besede, same besede, kako pa! Ali življenje je pri meni vseeno hudo. Odkoder pridem in kadar pridem, vedno isto: rega, rega, rega! Misliš, da je meni prijetno, pretepati koga in še zlasti žensko? A — ni res! To je zoprno — ali kaj hočeš? Če rečeš, če zakolneš, nič ne pomaga! Udariti moraš, pa je! Kako sem jaz vselej sam nase nejevoljen, kadar jo pretepem! Še sebe bi, rečem ti! Ali ná! Pomagaj si, če si ne moreš! To gre, vidiš, vse tako naprej: rega, rega, rega, rega — brez konca! Znorel bi, če bi je ne ustavil, ali ne?“

Andraž je pil in modroval dalje.

„No, na tvojem mestu bi se še oženil, na svojem ne! Rajši se dam živ zakopati, da! Ali ti si še mlad in imaš rad žensko in potrebuješ jo. Kaj boš letal ponoči za njimi kakor skovirji za sovami? To je za fanta, za norega, a ne za moža, za gospodarja! Kajpada! Kar mora biti, mora biti!“

Andraž je hitel piti, Orel pa se je zamislil. Zdaj torej naj bi pričel zopet vse od kraja. Izbiranje, snubitev, ženitev, zakon. Kaj bi rekli ljudje, Anini starši, njene sestre? Mudilo se mu je, kako se mu je mudilo, haha!

Rdel je v obraz deloma od močnega vina in deloma vsled nenadnih misli, ki so se mu obračale po glavi.

„Ženska, zopet ženska, ali ne?“ je rekel predse in se prijazno nasmehnil. „Ali mora biti, to je res!“

Andraž se je bil že malo napil in pričel je govoriti o spominih: „Kadar sem zapel na vasi pred tridesetimi leti, na večer včasih:

Dekle je na pragu stala,
svetle zvezde preštevala.

(Andraž je zatresel svoj ogromni bas, da se je jablana zganila), kadar sem, vidiš, ej, pa se je odprlo marsikatero vaško okence! Dobro je, da molčijo bele kamrice, dobro je! Ali zdaj, da bi bil vdovec, ne bi me zmotila nobena. Čvrst sem še, to je res, ali rajši vraga v zakon kakor žensko! Vero sem izgubil vanje, to je!“

Popoldne se je nagnilo in prišle so mimo grabljice, sama mlada, čvrsta kmetiška dekleta z grabljami na ramah. Vse so se smejale, šalile, nagajale druga drugi in zadaj za njimi je tekla Strojarkina Tina. Ko je zagledala Orla in Andraža, se je takoj ustavila, obrnila obraz v drugo stran in šla počasi mimo vrtiča. Njene bose noge so bile majhne in močne in na lahki letni obleki je bilo videti vsak gibljaj mladega in brhkega ženskega telesa.

„Ta bi bila!“ je dejal Andraž in se nasmehnil.

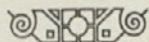
Organist je vstal, da bi jo bolje videl, in gledal še dolgo za njo po cesti. Ko je sedel nazaj, se je smejal sam sebi.

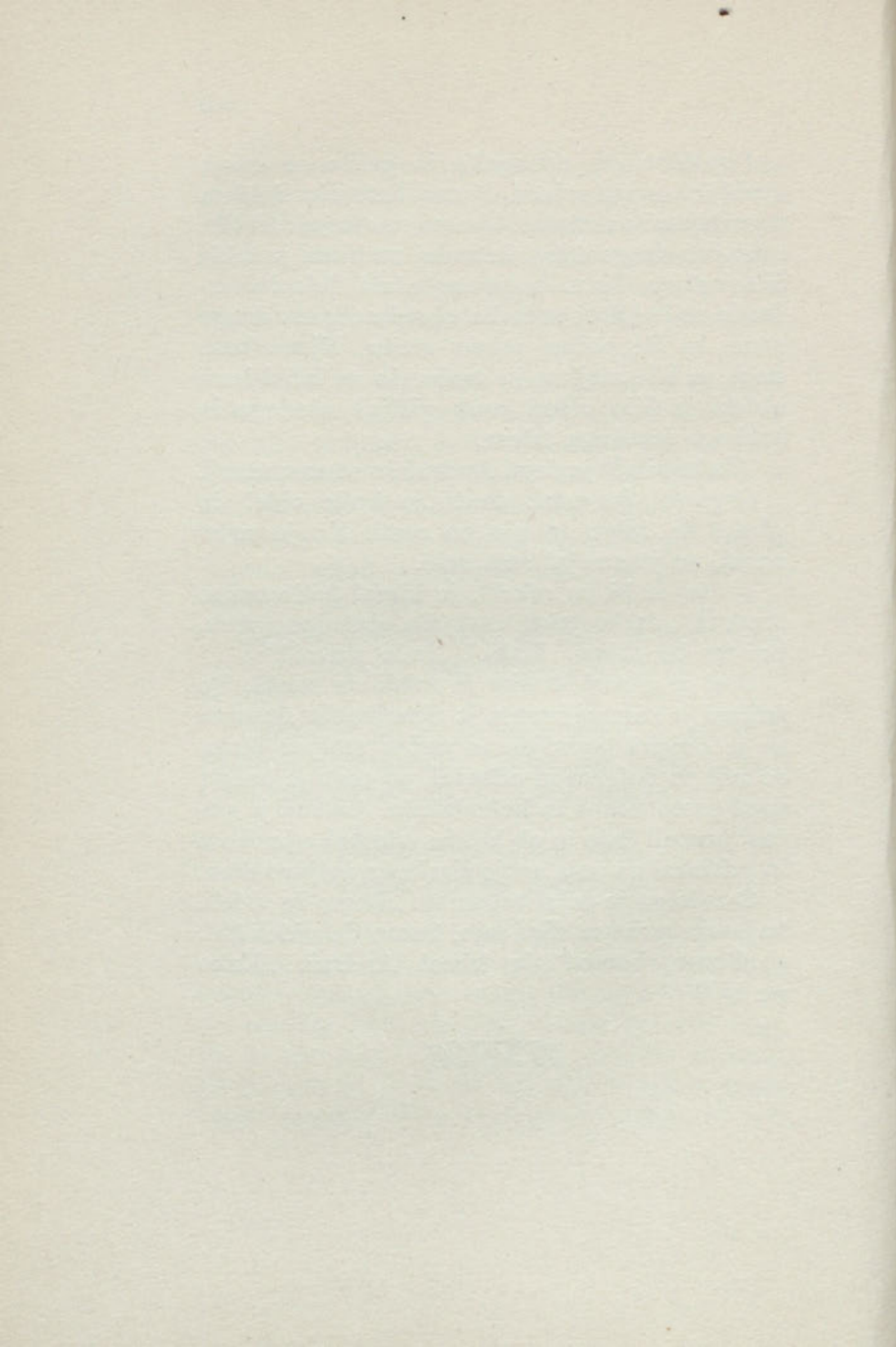
„O tej-le bi pa rekel“, je kimal hudomušno Andraž, „da bo tekel vsak sin očetu po tobak, brž ko bo rojen! Haha! To-le vzemi!“

Orel je gledal kvišku in mislil in mislil. Po jablani je zašumel veter, iz dimnika tik slemena se je dvignil prosojen in nežen stolpec dima, se zvil po dolgem in odbežal, po cesti je bežala pred psom kokoš in kokodakala. Andraž je počasi praznil čašo in ob koncu mlaskal z jezikom in pritiskal na usta svojo široko in žuljavo dlan.

Čez dolgo je dejal organist: „Bomo že videli, kaj nam prinese življenje, bomo že videli!“

„Bomo, bomo!“ je kimal Andraž. „Kako ne bi?“

SPIRITUS FAMILIARIS.

I.

„Spiritus!“ je zaklical mladi kipar Cinar, ko je vstopil zjutraj v svoj atelje. Na pragu je obstal, se oziral po stenah in kotih in zavijal od zunaj na znotraj in narobe svojo kuštravo črno brado.

„Familiaris!“ je odzdravil okrog trideset let star suh možic, ki je držal v roki dolgo brezovo metlo in bolj kadil kakor pometal.

„Ali je še ni?“

„Tako je!“

„Kako?“

„A,“ se je čudil možic, obstal sredi prostora, se izkušal opirati na šibečo se metlo, obrnil vanj svoj suhi, rjavi in drobni obraz s tenkim in ostrim nosom, uprl svoje sive in majhne oči v njegove in skomizgnil z ramami. „Ni je!“

„Če prej pride, kakor se vrnem, reci, naj me čaka!“

Kipar je odšel, možic je vrgel brezovo metlo ob steni na tla, sedel na nizek zaboj blizu kamenite in nadnaravno velike figure, ki je bila videti nekakšna boginja junaštva, gledal v njen resni in umetniško pravilni obraz in se pričel sam s seboj pogovarjati.

Zunaj pod oknom je zašumelo žensko krilo. Skočil je na noge, oprijel zaboj, ki je sedel do zdaj na njem, in ga nosil nevede po prostoru. Vrata so zacvilila, ključalnica se je zganila in na pragu se je pojavila lepa in mlada gledališka igralka.

„Kje je gospod Cinar?“ je zažgoleda in oprijemala z desno roko kljuko in z levo svoje temno krilo, izpod katerega je gledalo dvoje igračkastih in prijetno okroglih nožic.

Pavle je potisnil zaboj pod pazduho, snel z glave ozkokrajnen in pomečkan klobuk in se nerodno priklonil. „Takoj bo tukaj, takoj!“ Odložil je na mestu zaboj, pobledel in zardel v suhi obraz, hitel k steni, potegnil rjavo in ponekod raztrgano plahto z rožnatega divana in razmaknil vrsto kiparskih stojal, ki so ovirala prihod do udobnega sedišča.

Igralka je bila jako lepe postave, vsa polna je bila in kipeča, las je imela naravnost ogromno in samih zlatih, in zdaj, ko je prihajala menda z naglega pota, je v mlečnobela lica lepo rdela in žarela. Sedla je na divan, popravila širokokrajni klobuk in se obrisala z robcem okrog ust.

„Ali vi kar tako snažite in pometate take prostore“, se je mimogrede zanimala, „ali kaj ste vi?“

„Jaz? Ahá! Jaz, vidite, sem čevljar! Tudi v šolo sem hodil, v prvo gimnazijo, pa nisem bil zato. Nič mi ni obtičalo v glavi, kakor bi imel veter v možganih. Sem se učil, kajne, pa je

tako nekaj pihnilo in nisem vedel, kaj sem se učil. In tudi tisto sem že takrat mislil: čemu latinščina? Kdo se pa meni pri nas po latinsko? Vidite, zavoljo tega — —“

„Zakaj pa pometate, če ste čevljar?“

„Poglejte, no, prijatelji smo. Jaz in Bronič — pisatelj je on, vsak ga pozna po imenu — stanujeva takorekoč za eno. Pod streho sva, Križanske ulice, številka petdeset. Jaz spredaj v prvi izbi, on v drugi večji in svetlejši. Prijatelja, razumete, dobra znanca sva, pa si pomagava med seboj! Gospod Bronič, tako vam povem, včasih sede za mizo, vzame pero, prične pisati, a takoj neha, odloži in vstane. Mimo mene gre proti izhodu in vprašam: ‚Zakaj pa tako, gospod sosed?‘ — ‚Ne gre!‘ prejmem odgovor. ‚Nisem razpoložen, ubranosti manjka!‘ Tudi jaz, no, kajpada — včasih nisem, da bi kaj resnega napravil. Zato, vidite, zamenim delo, tako-le — a — spreobrnem!“

Naenkrat se je zmedel, ker se je pričela gospodična na ves glas smejati. „O — o“, je vzklikala in z glavo je kimala, kakor bi ji omagovala, „ta je pa dobra, to je pa imenitno! Čevlji pa ubranost! Hahaha — o — hahaha!“

Pavle je krilil z rokami okrog obraza, kakor bi odbijal krivične besede od sebe kot žoge, nato je premišljal in po daljšem presledku počasi razlagal. „To se pravi! Ahá! Če ni človek razpoložen, je konec. Vsega konec! Namesto čevlja bi lahko napravil klobuk! Skoro tako je, da! Naš gospodar, no, poglejmo! Pride zjutraj, po-

gleda in vpraša: Ali je še ni? To se pravi: nima razpoloženja, drugo misli. Ste razumeli?"

Gospodična se je še vedno smejala, in ko se je pomirila, je rahlo privzdignila krilo do srede meč in ponudila nogo.

„Čevlje mi napravite!“ je velela vsa zasopljena, „ali delajte, kadar boste ubrani!“

„A,“ se je nenadoma razveselil Pavle, hitel s kota v kot, našel obtrgan risarski papir, odrezal od njega bel trak in se bližal med nizkimi zaboji in višjimi in nižjimi kiparskimi stojali rožnatemu divanu in lepi igralki. „Prav tako, dobro tako! Pa pomeriva!“

Pokleknil je pred njo, jo nalahko in previdno sezul, ovijal papirnati trak krog njene male, otroške noge, ga natrgaval, privlekel nazadnje iz žepa staro in obdrgnjeno listnico in ga spravil vanjo.

„Takoj bom pričel!“ je obljuboval in štel na prste. „Jutri, pojutranjem — takole v četrtek — no, v soboto — takrat bom prinesel!“

Zunaj so se začuli koraki, Cinar je vstopil in Pavle je odkorakal počasi proti mestu. Zamišljen je bil, ker ga je slučaj, ki se je ravno kar pripetil, čudno zamamil. Kako se vse to suče v življenju in obrača! Pride ti na lepem zala gospodična, nalahko privzdigne svetlo krilo, pa ponudi majhno in ljubeznivo nožico.

„Ná, čevljarček, pomeri!“

Taki lasje, kakor bi se samo solnce zapletlo vanje, take oči, kakor bi zrastle z najlepšimi poletnimi rožami vred sredi polja, taka lica,

kakor bi se spojila mak in lilija v eno samo čudodelno cvetico, taka rast, kakor jo ima neznano drevo na nebeški gori — to, bogme! bi bila nevesta! Tik ženina bi šla, kakor gre mimo oči v sanjah vsa zlata in neznana devica, ali kakor bi se zibala bleščeča pšenica, če bi zapustila njivo, pa bi se priklanjala po svetli cesti dalje proti solncu. Ne ve se, ali je slajše nebeško veselje zveličanih krščanskih duš, ali med in poljubi takih jagod, kakor so nevestine ustne.

„Taka-le noga! Ha, bratci, Bog daj, da jo vidite — tako nožico!“

In takoj, še predpoldne je opasal temnozelen in smolast predpasnik in pričel z delom. Sključen je sedel pod oknom, pokašljeval, včasih v stran pljunil in se dvakrat zapovrstjo razjezil nad sosedom, ki je po njegovih mislih preglasno mrmral v sosednji sobi in tudi pri hoji iz kota v kot pretežko in preslišno prestopal.

„Gospod Bronič!“ je zaklical. „Brez zamere! Misli mi moram, pa ste me zmotili! Zblodilo se mi je, pa sem vbodel na nepravem kraju!“ In čez nekaj časa: „Gospod Bronič, pomirite se! Namesto po žebličku, pa sem udaril po palcu!“

V soboto popoldne je svoje delo dokončal in se odpravil z zavojem pod pazduho v igralkino stanovanje. Tam je razvil zavoj tik vrat, stlačil papir v žep in se oglasil: „Tukaj je obuvalo!“

„Ne maram!“ se je spozabil, ko mu je ponujala gospodična pisan bankovec, in se takoj nato zavedel in besede popravil. „Zahvaljujem

se!“ In ko je že stal pred vrati, se je vrnil in pokukal z glavo nazaj po gospodični: „Priporočam se!“

V svojem stanovanju je dejal okrog vrata ovratnik gospoda soseda, tudi s pisano kravato si je poslužil, suknjič je slekel in ga skrtačil, čevlje je razsvetlil, obul daljše hlače, udaril parkrat s klobukom ob koleno, da se je izkadil iz njega prah, hodil po izbi dolgo časa in premišljal o svojih bližnjih nalogah. Ko se je zmračilo, je posetil brivca, ki mu je odstranil redke kocine, obstrigel lase in jih tako dolgo česal in močil in mazal, da so obtičali v dveh polovicah in se spuščali v mogočnih lokih na čelu in sencih nazaj proti ušesom. Tako olišpan je obstal na trotoarju pred brivnico in si stavljaj mnogovrstna tiha vprašanja.

„Kam?“

II.

Vstopil je v predmestno gostilno, sedel v kot za nepregrnjeno mizo in se razgledaval. Za vrati je tičal, in kadar je kdo odprl duri, je popolnoma izginil. Levo roko je držal v hlačnem žepu med menjanim denarjem, desnico je naslanjal na mizo, klobuk je snel previdno z glave, ga položil tik sebe na prazen stol in bil prepričan, da se ni njegova frizura še popolnoma nič poškodovala.

Od njega dalje ob steni se je vrstilo četvero okroglih miz, ob nasprotni steni je stala ena

sama in jako dolga s klopjo na notranji strani, kjer je sedela tropa mlajših in starejših delavcev. Vsi so bili z mortom oškropljeni, pili so pivo, kadili slabe cigarete in se vedno glasneje pogovarjali. Obilna ženska, ki je stregla, je bila menda krčmarica sama.

Pomignil je z desnim kazalcem in porožljal v levem žepu s srebrnimi kronami. Vina je naročil in večerjo, kakršna se spodobi človeku, ki si jo sam prisluži. Tudi na pivo se je mimgrede spomnil, pa se ni odločil zanje. Do polovice so pene, in kar je tekočine, je taka kakor voda. Samo napenja, nič ne odobrovolji, ker nima nobene moči.

Ko se je zasvetilo pred njim na mizi belo vino iz vipavskih goric, se je tudi njegov obraz prijetno razjasnil in osvetlil. Steklenico je oprijel, jo nagnil nad kozarcem in gledal, kako se iskri in peni zlata tekočina. Večerjal je, in kadar je spraznil med jedjo kozarec vina, ga je obšlo tako udobno čustvo, kakor bi bil on že vse pretrpel in prestal, kar bi mu bilo hudega namenjenega v tej solzni dolini. Zdaj bi ga ne čakalo nič več. Takole po malem pij pa živi, pa z Bogom brige in skrbi in slaba leta!

„Hoj!“ se je oglasil nekdo od sosednje mize. „Zakaj pa bi k nam ne šel, kaj nismo mi poštene ljudje?“

Naglo se je predramil iz svojega premišljevanja, na dolgem do polovice golem vratu je zasukal suho glavo in pozorno pogledal ravno tja, odkoder je prihajal glas. In takoj je po-

mežiknil in prikimal. Še kozarec vina je izpraznil, kos žemlje je odgriznil in se odpravil tja, kamor so ga povabili.

„Tega nisem mislil“, je pravil že spotoma, ko je nesel s seboj vino in kozarec, „Bog obvari, da bi bil jaz menil, da niste vi pošteni ljudje! Ampak človek je tujec, pa ne ve, kako in kaj!“

„Kaj je to: kako in kaj?“ se je obregnil vanj mlad fant, ki je bil vinjen in je sedel na drugem koncu mize. Tisti delavec pa, ki mu je bil Pavle za mizo sosed, se je oglasil s skoro očetovskim glasom in uprl oba komolca ob mizo. „Da bi te zgaga drla!“ je dejal, kakor bi se šalil, „kaj boš pa sedel za vrati in gledal kakor berač na drugo mizo, če imaš kaj cvenka v žepu!“

Pavle je čutil v sosedovih besedah nekaj takega, kakor da bi ga hotel kdo počastiti in se mu prikupiti, in zato se je zadovoljno nasmehnil in pokimal sosеду. „Je že res tako, kakor ste povedali! Če ima človek denarje v hlačah, pa ni treba, da bi ga bilo sram družbe!“

In takrat se je zopet zadržal tisti vinjeni fant na drugem koncu mize: „Kdo te bo pa gledal tako za mizo, suša božja! Za vino daj, ali pa izgini!“

„E“, je zinil Pavle in se začudil. A prijazni in rdeči sosed ga je blagohotno pomiril. „Napij se je!“ je govoril. „Še ni večer, pa je že vse pognal po grlu, kar je ta teden zaslužil! Vrag ga vzemi!“ In drugi delavec, ki je sedel tam dalje ob steni je tudi povzel besedo. „Obračaš

nerodni jezik, pa ne veš, kaj govoriš!“ je očital fantu. „Če je možu prav med nami, bo že sam dal za vino, kadar in kolikor se mu bo zdelo primerno!“

Pavle je mislil spočetka, da se mu godi krivica, nadalje pa tako sklenil, da to niso hudobni ljudje, ampak samo eden jim dela skazo, ker se je napil, pa se ni vredno ozirati nanj in na tisto, kar mu zdrkne z zapletujočega se jezika. In rekel je, kakor je že večkrat v enakih slučajih slišal: „Pa ga dajmo mero skupaj, ker smo se ravno sešli!“

Ob teh besedah je počil rdečelasi sosed z dlanjo ob dlan, izpraznil posodo za pivo do dna, jo porinil daleč od sebe na drugi mizni vogel in izgovoril naslednje besede: „Boljšega človeka smo dobili v svojo sredo, kakor bi bil vsak rodni brat. Pobratimo se z njim, ko je zlata duša!“

Vstal je, segel čevljarju preko pleč, ga objel, stisnil k sebi in ga tako junaško poljubil, da je zacmokotalo po vsi sobi.

„Že velja!“ so zaklicali vsi navzočni zapovrstjo, potolkli s praznimi čašami ob mizo in se zasmejali. Samo pijani fant se ni zmenil za bratenje, z dlanjo je ploskal po mizi in se jezil nad krčmarico, ki se je predolgo mudila z vinom. „Ali je šla po smrt ali po vino — satanska prikazen?“ je spraševal in robantil. „Ali smo ciganje, da se nas tako zanemarja?“

Krčmarica je prinesla polno in veliko steklenico, rdečeglavi sosed jo je potrepal po moč-

nih bokih in želel, da bi nocoj vsaj tolikrat prinesla, kakor bo še pri njej zaroda, stekleničin vrat je oprijel in pričel vesele volje natakati. „Daj, nastavi in Bog blagoslovi!“ je nazdravljajal pri Pavletovi čaši. „Goltaj, govedo, in molči!“ je pripomnil pijanemu fantu. „Vidiš,“ je govoril tiše drugemu in tretjemu znancu, „vidiš, Martinek, kar na lepem ti ga Bog da, kakor dežja njivi! Poživi se!“ In trčil je, da je zazvenelo čisto in srebrno.

Govorili so, šalili se, častili Pavleta, ki se je dobro in zadovoljno počutil. Včasih so se mu nehote iztegnili trije prsti skrčene in še vedno v hlačnem žepu tičeče levice, kar je pomenilo, da je treba prihraniti tri goldinarje za usnjarja, ki je dal na upanje prelepo in premehko usnje. Številke so se mešale nekod med možgani in postajale vedno večje, strah je prihajal, da bi zmanjkalo za usnjarja, pa zopet izginjal z vedno enakim koncem, enakimi mislimi in besedami: „Pa ga dajmo še tako-le mero, ko smo ravno tako lepo skupaj!“

Govorjenje je postajalo vedno glasnejše, vsekrižem so se vzdigovale žuljave dlani in mahale po zraku, rdečeglavi sosed je bil takih misli, da ni vredno na svetu hraniti in pestiti vest, ker le enkrat samkrat živimo in da je še povrh tega večnost neskončna, življenje pa tako kratko, „kakor petelin zine“. Pavle je kimal, dolg in koščen delavec je skočil izza mize in se opotekel proti krčmarici, ki se ga je otepala

kakor žival nadležnega komarja. Kar je bilo mlajših so pričeli peti.

Pavle je vstal, da bi se za malo časa oddaljil, a noge so se mu zmešale in skoro zamenile, skozi vrata je hotel, pa se je zaletel tik njih ob steno, zunaj v veži se je izkušal ogniti krčmarici, pa je telebil ravno vanjo, na dvorišču se je v svetlobi slabo brleče in ob vežnih durih viseče svetiljke tako naglo vse okrog njega zavrtelo in zasukalo, da je sedel in čakal, kdaj ta neznanski vrtinec preneha. Ko se je vračal nazaj, ga je na vežnem pragu pograbil tisti koščeni delavec, ki se je prej v sobi ruval s krčmarico in ga občutno pomikastil.

„Ali je nisi hotel popihati?“ ga je vprašal in ga držal s prsti kakor s kleščami. „Klical bi na mizo, plačal pa ne bi! Hajdi!“ In potegnil ga je na vso moč preko veže v sobo.

Pavle je sedel na svoje prejšnje mesto in tisti pijani fant, ki ga je prej zbadal, je prišel sam k njemu in se okorno zgrudil tik njega na stol. „Ti“, je dejal in jezik se mu je premetaval po ustih kakor omotena riba, „pobratim, ho“, je kričal in takoj na to šepetal, „jaz imam uro, srebrno uro!“ In privlekel jo je iz žepa. „Vidiš jo, kura brljava! Dal sem zanjo desetak! Ali razumeš kaj, kazen božja?“ se je naenkrat zadrl in zopet mirno nadaljeval. „Midva“ — s prstom je kazal zdaj nase, zdaj na Pavleta — „sva pobratima! Ker je tako, pa ti jo dam za eno krono, pobratim!“ In ob koncu je zakričal, da se je razlegalo s sto odmevi po odprti sobi

in veži, in porinil uro po mokri mizi proti Pavletu: „Ná! Nisi vreden, da te zemlja nosi, strela jasna, tudi te ure nisi vreden! Ampak zato, ker si moj pobratim: ná-á!“

Pavle je videl na mizi pet ur zapovrstjo, prijeti je hotel, pa ni vedel, katero bi. Izpregovoriti je želel, pa se mu je prvi poizkus pokazil. Samo koščeno jabolko je poskočilo na njegovem dolgem in suhen vratu, a glasu ni bilo iz njegovih ust.

„Govori!“ je silil vanj pijanec in ga bušil s pestjo v ramo. „Kaj pa buliš?“

Pavle je počasi premislil in se oglasil: „Pre-cena je!“

„Pa daj dve kroni, mrcina sestradena!“ je zarežal delavec in ga lopnil po rami.

„Ne zato, kakor ti misliš!“ se je trudil dopovedati Pavle. „Če bi bil ti dal za to uro res desetak, pa je ne bi ponujal za eno krono! Tudi, če bi bil dal petak, ali pa ravno toliko, kolikor zanj zahtevaš: eno krono! Nihče ne prodaja v izgubo!“

„Kaj pa ti zdajle misliš?“ se je zavzel pijani fant, „kaj si pa hotel povedati?“

„Denarje na mizo!“ je vpila krčmarica, tresla Pavletovo ramo in kar lastnoročno prebrskala njegove žepe in si osvojila denar.

„Kaj pa ti zdajle misliš?“ je ponavljal razdraženi fant, pograbil Pavleta za suknjo med pleči, pa vihral z njim iz sobe in ga vrgel na cesto. Tako naglo so se vrstili dogodki, da jih ni mogel zasledovati s svojimi mislimi.

Isti hip se mu je zdelo, da baranta za srebrno uro in leži obenem sredi mračne nočne ceste.

Čisto črno je bilo nad njegovo glavo in nad mestnimi hišami in iz tiste temine je pršil droben in tih dežek, ki se je prijemal obleke kakor vlažna megla. Nikogar ni bilo čutiti ne v daljavi, ne v bližini, sam Pavle se je pobiral in postavljaj na oslabiljene noge, zaletel se dalje z naglo in omahujočo hojo, dvigal in metal glavo na prsi, klatil in mahal okrog sebe z rokami in se boril z lastnim telesom za ravnotežje.

„A“, je zinil včasih in pihnil predse, „a-a“, povejal z roko pred obrazom in sunil z obema proti tlom, kakor bi hotel potlačiti vse misli v cesto in njeno blato. Hodil je naprej in naprej, ne da bi mislil, kam hoče, s trotoarja se je opotekal na trotoar, na križpotjih je odvihral dalje po tisti ulici, kamor ga je slučajno zaneslo, nazadnje je zašel v mestni park, in ker je zagledal prazno klop, je brez pomisleka preko nje omahnil. Spočetka je ležal na njej, ali napoto so mu delale noge, ki so ostale na tleh in ki jih je izkušal brezuspešno spraviti kvišku, pozneje je sedel, slonel vznak in gledal z obrazom naravnost v vejevje nad seboj in v črno temino. Mislil ni dolgo nič, samo zinil je večkrat, vzdihnil in se oglasil zategnjeno in na dolgo: „A-a! Tako-o-le je!“

Pihati je pričelo, drevje naokrog je pošumevalo, včasih se je odtrgala nad njim vodena kaplja in padla na njegov obraz, veter je za-

našal pršči dež, ki se je oprijemal obleke in lic in las in se zbiral po nekod v neznatne in v daljnji svetiljki luči se iskreče kapljice. Lasje, ki jih je prej medsebojno vezala dišeča in sprijemajoča se pomada in jih primorala, da so se spuščali po čelu in po sencu v prijetnih in gosposkih lokih proti ušesom, so se pričeli vsled vlage oproščati prisiljenega položaja, drug za drugim so se prožili, glasno odskakovali od temena in štrleli po prejšnji svoji navadi na vse strani.

Ko se je malo razbistril, se je najprej domislil, da nima klobuka. Potipal se je po glavi, potem okrog sebe po klopi, in ko se je sklonil naprej, da bi poizkusil pogledati še po tleh, se mu je zvrtilo hipoma v glavi, drevje je zaplesalo okoli njega, daljnja luč, ki je sijala skozi vejevje, konca klopi, kjer je sedel, in lastne roke, ki jih je iztezal po naslonjalu. Misli so obtičale, kakor bi vrgel kamen nanje, zopet se je naslonil vznak, zaprl oči in čakal.

Zdaj so se nenadoma začuli koraki, škrtati in šumeti je začelo po pesku, črna, nevisoka ženska postava se je nagloma približala, ustavila se tik klopi in se jezno in tenko oglasila.

„Ali si ti?“

Stresnil se je, iztegnil glavo in vrat naprej, na široko pogledal in izpregovoril naglo in prestrašeno: „Da! Jaz sem!“

„Kratko in malo ti povem: zdaj je pa konec med nama za vselej!“ je odločno izjavila, stala

tik pred njim in pretila s kazalcem proti njegovemu obrazu.

„Zakaj?“ je vprašal in se izkušal nečesa domisliti, pa se ni mogel.

„Vidiš ga!“ je hitela ženska. „Tak si! Ti grdoba pijanska ti! V gostilno me pelje, kliče vso noč vino na mizo, ko je treba plačati, pa izgine in me pusti v sramoti! Zaradi tebe so me ven vrgli, fej!“

„Mene tudi!“ je počasi povedal Pavle in slabotno prikimal z glavo. In ženska se je še bolj razkačila.

„Lažeš, lažeš! O jaz nesrečna reva, ki sem ti kdaj verjela!“ Sedla je tik njega na klop in pričela na mestu ihteti in jokati. „Rekel si, da si pošten kolar, zdaj se mi pa zdi, da nisi nič drugega, kakor postopač!“

„Čevljar sem!“ je priznal Pavle in se pričel počasi zavedati. „A-o-o!“ je zazdehal, obrnil obraz k ženski in mirno govoril: „Zmotila si se! Preveč si pila, pa zdaj narobe vidiš! Mene zmerjaš, pa drugega misliš!“

„Razumem te, razumem!“ je jadikovala ona. „Odkrižal bi se me rad, pa tako govoriš. Kako se bom zmotila, kaj? Kdo pa je v našem mestu tako dolg in suh kakor ti, kdo? Nobeden drugi, tako ti pravim!“

„Kakor posnemam po tvojih besedah“, se je menil dalje Pavle, zdehal in ogledaval sosedo, „bi si mislil, da mora živeti že še en tak v našem kraju. Ne poznam ga pa ne in nikoli in nikjer ga še nisem videl, tisto je prava res-

nica! A precej vina sta morala spraviti pod streho, ko so se ti oči tako izpridile!"

„Nehaj, nehaj!“ se je razhudila ženska, pričela naenkrat mahati z rokami okrog sebe, iztegnila desnico na njegovo teme in ga stresla za lase. „Postopač si in ničvrednež! Prej si mi pravil, da si kolar, zdaj, ko si se napil, si pozabil, kaj si prej govoril, in veliš, da si čevljar! Ne to, ne ono nisi! Poznam tvojo sorto in se je rada ognem tako daleč, kakor od tukaj do pekla! Zapeljal bi me bil rad, pa si se presneto vrezal!“

„No, pa tako!“ je pritrdil Pavle in utihnil, ker ga je pričela premagovati velika utrujenost in mu je silil spanec na oči. Ženska je vstala, se oddaljila za par korakov, se vrnila nazaj, sedla na klop in pričela vnovič jokati.

„Kaj ti pa je?“

„Oh — oh, me ženske imamo srce, vi moški ste pa kakor drva!“ In naenkrat se ga je oklenila z obema rokama okrog vrata, ga pričela objemati in se pritiskala na njegove prsi.

„Znam jaz tudi!“ je zamrmral Pavle in še sam objemal in stiskal.

„Reci, reci, povej mi, da nisi čevljar, ampak da si pošten kolar!“ In poljubila ga je na usta in na lice.

„Znam jaz tudi!“ si je mislil Pavle in jo prišel še sam poljubljaati po obrazu. In kakor se mu je zdelo, tako je povedal. „He, he, he“, se je nasmehnil in predramil, „mlada si še, Marička!“

„Vidiš, vidiš!“ ga je prijela za besedo. „Zdaj si se izdal, ko si me poklical po imenu! Reci še, da nisi čevljar, ampak moj kolar!“

„Da!“ je prikimal. „Jaz sem tvoj kolar!“

In zasmejala se je naenkrat prav razposajeno. „Ti si moj kolar!“ je ponovila. „Hihihi —“

Njega je spravilo hihitanje v dobro voljo in kar naenkrat mu je prišlo tako, da se je moral še sam zasmejati. „Hehehehe,“ se je oglasil in naprej govoril: „Jaz sem takih misli, da sva midva oba preveč pila. Ti ne veš, kdo sem jaz, jaz ne vem, kdo si ti!“

„Mene pa kar nič ne prištevaj k sebi!“ se ga je otresla sosedka, pomislila, pomolčala in še tole dostavila: „Kaj me spominjaš na večer! Domislim se, pa me spreleti taka jeza, da bi te kar natepla!“

„Če imaš za kaj, pa tepi!“ je menil Pavle in se pričel zopet boriti z dremavico, ki se ga je vnovič polastila. Roke je iztegnil ob sebi, nazaj se je naslonil in sklonil glavo na prsi.

„Vzroka dosti!“ je odvrnila ženska in se naenkrat zopet zasmejala. „Za pamet gre pri tebi trda! Nič denarja nimaš v žepu, pa greš sam v gostilno, pelješ še mene s seboj, piješ pa ješ in nič ne misliš!“

„Kdo veli: brez denarja v žepu?“

„Jaz! Spočetka sem mislila, da si potepuh, pa nisi. Po besedah se ti pozna, da nisi hudooben, samo možganov ti je dal Bog malo! Piješ, hihihi, ješ, hihihi, mene napajaš, pa izgineš!“

„Napajaš — iz-gi-i-neš!“ je ponavljal in redko dvigaval težke trepalnice.

„Mene pa zmerjajo!“ je nadaljevala ona. „Očitajo, da se vlačim ponoči okrog s potepuhi, goljuhi in tako naprej!“

„Naprej!“ je ujel Pavle zadnjo besedo, sklonil glavo globoko na prsi, zahrščal s takim glasom, da se je sam sebe prestrašil, naglo dvignil obraz in pogledal debelo in plašno naokoli. „Kaj pa je?“ je vprašal jako začuden.

„Pojdiva!“

„Kam?“

„Domov! Tema je že in slabo vreme imamo!“ In k njej se je obrnil in dostavil: „Hajdi! Pomagaj!“

Počasi se je spravil na noge, se oprijel sosedo okrog pasa, pričel prestopati in se nagibal zdaj na desno, zdaj na levo.

„Kako pa hodiš!“

„Slabo! Da bo šlo bolje, pazi ti, da te ne zanese na levo, jaz se bom držal pa desne! Hajdi!“

Še vedno je pršelo in oba sta bila vsa mokra. Nekje v bližnjih hišah so peli petelinje, od nekod je brnel glas oddaljene cerkvene ure; zdelo se je, kakor bi se vlekla iz teme nekakšna dolgočasna in siva svetloba.

„Kam pa?“ je vprašal, ko sta že dolgo hodila in še nista prišla v mestne ulice. „Jaz stanujem Križanska ulica, petdeset! Kje so pa hiše?“

„Tukaj je ena!“ je rekla ženska, ki se je je tudi polotevala izmučenost, spustila Pavleta,

stopila k črni steni nizkega poslopja in sedla tam tik kapa na tla.

„O-o-o!“ je zazdehal Pavle, zavihral proti njej in se tudi sam iztegnil brez misli po suhi zemlji ob steni. „Lahko noč!“ je dejal in vnovič zazdehal: „A-a-hm!“

Oba sta zadremala in zaspala. Pavle je ležal vznak in hrščal, ženska je sklanjala glavo, globoko dihala in sedela na izpodvitih nogah. Naokrog se je počasi danilo, vendar je bila svetloba vsled pršečega dežja in oblačnega neba megljena in kakor prepojena z dimom. Tiho je bilo vse okoli in v tisti jutranji tišini se je prikazal izza ogla dolg in suh in Pavletu podoben možic, obstal pred spečima, se gugal naprej in nazaj in na levo in na desno, naenkrat zelo zardel v koščena lica, pograbil spečo žensko za lase in jo skoro dvignil od tal. Pavle se je nenadoma prebudil vsled njenega krika in vreščanja, gledal dolgo s široko odprtimi očmi kvišku, zbiral misli in tako dognal, da je človek, ki se je zakadil v njegovo znanko, potepuh in ji dela krivico. Vstal je, se naglo pretegnil in se oglasil tako, kakor je razsodil za najbolje.

„Vrag te dal! Kaj ti je pa storila, da jo pehaš?“

„Sama mu povej!“ je ukazoval zaripljeni možic in jo še vedno potegoval za lase. „Le povej mu, le povej mu!“ je veleval, raztegaval ustne, kazal zobe in se ruval.

„Zmotila sem se!“ je vekala ženska, izkušala izmotati moško pest iz svojih las in se izgovarjala. „Oba sta enaka, pa sem mislila, da si ti, pa nisi bil!“ In takoj je obračala vso krivdo na možica. „Sam si kriv, sam. Tako redko te vidim, da te komaj poznam, da te z drugim zamenim, če se tako primeri!“

Pavle je stal ob steni, vedno hotel nekaj povedati, pa je vselej kdo od razjarjene dvojice prej izgovoril in ga tako zamotil, da so ostale zamišljene besede neizrečene.

„Mene ne boš za nos vodila!“ je dopovedoval hudi možic. „Oba bom poplačal, da bosta pomnila, kdaj sta se na moje ime dobro imela!“

Kar hipoma je spustil žensko, se zakadil proti steni in prej, kakor bi si kdo mislil, sta se s Pavletom sukala po zelenem travniku in konec tistega vrvenja je bil tak, da je odletel Pavle v stran in padel po dolgem po travi.

„Da bi te pekel pohrustal!“ se je ves zasopljeno pobiral in jezil. „Tak daj si vendar dopovedati, kako je bilo. Sedim tam na klopi, pa pride in pravi —“

Zopet se je zakadil možic vanj, v drugo sta zaplesala naglo naokrog in končala tako kakor prvič. Pavle je odletel v travo, se zasopljeno pobiral in hotel govoriti: „Čakaj, zverina, da ti povem! Če ne, pa padem jaz po tebi, duša pretepaška! Sedim, pa ti pride, tebi nič, meni nič, pride ti, reče toinono —“

„Ti že pokažem toinono!“ je zopet zarežal možic, skočil v Pavleta in ga treščil po travi.

Pavle je zajavkal, obležal na mestu in ni hotel več vstati. Videl je še, kako sta ženska in močič odbežala, pest je dvignil iz mokre trave, zaklel za njima in zapretil. Prekobalil se je na suho k poslopju, obrnil se v steno in zaspal v živahnih in divjih sanjah. Po raznih krajih je hodil v njih, a kamor je zašel, povsod je naletel na tolovaje. Boril se je z njimi, da mu je pohajala sapa, pa vedno so bili izidi taki, da se ni vedelo, kje tiči zmaga.

III.

Gospod Bronič se je včeraj zvečer odobrovoljil in pozneje okoli polnočne ure, ko je odhajal iz gostilne, tako razvnel v nenadnem in razkošnem veselju, da je plesal po novo nasutih cestah in si odbil na desni nogi peto. Danes — v ponedeljek popoldne — leži v svoji sobi in spi nepretrgoma že od jutra, a Pavle popravlja vsosednji izbi pohabljeni čevelj.

Iz sosednje sobe prihaja hripav glas: „Hej-jo-o! Spiritus, kopito, vode prinesi!“

„Koliko-o?“

„Vedro! Vedro-o-o!“

Pavle stopi do vodovodne pipe, ki se skriva v veži za vrati, napolni steklenico do vrha in jo nese sosedu. Gospod Bronič sloni na levem komolcu pod vzglavjem, v desni drži kozarec in ukazuje točiti. Pije, kakor bi mesec dni ne imel mokrega jezika, in kadar izprazni, ponavlja hlastno in hudogledo: „Toči, žalost božja!“ Ko se napije, se obrne v steno in na-

roča: „Čevlje popravi, peto pribij! Daj, brate, duša zlata, seme vražje, da-a-a-“ in vse iz-zveni in utone v globokem hrkanju in smrčanju.

Pavle se vrne v svojo izbo, vzame čevlji, sede nazaj na trinožnik, a komaj se pripravi k delu in izbere orodje, že hodi nekdo zunaj po podstrešnem hodniku, prav pred vrati se ustavi in drgne s podplati po pragu. Vrata se odpro in zapro in tik njih stoji suhljata in še mlada ženska, ki se zdi sicer znana, a je na prvi hip ni mogoče spoznati. Glavo ima zavito v črno šerpo, na čelo molijo izpod nje gladko počesani rjavi lasje, lica so bolj bleda kakor rdeča, oči so vodene, telo je ozko in obleka črna.

„To sem iskala!“ pravi prav z domačim in vsakdanjim glasom in zasopljeno diha. „Križanska ulica, petdeset! Daleč je, pa visoko si, blizu nebes!“ In takoj za besedo „nebes“ se zasmije na ves glas: „Hihihihi!“

„A,“ se oglasi Pavle. „Odkod pa, prosim, po kakem poslu? In takoj pogleda pod noge, če nemara manjka peta ali je zinil nad prsti golju-fivi fabriški izdelek.

„Vidiš ga!“ odgovori ženska in sede na posteljo. „Taka vprašanja! Odkod sem prišla?! Od doma, ali ne? Iz stanovanja! In po kakem poslu? Fanta obiskat, ali ne? Jaz sem mlado deklè in imam fanta, pa ga rada obiščem! Zakaj pa ne?“

„Kako pa, seveda, lè, lè!“ kima in pritruje Pavle in naenkrat se mu posveti v možganih.

„Pa ne bo nič to pot, ne kaže, pa je! Gospod sosed je imel nočna pota, zdaj je pa jako truden in spi kakor medved. Le poslušajva!“

„Kako?“ vpraša ženska in postaja resnejša.

„Nočna pota!“ zmajuje Pavle. „Iz gostilne v gostilno, iz kavarne v kavarno: to so nočna pota!“

„Ne razumem!“

„Kaj je tukaj nerazumljivega? Preteta vera! Pil je, napil se je, zdaj pa počiva! Jutri pridite!“

In nenadoma stopi deklina bliže in zapreti Pavletu tako grozeče, da je takoj primoran, premakniti svoj trinožnik čisto k steni.

„Glej ga! Glej ga, človek, le poglej ga, le premisli ga! O ti hinavec ti, ti grdobesednik, ti lažnivec dolgovrati ti!“

Pavle tišči glavo k zidu, preplašen je in nič ne ve, kaj se je zgodilo in kaj se bo zgodilo.

„Kdo pa sem jaz, kaj? Kdaj si me pa videl, kje sva pa bila skupaj? Viče me, le poglejmo ga, jutri bo pa prvi teden minil od onega sobotnega večera, ko me je objemal in stiskal k sebi, kakor bi ne mogel brez mene živeti!“

Pavle je ves ponižen in plah, na soseda, gospoda Broniča, se domisli in se boji, da ga ne bi kričanje prebudilo. „Prosim“, govori vdano in se stiska k steni, „prosim, bodite tako dobri, govorite malo tiše, ker spi za onimi vrati gospod sosed, ki je jako hude volje!“ A ženski se ne da dopovedati, vedno hujša je, obe pesti stiska in z njima preti prav mimo oči in nosa,

tudi desno nogo zgane večkrat v kolenu in udari s stopalom ob tla, da bi imele njene besede večjo veljavo.

Ženska pest udari po njegovem temenu, da mu zašumi pod lobanjo, kakor bi brenčal čmrli skozi možgane. Ta dogodek ga razjezi in oju-nači, da se mahoma postavi ob steni na noge, zardi v kocinasta in suha lica, zašklepeče z zobmi in se oglasi trdo, a polglasno: „Kdo, vprašam, z menoj tako ravna, kaj? Tristo peklenščkov, kdo mi pa kaj more? Strela jasna!“

Ženska je v trenutku vsa izpremenjena. Prej podjetna, pogumna in divja, zdaj blede, ponižna, vzdihujoča in omahujoča. Kar nagloma, kakor bi ji resnično obe nogi odpovedali, se spusti na tla, najprej počepne, pozneje sede in dvoje prijetno okroglih in v črnih nogavicah tičečih meč se prikaže izpod krila. In trepalnice prično naglo utripati, oči se vidno zameglijo, solze se prikažejo na licih, polzijo po njih in kapljajo od brade po prsih in naročju. Pavle gleda na široko in videti je, kakor da stoji pred življensko uganko. V sosednji sobi spi in smrči hudovoljni gospod Bronič in Bogdaj, da bi se ne predramil!

„Kaj pa?“ vpraša pretrgano, kakor bi se mu besede nalomile. Jeza ga prejde takoj, ko vidi jok in solze, še sam počepne na tla in njegov glas je blag, rahel in usmiljen: „Kaj se ti je pa zgodilo?“ A deklina poihteva, stresa zgornji život in glavo, briše z eno roko solze, z drugo vleče krilo preko kolena in govori s silno užalje-

nim glasom: „Torej“, pravi raztrgano, „torej: vsi moški ste enaki! Nas uboge že-enske reve imate radi samo takrat, kadar ste veseli, kadar ste — u-uh! — pijani!“ In še globočje meče glavo na prsi in še huje ihti. „V soboto zvečer si se me oprijel,“ pripoveduje. „Jaz sem se branila, o-otepala sem se te, trgala sem se iz tvojih rok, ti pa si se me oprijel kakor — u-h! — pijavka!“ Zadnjo besedo je poudarila s tenkim hripavim vzklikom, omahnila naprej, kakor bi se ji bil vrat prelomil in se naslonila z obema rokama na tla. Pavle je bil ves zmeden od takih nepričakovanih dogodkov in sredi sem in tja drvečih in nejasnih misli se je resnično spominjal na preteklo noč in na žensko sredi nje, ali vse je bilo silno daleč, vse negotovo in toneče v gosti in globoki megli slabih spominov. Deklina pa je nadaljevala: „Rekel si: draga moja! Da! Mila moja! Tako si govori-il, ni-nisi me pustil od sebe! Vse, vse zaman! In zdaj?“

V sosednji sobi je prenehalo smrčanje, go-spod prijatelj Bronič je vrgel knjigo v vrata, da je zabobnelo in plosknilo obenem, po glasu se je poznalo, da se je razjaril in odločno zahteval pokoja: „Da bi te satan! Spiritus, kopito nebeško, kaj pa bledeš?! Hálo! Poberi se, na zdar!“

Pavle se je preplašil, naglo pobral svoj pomėčkani klobuk, ki je ležal na tleh tik čevljar-ske mizice in ga potlačil na glavo. Urno se je dvignil, pomagal še ženski na noge in ji ves

čas šepetaje in hitro dopovedoval: „Gani se, giblji, za svete Tri kralje! Daj, postavi se na noge, prijateljica, srce milo! Sliši ga, sliši ga? Rentači, Bog ga ne kaznuj! Zmotila sva gospoda prijatelja — da bi te nebeška rosa razvedrila! Hajdiva!“

Deloma jo je prinesel in deloma pririnil in pripehal do vrat, tiho odprl, enako previdno zaprl, odšel z njo po hodniku in stopnicah v nadstropje, od tam v pritličje in iz pritličja na plano. Preden sta prestopila prag, si je otepla deklina črno krilo, ki si ga je umazala in oprala, ko je sedela na tleh. Izbrala je eno izmed belih spodnjih kril, se sklonila in obrisala lica in oči, posegla med lase na čelu in jih spretno popravila. Ko je prišla na ulico, ji ni bilo prav nikjer poznati ne žalosti, ne joka, ne jeze.

„Meni je vseeno!“ je rekla. „Če me nimaš ti rad, te imam pa jaz! Kadar se mi bo ljubilo, pa bom prišla k tebi! Ali me razumeš?“

Pavle stopa tik nje dolg in suh, brez ovratnika za vratom, v prekratkih hlačah in v preozki, skoro deški suknjici. Ona ga gleda od strani, nič je ni sram, za mimoidoče ljudi se nič ne briga, za tri ali štiri korake se oddalji, iztegne desnico, pokaže s kazalcem nanj, udari se po kolenih in na ves glas zasmije: „Tak si“, začne in kar od smeha ne more končati, „tak si, kakor pristrižen kos! Noge imaš kakor škarje!“

„Da si bila ti“, pravi Pavle, „da si bila tisti večer ti tista, tega se pa ne morem domisliti.“

Ena je pa bila, tisto se mi zdi, da se ne motim!
Pa kaj to? Zdaj je spomlad! Drevje zeleni in
nikjer ni več ne leda, ne snega!“

„Glej! Tam je trafika! Kupi mi cigareto!“

Pavle se preseneti in namrdne, ker nima denarja.

„Za moža tobak, za ženo pogača!“

„Dandanes tudi žene kadijo! Vse izobražene
žene kadijo! Ali veš, kakšno pravijo, da je to?“

„Kakšno?“

„Moderno!“ odgovori deklina, pograbi ga za
hlačnico in potrese: „Kupi mi cigareto!“

Pavle ne ve kaj odgovoriti, ona spozna njegovo zadrego in je takoj slabe volje.

„A — veš kaj! Če nima mož denarja, pa ni nič z njim! Vidiš, na svetu je že tako! Da nima žena, to je samo po sebi umevno, a da nima moški, to je sramota!“

„E-e! Vidiš, stvar je ta, takole je, no, le počakaj!“

„Kako?“

„Denarje sem pustil doma! Kaj sem jaz vedel“

„Pa pojdiva ponje!“

„E-e! Le ti poslušaj, le malo me počakaj, da vidiš! No, dobro!“

„Nimaš!“ sklene ona odločno in se rezko zasmije. „Saj sem jaz sploh bedasta! Če bi ti kaj imel, pa ne bi hodil okrog, kakor take škarje! Kakor škrbaste vilice, tak si!“

On posluša zaničljivo govorjenje in se hoče na vsak način otresti neprijetne zadrege. „No“,

pričenja vnovič, „no, no!“ In nikamor ne more. Ona ga zbada, zmerja ga in ko se hoče že kar sredi ulice od njega posloviti, se domisli Pavle nečesa važnega. Naenkrat izproži palec in si ga prisloni ob čelo.

„Le pojdi! Tu imaš roko, Bog te nesi, z Bogom! Jaz pa grem po denarje!“

„Kam?“

„Prvega je! Grem h gospodu prijatelju Cinarju, ki mi odšteje mesečno plačo!“

„Zopet lažeš!“

„Ali ni danes prvega?“

„Tisto je, ampak tebe so same škarje prvega in zadnjega!“

Kmalu prideta izmed hiš na plano. Pavle veli deklini, naj ga počaka na bližnji klopi, sam pa naglo odide proti leseni baraki in se dobrovoljen vrne. Ves obraz se mu smeja, rumeni zobje se mu svetijo izpod sinjih in tenkih ustnic, nehote poskoči, kakor bi hotel zaplesati, dvigne klobuk in ga posadi vnovič tik nad levim ušesom. In vse pozabi in se veseli samega sebe.

„V levem hlačnem žepu imam! V dlani tiščim, pri moji veri!“

Tudi ona je vesela, skoči naglo na noge, pod pazduho ga prime z eno roko, z drugo si drži krilo in maha poredno z njim na desno in levo. Po poljski poti zavijeta proti predmestju, in ko se zmrači in prideta do drevja in grmovja, se oklene ženska spremljevalca in mu ukaže, naj jo poljubi. Pavle je zadovoljen, ugaja mu

in se smeja. „Hehehe! V levi dlani, v levem hlačnem žepu — pri moji veri!“

„Žejna sem!“ pravi deklina in Pavle se zopet smeja: „Hehehe! Kar vodi, kar pelji me na varno!“

Prišla sta med bele in pritlične hiše. Mrak leži med njimi, preprosti ljudje hodijo po ulicah, od tu ali od tam priskače kmetiški pes, laja v mimoidoče, teče za njimi in obstane kje zadaj v jarku. Iz mnogih vež odmeva vekanje in kričanje večjih ali manjših otrok, nekje daleč onstran poslopij trobi tovarniška piščalka z debelim in odurnim glasom.

„Tukaj!“ pravi deklina in obstane pred kamenitim vežnim pragom.

„Le naprej!“ jo izpodbuja Pavle in oba stopita v predmestno gostilno. V prvi sobi ni nikogar in tudi druga izba, ki je nenavadno tesna, je prazna. Ena sama podolgovata miza stoji v njej in za tisto sedeta in čakata na debelo krčmarico.

IV.

Na vrata igralkinega stanovanja je potrkal najprej gospod Bronič in kmalu za njim se je plazil med podboji Pavle Slivar.

„Aj — aj!“ je kriknila okrogla subreta, počepnila na kanape in vlekla krilo preko kolen in nog. „Obrnita se, stran se obrnita, takoj! Bosa sem!“ In naglo je dostavila: „Ti, gospod prijatelj, lahko prineseš nogavico in podvezek in me obuješ!“

Gospod Bronič je obuval in se zadovoljno smehljaj, Pavle je stal proč obrnjen sredi sobe in gledal zdaj v steno in zdaj više po stropu. Igralka se je smejala od časa do časa na glas in oba gosta povprašala, po kaj sta prišla.

„A!“ se je začudil dobro razpoloženi Bronič. „Jaz mislim, da zaradi tebe!“

„Ne, ne!“ je odkimaval žalostno Pavle in stikal z očmi po nasprotni steni. „Sva prišla“, je začel trgati besede in stavke, „sva prišla, zavoljo, ker je tako, da me naj vrag vzame!“

„Kako, zakaj?“

„Povej Pavle, govori, spiritus, kopito nebeško!“ je klical Bronič.

„Pride, ti pride nadme, kar takole ti pride, pa veli: Halo, daj, vzemi me, denarja sem, mošnjo cekinov!“

„Kdo pride?“

„Daj, obrni jezik po človeško, mrcina božja!“

„I! Ona ženska pride, vrag jo poznaj! Če ji rečeš ‚Marička‘, se oglasi, če rečeš ‚Fani‘, te tudi razume, če ji rečeš ‚Satan‘, tudi — bogme!“

„Tako-le!“ se oglasi za njegovim hrbtom gospod Bronič in igralka se na ves glas zagrohoče. Pokazal ji je s smešno gesto, kar ji je bilo treba povedati.

„Hihihihi! Govori dalje, Pavle! Kaj hoče od tebe?“

„Kaže name“, čevljar moli kazalec proti steni, „kaže takole in kriči: vzemi me-e-e! Zakaj? vprašam, kako, mila moja? — Kaj me briga, kako! pravi ona Vzemi, ali daj denarje! —

Zakaj? vprašujem nanovo in ona kaže in kaže in gleda kakor strupena kača: Oče boš, o-o-če! Zdaj pa veš, zakaj!“

Igralka se smeja na ves glas, tudi gospod Bronič je zadovoljen, samo Pavle poveša glavo, nesrečen je in toži: „Kako“, pravi, „kje, ljubi moji? Pijan sem bil, pijan! Vrag me naj vzame, obesil se bom! V svojem stanovanju na drog! Za familio treba denarja — s čim bi jaz živel familio? Ni-mam!“

Igralka je obuta, stopi na tla, zravna se na rožnati preprogi in veli čevljarju: „Okreni se!“ Čevljar se okrene in posluša nadaljnje nasvete: „Mi gremo k tvoji nevesti! Vodi nas!“

Subreta pokrije širok slamnik, vzame iz omare rdeč solnčnik, pogleda se v zrcalo, stopi do vrat, pokaže gostoma, da bi odšla, gre za njima še sama in zaklene za seboj vrata. Zunaj se oprime pod pazduho Broniča, Pavle stopa upognjen in pobit pet korakov spredaj, kaže pot in vzdihuje.

Večer je in že se mrači. Neki človek teka z dolgim kolom od ogla do ogla, poseza v cestne svetiljke in jih prižiga. Ljudje hodijo mimo ob desni in levi, vozovi ropotajo po sredi, psi lajajo in otroci kričijo in jokajo. V predmestju je mirneje. Otrok je več, ali ulice so prazne, vozovi ne ropotajo po njih. Pred nizkimi hišami sede na klopih in pragih slabooblečene in grde ženske. Moški kade iz pip, v obraz so porastli in v lase razkuštrani.

Pavle stopa tik gospoda Broniča in gospodične. „Zdaj bo prava!“ prorokuje. „Ona je

— to vam povem — no, bomo videli, kaj je ona! — Tukaj stanuje!“

„Ponjo, Spiritus!“ kliče Bronič.

Pavle stopi še za korak nazaj in pravi: „Zaklical bom, kar tukaj na cesti bom zaklical!“

„Ponjo!“ odločno ukazuje Bronič, kar se prikaže na pragu razvaljena, črna in grda starka.

„Dober večer voščim!“ se odkrije Pavle ponižno sredi ceste in nadaljuje odkrit in s klobukom v roki. „Ali so gospodična Francka doma?“

„Kje pa!“ zagodrnja starka, se obrne in odide. Iz hiše se razlije po ulici troje ali četvero nerazumljivih glasov, vrata zaloputnejo in druga ženska stoji na pragu.

„Dober večer, Marička!“ pozdravi Pavle še vedno odkrit, pristopi k igralki in pošepetne: „Ta pa je!“

Mlada ženska se naglo v mraku razgleda, stopi h gospodu Broniču in mu stisne roko: „Kaka čast zame, da vas vidim pred svojim domom! Ali ste se namenili mene obiskati, velecenjeni gospod?“

„Dober večer!“ ponovi zdaj Pavle, ženska se ozre in mu ne odzdravi. Ko se ji približa, ga sune v rebra in šepetne: „Izgini, človeče!“

Igralka odgovori na tisto vprašanje, ki ga je stavila mlada ženska gospodu Broniču: „Vsi skupaj smo vas prišli obiskat. Spremite nas malo nazaj proti mestu, da se o potrebnem pogovorimo!“

Vsi gredo skupaj in ženska se skloni k Broniču in vpraša: „Ali je to tvoja žena, fantiček?“

„Ni!“ odvrne Bronič in tudi on vpraša: „Ali hočeš ti postati Pavletova žena?“

„Hihihi, kdo je to? Kako bom postala, ko ga ne poznam!“

„Lažete!“ pravi subreta in se prične sama sebi smeјati. „To smo v pravem kraju!“ — In tik za njo se oglasi Pavle: „Poizvedite resnico, sveta pomagalka!“

Po poljski poti zavijejo in vsenaokoli se razliva prijeten zrak, ki se hladeče ziblje in pretaka nad prostrano in ravno krajino. Nebo je temno in visoko, malo zvezd je po njem in na vzhodni strani visi oster in tenek polumesec. Tam dalje, kakor na koncu teme in ravnine, po kateri gredo, sije celo morje trepetajočih in zeleno svetlih mestnih luči.

Deklina se je oprijela Broniča in ga tira proč od drugih in nekam v noč. Vzhihitava kakor razposajen paglavec, vihti krilo, poskakuje in neprestano govoriči.

„Tukaj“, brblja, „tukajle — ali vidiš božje znamenje, gospod fantek?“

„Vidim!“ mrmra gospod Bronič.

„Tukaj-le me je poljubil moj prvi ljubček. Nič brk še ni imel, samo malo mahu po licih, študent je bil in ime mu je bilo Jakobček. Res, Jakobček!“

„Kam pa drviš?“ vpraša gospod Bronič in se ustavi. Gospodična igralka je nekje zadaj, tista senca je njena, ki se maje tik druge dolge in upognjene.

„Ho-oj!“ zakliče gospod pisatelj in samo Pavle se oglasi: „Sva tukaj, sva tukaj! Le dobro opravite!“

„Pojdiva, pojdiva!“ priganja deklina, a spremljevalec je ves mrk in razdražen, sredi poti stoji, čaka na zaostala dva in ne odgovarja. Ko prideta, se moško razkorači, opre zadaj na palico, pogleda na deklino in pokaže na čevljarja.

„Zdaj smo na samem“, govori, „in brez takih prič, da bi motile. Povem pa tebi, ženščina, to-le: Če ne boš pustila tega-le Pavleta, ki stoji tik te gospodične na tvoji levici, pri božjem miru, če ga ne boš na mestu nehala slepiti s svojimi goljufivimi besedami, ti bom, zalega peklenska, posvetil s tako bliščavo, da me ne boš vse življenje pozabila! Zmaži se, ti življenjski madež!“

Tudi igralka že pričinja z zanosno besedo: „Ta je bedast in dober, ti pa zlobna in pretkana. Povem ti, da se nikoli več ne prikaži pred nje-govo obličje in se pomešaj med tako sodrgo, ki je tebi enaka, ti makulatura!“

Zdaj se je vse izpremenilo. Deklina se je zgrudila po travi, kakor bi omedlela, Pavle je hotel poklekniti tik nje na zemljo, a gospod Bronič ga je oprijel za suknjič s tako silo in nejevoljo, da je sedel v nasprotno stran od tiste, kamor je hotel poklekniti.

„A-o,“ jadikuje deklina. „Svojo sramoto sem hotela skriti in tvojo, Pavle, pa sem torej tako poplačana! Proklet, Pavle, zemlja zini in te

požri — jaz bom mati — zavoljo — tebe — daj roko, bratec — usmili se —“

„In tako dalje!“ jo je prekinil gospod pisatelj, pahnil Pavleta pred seboj dalje, prijel igralko pod pazduho in odkorakal z obema proti mestu. Čevljar se je izgubil sredi ulice med meščani, in ko se je ob pozni polnočni uri gospod Bronič z njim sešel, ga je našel jokajočega in stokajočega.

„Daj, pokaži se!“ je zaklical vanj dobrovoljen, kakor je bil, „v lune svitu, v zvezd drhtenju — kopitar jadni!“

Luna je sijala skozi okno, po tleh se je tresla medla mesečina, senca dimnika na nasprotni strehi je plavala in se majala v sredini tal kakor stolp na valovih.

„Vidite“, je govoril Pavle, sedel na postelji ob steni in pokimaval s suho in podolgaste glavo, „gospod prijatelj, jaz sem se domislil: kakor je rekla, tako je!“

„Kdo-o?“

„Ona! Ona, Francka! Se dobro spominjam, tisti večer je bilo. Da bi tako ne bilo! Pila sva in odšla in potem tam in to — in ono!“ S kazalcem plava po temnem in zaduhlem sobnem zraku, kakor bi ležali v njem vsi tisti dogodki, kaže in nadaljuje: „Seveda — zdaj so tukaj dolžnosti! Vsak kristjan, vsak poštenjak, vsak človek skrbi za svojo družino. Tudi ropar in pes in mačka. Vse ima rado svoj zarod. Ali jaz, a? Kako naj to napravim?“

„Daj, daj!“ se zadira veseli pisatelj. „Poklekni sem, daj, da ti odprem lobanjo, prinesi

vode, da ti izplaknem možgane! Reci, hej, ali si že jezdil po strehi konja, ali si že sploh videl kozla na perutih? Hohoho!”

„Kako naj to napravim? Živali je lahko skrbeti. Kar rabi, poišče, vzame, nese, kamor je treba. Zanja ni postav, ne zakonov. Daj, gospod prijatelj, poslušaj, reci, kako bi napravil? Toliko imaš, a življenju na ljubo potrebuješ več, ali sam nimaš nič. Tudi miš ima zarod, tudi hrošč ... ali kako to? Čakaj me — — misli so se mi zmedle — —“

„Nehaj! Ne brbljaj, kopitar slavni, pokaži, da imaš v glavi jezik zavoljo možganov, ne možgane zaradi jezika! Stoj! Zavoljo tiste ženske besedičiš — da bi te kazen božja! — poslušaj moj nauk! Kadar pride in ti reče tako in tako, ti nič ne odgovori, ampak za ramo pograbi, za obe rami naenkrat, zasukaj, sproži nogo, suni s čevljem, vrzi skozi zaprta vrata! Me razumeš? Lopi se po glavi, da se ti pretresejo možgani! Premisli, strela jasna!”

„Jaz se dobro domislim vsega! Tisto noč je bilo: pijan sem bil, vsega sem sam kriv. Kar takole sedaj, roke križem, glavo v oblake ... ali ljudje božji, nekaj se mora zgoditi, nekaj je treba storiti, skrbeti moramo, skrbeti!”

„Molči!” zarentači Bronič. „Kdo te bo poslušal?”

Naglo prične hoditi po sobi, mrmra zase, obstane pri durih in izpregovori: „Tako je življenje! Človek nima miru, nima pokoja ne ponoči, ne podnevi! Kdo bo prenašal tako javkanje? Ali ti nisem povedal? Za rame zgrabi,

zasuči in posveti — takole — s škornjo! Ali primi pod pazduho, pelji v hišo pravice in tam deponiraj!”

„Skrbeti, skrbeti! Gospod prijatelj, ali imate kaj nasvetov? Govorite — za milost božjo! Moje misli so tope, temne. Če bi imel malo žganja, bi si jih poživil, hitele bi sem in tja, lahko bi mislil naprej in nazaj, delal bi sklepe, ukrenil bi pravo. Prijatelj, daj mi dve desetici, daj mi jih! Poživim si misli, najdem pot iz zmešnjave... Tri desetice mi daj, prijatelj!”

„Tu jih imaš, napij se! Do vraga vse skupaj!” se razkači gospod Bronič, oprime kljuko in izgine v temnem hodniku. Zunaj hodi po mestu, obiskuje kavarne, najde tovariša, ga objame krog vrata in zapoje z njim razposajeno pesem.

V.

Blizu je že jutranja zora, ko se vrača bled in izmučen po samotni ulici proti stanovanju. Tam daleč nekje sredi labirinta mestnih ulic nekdo vriska — nemara gospod kipar Cinar, mogoče je, da celo gospodična igralka, ko se zdi ušesu glas tako čist in jasen, kakor bi udarilo kladivo ob srebrnino. Pisatelj se ne briga. S težavo odpira okorne vežne duri, zaklepa nazaj, tiplje ob steni do stopnic, ki se vzpenjajo pod nogami popolnoma nevidne in zavite v gosto temino. Vse je še tiho po hiši, samo njegovi koraki po vrsti odmevajo in zgoraj na vrhu nenadoma utihnejo.

Gospod Bronič odriva vrata v svoje stanovanje, ali težka so, kakor ogromno breme. Upre se z životom, odpahne jih in zadene naenkrat ob mehko človeško truplo.

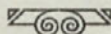
„Ali telovadiš?“ vpraša in strmi v temi proti obrisom telesa, ki se dremotno premika in zasukava. Menda se drži železnega droga, ki moli iz stene, se zapika v nasprotno in veže hišne zidove.

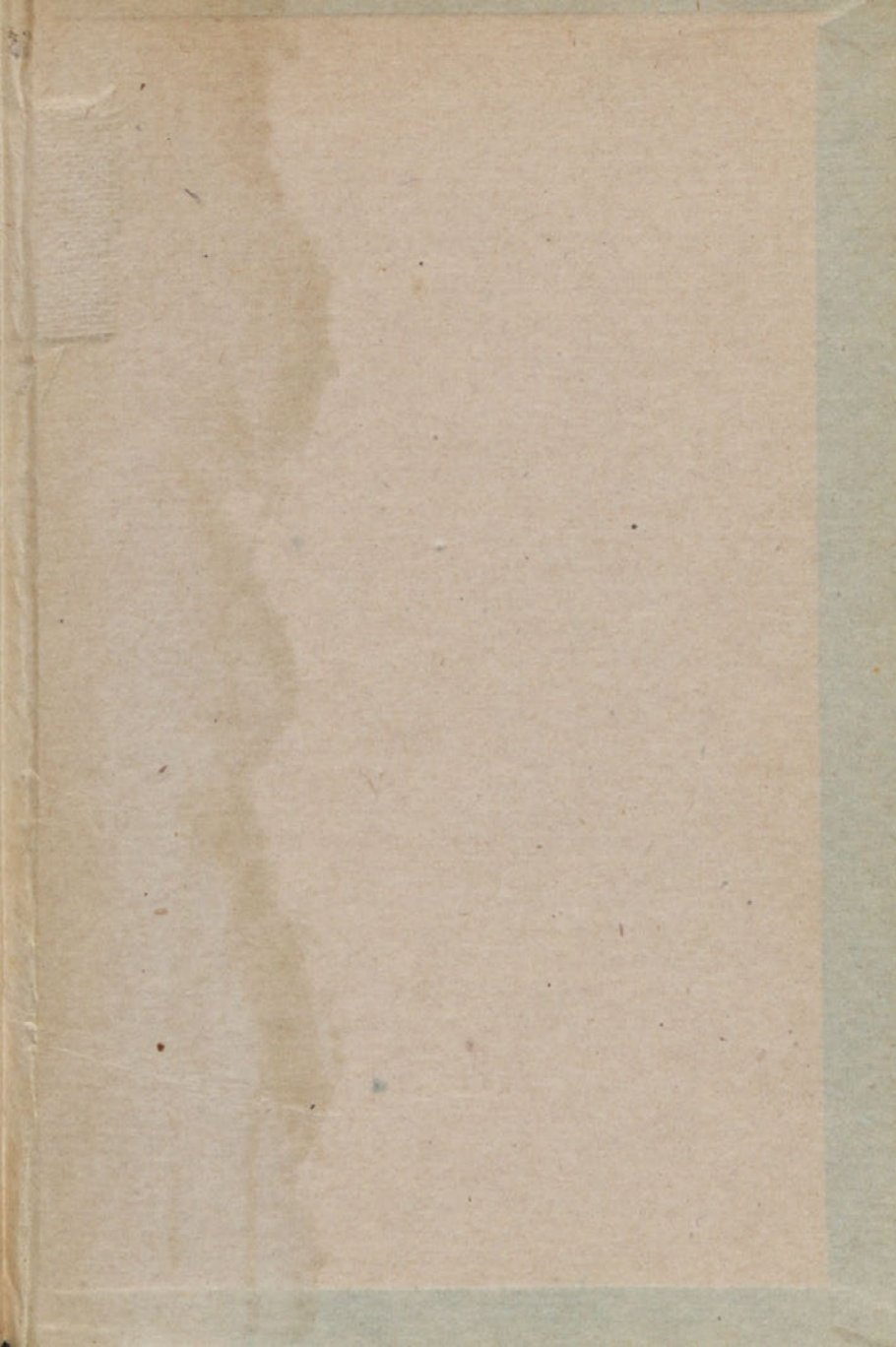
„Oglasi se! Spiritus, tepec!“

Nihče se ne oglasi. Gospod Bronič stopi bliže, potiplje viseče noge, zdrzne se, umakne nazaj k steni in sede na razpokano posteljo. Črna, težka misel zavihra po njegovih možganih, z roko zakrije obraz in mrmra, kakor bi se pripetilo njemu samemu kaj hudega in nevarnega: „Hudirja, hudirja! Ne zameri mi, obesil si se, oprosti! Sladko počivaj!“

Tudi gospod Cinar je presenečen in gospodična igralka. Popoldne šele izvesta novico in oba sta nenadoma pobita in sanjava. Gospodična mahoma poklekne, objame Cinarjeva kolena in govori odkritosrčno in drhteče: „Varala sem te, oprosti mi, moj zlati! Nikoli več, nikoli več! Tako sladko je biti zvest, tako sladko ljubiti!“ In joče.

Gospod Cinar pomisli in vidi hipoma pred sabo v mrtvašnici Pavleta. Z odprtimi očmi leži tam, brez sveče, brez križa v roki. Revez je.

Cesarjeva soba
PUGELJ M.
Ura

201311754

COBISS ©

KNJIZNICA H. JARCA
Domoznanski oddeljek in poseb

